تەندروستیا دەرووستیا

منتدى إقرأ الثقافي www.iqra.ahlamontada.com

دانان ھژمارەكا بىسپۆران

وەرگىران و ئامادەكرن د. نصرالدین إبراهیم محمد فوزي رمضان دوسكي

> پێداچوونا زانستی م. جیهان حسێن عمر

تهندروستيا دهرووني

دانان مژمارهکا بسیوران

ئا ما ده کرنا گشتی ب زمانی عهره بی د آیاد نوری فتاح

وهرگی<mark>نران و ئاها دهکرن</mark> د. نصرالدین ابراهیم محمد فوزی رمضان دو مکی

> پینداچوونا زانستی ه. جیهان حسین عمر

دموک ۲۰۱۹

ناڤێ پەرتووكێ: تەندروستيا دەروونى

دانان: هژمارهکا بسیوران

ئامادهكرنا گشتى ب زمانى عمرهبى: د. أياد نوري فتاح

ومركّيْران و ئامادمكرن: د. نصرالدين إبراهيم محمد، فوزي رمضان دوسكي

پێداچوونا زانستی: م. جیهان حسێن عمر

بەرگ؛ لقمان گارە

تيراژ: ﴿١٠٠٠﴾ دانه

بها: ﴿٥,٠٠٠ دينار

ژمارا سپاردنیّ: ﴿D-\۲۲۹۳\۸﴾ ل پهرتووکخانهیا بهدرخانیان√ دهوك

چاپا ئێكێ: چاپخانا ﴿تههران - ئيران﴾

﴿مافیٰ چاپیٰ ییٰ پاراستِی یه﴾

^{*} بۆ ھەر تىبىنى و رەخنەكى سەرەدانا تۆرىن كومەلايەتى بېروسى ل ژير و نىشانىن (Fawzi Baroshky) بكه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحَمَٰزِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ تَعُلَّمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعُلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعُلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعُلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّمُ الْغُيُوبِ ﴾ نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّمُ الْغُيُوبِ ﴾

المائدة ﴿١١٦﴾

دياري

- * تەفايا حەژىكەرىن زانست و زانىنى.
- * تەۋايا شاگردەينن خۆاندنا زانستى دەروونى.
- * دمیك و باب و مالباتین هیژا یین چافدیری و سهرمدمریی دگهل كهسهكی ییدفی دكهن.
 - * تەۋايا قەھرەمانين كوردستانى.
 - * تەۋايا جان گۆريين ئاخا وەلاتى كرى.

سوياسى

سوپاسيێن دهستپێکێ و دوماهيکێ بۆ ئافرێنهرێ ههمي چێکريان.

سوپاسیه کا تایبه ت بو ماموستایا هیژا (جیهان حسین عمر) یا پیداچوونا زانستی لسهر پهرتووکی کری.

بوّ رێڤبهرێ ساخلهميا دهوکێ هێڙا (نزار عصمت) ژ بوّ وهرگێران و ئامادهکرنا پهرتووکێ دهستێری ب مه دای.

بۆ دەرچوويێن گەرا (۷) (۲۰۱۲\۲۰۱٦) ژ پشکا دەروونناسیا گشتی ل زانینگهها زاخۆ ژ بۆ پشتگێریا وان.

بۆ فێرگەها پەرەپێدان و پێشڤەچوونا ئاستێ زانستى و ڕەوشەنبيرى و كەسايەتى، زانينگەها زاخۆ.

سوپاسیین بی سنور بو همر بهریزهکی پشتهفانی ل کاری مه کری.

پیشه کی:

مروف، ب ههمی بیروباومرین، ناینی، مهزههب، رهنگ، نهژاد، نهتهوه، و ل ههر جههکی بخو مهزنترین و پیروزترین بها بوویه. دبهردهوامیا هاتنا ئاین و فهلسهفه و هوتابخانین زانستیین جودا و نهخاسمه یین دهروونی ئیکهم ئارمانجا وان مروف بوویه، ب ههمی نهوان رینمایی و ریک و رهنگین جودا یا فیای مروفی بهختهومر بکهن، و ببنه ریک و دهرگهه و دهراف تا بشین خو دگهل ژینگهها جفاکی و فیزیکی، و ژ وان گرنگتر خودی بگونجینن. نهف سازانه ب بهری بنیات و شهنگستی ساخلهمیا لهشی و میشکی و جفاکی، و ژ وان گرنگتر تهندروستیا دهروونی دهیته هژمارتن.

پهیامبهران، فهیلهسۆفان، زانایان، چاکسازین جفاکی و ماموستایین مروفایهتین، و سهرکردین دلسوز و تیگههشتی ب هزاران سالآنه برافی دکهن، داکو فی نارمانجی بدهستفه بینن، و دهست بهرداینه ژ خوشیا ژیانی، داکو ببنه چرایی خوشیا ژیانی، نی ههفرکین وان بهروفاژی یا فیای بو تیرکرنا حهزونارهزویین خو یین نیرگزی و خوپهرست و بدفن بلندانه ب رهفتارین خو یین لادای ژ پیفهرین مروفی و ناینی و جفاکی و ویژدانی پلانین وان تیکبدهن، و ل شوینا وان پلانین خو یین دوژمنکارانه ب سهر مروفایهتی و شارستانیهتی دا ب سهپینن. دناف ههمی نهتهوه و وهلات و ناینین فی جیهانی دا بهرههمی فی هزرگرنا لادای و نهمروفانه ب هزارههان فوربانی بووینه.

ب مخابنی قه ئهنجامین قهکولینین قان سائین دوماهیکی و ئامارین ریکخراو سهنتهرین نیشدهولهتی و جیهانی و فهرمی بهلاقه کرین، نیشان ددهن کو زیدهتر ژ (۵۰۰) مهلیون مروقه ل سالا (۲۰۱۸) ب دهست نهخوشی و تیکچوونین دهروونی و میشکی دنالن.

قهکولهر هوسا دبینن کو ئه پرژه زیدهتره، به بی ژبهر دیتنین خهلهت و تیگههشتنین شاش ژ مروف و لایهنی دهروونی، و لبن سیبهرا پیفهر و داب و نهریت و پهوشت و تیتالین پاشکهفتی ئامارین وان پاستیه کا تمام تیدا دیار نینه، بهلکو بتنی تشته کی پیشبینیکری یه، به بی بینی گوومان بهره فیدهبوونی قه دچن. مهزاختنین ل چارهسهریین قان نهخوشان بو جیهانی بسهدان مهلیار دولار دهینه مهزاختن، بوچی؟ کی بهرپرسیاره؟ به هزارههان مروفین دهروون نهخوشین خو پهرست ل کوردستان و جیهانی ههبن، و بکریارین خو یین نهبهرپرسیارانه بهرامبهر خو و مروفایه تیی بووینه نهگهری قان ههمی نیش و ئازارین دهروونی و جفاکی.

شارستانیهتی پیدهی ب خودا چوون و مروهین دلسوز و خهمخور و هزر ساخلهم و دهروون دروست ههیه، تاکو دویر ژ خوپهرستیا هزری و نهتهوهیی و ئاینی و جهاکی خهمی ژ ههمی مروهایهتیی بخون، و ببنه دهرگههه نوی بو مسوگهرکرنا تهندروستیا دهروونی و جهاکی و پهروهردهیی.

وەرگېٽر ھەريّما كوردستانىّ|زانىنگەھا زاخۆ ۲۰۱۸|۱۰

ناڤەرۆك

لاپەر	ژ نقیسینا نوشدار	بابهت	ژماره
٧	نصرالدين إبراهيم	پێشەكى.	١
"	اياد نوري فتاح	چاڤدێريا دەستپێكى دتەندروستيا دەروونى دا.	۲
	اياد نوري فتاح	تهندروستیا دمروونی و تیکچوونین دمروونی.	٣
**	عبدالمناف الجادري	تیگهه و چهمکین گشتی دنوشداریا دمروونی دا.	٤
T Y	عبدالناف الجادري	پولینکرنا تێکچوونێن دمروونی.	٥
77	عبدالمناف الجادري	ئەگەريّن تېكچوونيّن دەروونى.	٦
44	عبدالمناف الجادري	نیشانین دیار و بهربه لأق یین تیکچوونین	٧
		دەروونى.	
٤٦	عبدالمناف الجادري	دەستنىشانكرنا تۆكچوونۆن دەروونى.	٨
EX	محمد السامرائي	ریّك و شیّوازیّن چارهسهرییّ دنوّشداری یا	٩
		دهروونی دا.	
٥٦	اياد نوري فتاح	ومرار و گهشهیا دمروونی.	١٠
Y Y	عبدالمناف الجادري	هموار هاتنین تهنگافیی دبیافی نوشداری یا	"
		دهروونی دا.	
79	طارق صادق خماس	تێػڿۅۅڹێڹ دمروونی يێڹ لهشی	17
		(سايكۆسۆماتىك).	
۸۳	طارق صادق خماس	تێػڿۅۅنێن زوهانی (سايکوسێس).	١٣
41	علي الربيعي	تێػڿۅۅنێن گێۅڶی (ویژدانی).	18
1-4	عبدالناف الجادري	تێػڿۅۅڹێڹ ههڵڿۅۅڹى (سوزدارى).	10
177	رعد الخياط	تێػڿۅۅڹێڹ دەروونى يێن تايبەت لنك ئاڧرەتان.	17
רייו	نصيف الحميري	نەخۆشىيىن دەروونى يىن تايبەت لىك زاروكان.	W

101	نصيف الحميري	چەرخى نەشيان و ئاستەنگىن فىربوونى.	W
101	اياد نوري فتاح	لاوازيا فيربووني.	19
ודו	علي الربيعي	تێػڿۅۅڹێڹ ػڡڛٳۑڡؾؽ.	۲٠
170	عبدالناف الجادري	بيّهووشي (الصرع).	۲۱
W	اياد نوري فتاح	پهیومندیا دناقبهرا نهخوش و نوشداری دا.	**
197	اياد نوري فتاح	راویژکاری و رینمایکرنا دمروونی.	77
197	اياد نوري فتاح	نافین بهریزین پشکداری دپیداچوون و لیزفرین	37
		لسهر پهرتووکي ب زماني عهرمبي کري، ل	
		(عيراقيّ).	
197	اياد نوري فتاح	ناڤێن بهرێڒێن پشکداری دپێداچوون و لێزڤرين	70
		لسەر پەرتووكى ب زمانى عەرەبى كرى، ل	
		(هەريما كوردستانى).	
19.8	فوزي رمضان	فەرھەنگ.	47

چاقدیریا دەستییکی دتەندروستیا دەروونی دا

ریکخراوا جیهانی و پتریا وهلاتان داکوکی لسهر بهرچافگرتنا سیاسهتا چافدیّریا تهندروستیا دهستییّکی کریه، بو مهرهما بدهستفه ئینانا ساخلهمیی بو گشت لایهنهکی.

ئه ق سیاسه ته هه تا بگه هی ته نارمانجین خو گه له که لایه نان بخوقه دگریت، نیک ژ ریکین وی یین هه ره دیار ژی سه ره ده ری و چاره سه رکرنا ناریشه یین ساخله میی نه، نه خاسمه نه وین ژ هه میان پر دبه ربه لاق. نه گه رئیم ناریشه یین ساخله میی به ته ندروستیا دم روونی قه باس بکه ین، دی بینین نیکه ژ به ربه لاقترینا، و دهه مان ده م دا کاریگه رترین جوری ناریشه یین تاکی و جفاکی یه، به لگه بو قی چه ندی ژی نه و نه نجامین فه رمینه نه وین ریک خراوا ساخله میا دم روونی به لاقکرین، کو تیدا نیشان دده ت پر (مه لیاره ک و نیف) ژ مروقان ل جیهانی ب ده ست ناریشه یین (ده ماری، دم روونی، هیبوونی، لادانا پر مفتاری) قه دنالن، به لکو (ئیک لسه ر سی) ژ قی چه ندی ژی بده ست پر ژ رمفتاری) فه دنالن، به لکو (ئیک لسه ر سی) ژ قی چه ندی ژی بده ست پر ژ ناریشه یه کاریشه یه کی دا یی هاتیه نیشاندان کو (سی چواریکین) وان تووشبوویان ل دخشته یه کی دا یی هاتیه نیشاندان کو (سی چواریکین) وان تووشبوویان ل و دلاتین باشکه فتی د ژین.

هژمارا كەسێن تووشبووى	جورى نەخۆشيا دەروونى
(٤٠٠) مەليۆن كەس.	نیگهرانی.
(۳٤٠) مەليۆن كەس.	تێػڿۅۅڹێڹ گێۅؽ.
(۲۵۰) مەليۆن كەس.	تێػڿۅۅڹێڹ كەسايەتى.
(٦٠) مەليۆن كەس.	پاشقەمانا مىنتالى.
(٤٥) مەليۆن كەس ل سەرانسەرى جيهانى	
ييّن هەين، كو (٣٣) مەليۆن ژ وان ل	شيزوفرينيا.
(وەلأتێن پاشكەڤتى دژين).	
(٥٠) مەليون كەس و ريدا وى دى سالانه د	
(۲) مەليۆنان زيدەتر دبيت، كو (۸۰٪) ل	بێهووشي (صرع).
وەلاتىن پاشكەفتى رۆى ددەت.	
٥٪ همتا ۲۰٪.	زۆرداريا سێکسي (ههر دوو ڕهگهز) بهر
	دكەڤن.
.%0· Liaa %10	زۆرداريا لەشى دگەل زاروكان.
پتر ژ مەليار و چارێكەك مەليار مروڤ ل	بكارئينانا نەدروست يا ماددەيين ومكى
سەرانسەرى جيهانى يىن ھەين.	(جگارهکیشان، قهخوّارنا ماددهییّن سهر
	خۆشكەر و دەرمانين بيى ھۆشكەر).

ئه فی چهنده به ش به ش دبن و دهینه دهستنیشانکرن، و وهکو نهساخیین دهروونی سهرهدهری دگه ل دا دهینهکرن، و خرمه تگوزاریین ساخله میی دگه ل دهینه بکارئینان. ئه فی ریژه هاوشیوه ی هندی یه کو ژ (چیایه کی به فری یی دناف نافیدا بتنی سهر کی وی بهینه دیتن و به رچاف ببیت، و به هرا مهزن ژ فی چیای یی لبن نافی و ناهینه دیتن).

چاقدیّریا دروست و راستهقینه دبیافیّ دمروونی دا بتنی دمستنیشانکرن و چارمسهگرنا نهخوّشییّن دمروونی نینه، بهلکو گرنگی دانه ژی ب لایهنیّ دمروونییّ ههمی تاکیّن جفاکی، و لبهر چافگرتنا بزاق و چالاّکییّن وان ب ههمی (رمنگیّن پشتگیری، چارمسهری، ئامادهسازی) ییّن کو سهنتهریّن ساخلهمیی بو مهرهما بلندگرنا ئاستی ساخلهمیا جفاکی، و گوهدانا وی بو بلندترین قوناغ ب ستوّیی خوقه گرتین.

قەكولىن نىشان ددەن سالآنە نىزىكى (٢٠٠) مەليۆن زاروك ل جيهانى ژ گەشەكرنا دەروونى و جفاكى ناگەھنە ئاستىن يىدفى.

پیدفیه هووسا نههیته هزرکرن کو نهفه خهمهکا زیدهیه، و نهیا پیدفیه دهزگههین ساخلهمیی خهمی ژی ههاگرن، بهلکو بهروفاژی دروستره، چونکی نهف کاره ناستی ژیهاتنا خزمهتگوزاریین دهروون دروستی و ساخلهمیی پتر و بلندتر ای دکهت، و ناستی نابوری و باوهری یا خهلکی ژی زیدهتر ای دکهت، و ل دوماهیکی گیماسیین فان دام و دهزگههان ژی کیمتر ای دکهت.

به لی پیشکه شکرنا چاقدیریا تهندروستیا دهروونی، تووشی گهله ک ئاستهنگان دبیت، و نه خاسمه دژیانا رِوْژانه یا پراکتیکیی دا، و گرنگترینین وان ئه قین نخواری نه:

- ۱- كيّميا هرّمارا تايبهتمهنديّن نوّشداريا دهروونى و تهندروستيا دهروونى.
- ۲- لاوازیا شیانین نوشدارین خودان بسپوریا گشتی و کارمهندین
 ساخلهمیا بسپوریین دیتر، و شیانین وان دبیافین دهروون دروستیی دا.

- ۳- جهی داخی یه ههتا نوکه ژی گهلهك ژ مروقان باوهری ب نهساخیین دهروونی نینه، و ههست ب گرنگیا چارهسهرکرنی لسهر دهستی نوشدارین دهروونی ناکهن.
- ٤- گەلەك مروق نەساخىين دەروونى ب خالەكا رۆى رەش و شەرمى ددەنە زانىن، و ژبەر قى چەندى ژى براقى دكەن يان خۆ لى خشيم نىشان ددەن يان دقەشىرن.
- ۵- کیمبوونا زانیاری و ئهزموونان لنك خیزان و پهومردهکاران و خهلکی ب گشتی، لدور شیوّازین سهرهدمریکرنهکا دروست یا دمروونی دگهل زاروك و هوتابیان، کو ب پیدفی و گرنگ دهینه زانین بو ومرار و گهشهیهکا دروست و دمروون دروستیهکا باش.

ب پشتگریدان ب فان ههمی خال و زانیاریان، و ههروهسا نهگهرین لوژیکی یین دیتر، ریکخراوا ساخلهمیا جیهانی بابهتی پیشکهشکرنا خزمهتگوزاریین تهندروستیا دهروونی وهك نیک ژ نهلهمینت و پیکهاتهیین گرنگین جافدیریا ساخلهمیا دهستپیکی ددهته زانین، و رابوویه بیشکهشکرنا چالاگیین بهرفره بو هاندانا وهلاتان بو پیشکهشکرنا فان خزمهتگوزاریان، و پشکداریکرنا فان دهولهتان ب باشترین شیوه دپیشکهشکرنا خزمهتگوزاریین بیدفی ل سهنتهر و دامهزراوهیین چافدیریا ساخلهمیا دهستپیکی، و نه فی چهنده ژی بو فان نهگهرین لخواری دزفریت:

۱- سەنتەريّن چاقديّريا دەستېيّكى دبياقى ساخلەمىيى دا بەھرا بىتيا وان كەسيّن سەرەدانا سەنتەر و دەزگەھيّن ساخلەمىيى دكەن، و بيشوازيا لقان سەنتەران دا ئەوە ھەلسەنگاندنا ئىتكى بۆ نەخۆشان دھىتەكرن، و پستى ھىنگى بۆ بشكيّن دىتر دھيّنە قەگوھاستن. قەكولىنىيّن جىھانى نىشان ددەن

(۱۶٪) همتا (۳۵٪) و ل هندهك ئاماران دا (۳۰٪) ژ وان كمسيّن سهرمدانا نورينگههيّن دهرهكى ئانكو ييّن دهرههى سهنتهريّن ساخلهمييّن فهرمى دكهن وهك (گهشه و وهرارا دهروونى و جفاكى) لدويف ژيييّ وان ييّ گونجاى بتنيّ گازندا ژ نيشانيّن لهشى دكهن. و گهلهك جاران پشكنينيّن گران بها بوّ دهيّنه كرن، و بيّى ههبوونا مفايهك و ئاستهنگهك و پهرژانهكى ههمى جوريّن دهرمانان ژ وان را دهيّنه دان.

- ۲- سەنتەرنى دابەشكرى لدويف تايبەتمەندينى جوگراڧ دەلىڧەكى دەتە لايەننى پەيوەندىدار ينى دسەنتەرنى ساخلەمىنى دا، داكو خەلكى وى دەڧەرى باشتر بنياسى، و زويتر بەرى دەمى خۆ تنكچووننى دەروونى لنك وان دەستنيشان بكەن.
- ۳- دهستنیشانکرن و چارهسهری و دویقداچوونا نهخوّشییّن دهروونی پیدقی ب نیاسینا مالّبات و خیّرانا نهخوّشی نه، کو دخوّازیت زانیارییّن بیّدقی پیّشکیّشی وان بهیّنهکرن، ژ پیّخهمهت گهرهنتی و مسوگهرکرن هاریکاریکرنا وان، و بو پتر گوهداریکرنا نهخوّشی بخوّیه. دبیت هندهك جاران ژی سهرهدانا راستهوخوّ یا مالّباتا نهخوّشی بهیّتهکرن، و نه هٔ چهنده بوّ وان 'پیرسونیلیّن ل سهنتهریّن ساخلهمیا نیّزیکیّ مالاً نهخوّشی ب

چنه كەرەستە و ئالاقىن چاقدىريا تەندروستيا دەروونى يا دەستپىكى

تیما دهروونی یا ههر سهنتهرمکی ساخلهمیی ژ (نوشدار و ستاهی هاریکارین سهنتهری) پیک دهیّت، و ب شیّوه کی گشتی دههر بابهته کی گریدای پیشکیشکرنا هاریکاریین گونجایین تهندروستیا دهروونی ل ههر دهقهره کی پشکدارن، و ئه قه هاریکاریه لایهنین وه کی (پیشئیخستنا دهروون دروستیی، پاراستن ژ تیکچوونین دهروونی و دهماری، قهدیتن و دهستنیشانکرنا پیش وه خت و چاره سهرکرنا بلهز یا نه خوشی، دوی قچوون و ناماده سازی یا نه خوشان) بخو قه دگریت. ئه ق کاره ژی ب ریّکا هنده ک لایهنین تایبهتین لخواری دهینه نهنجام دان ژ وان:

۱- خزمهتگوزاريين دهروون دروستيي راستهوخو پيك دهين ژ:

- پشتراستبوون ژ جێبهجێكرنا كارى ل سهنتهرێن ساخلهميێ و ههمى ئه و جالاكى و بزاڤێن گرێداى بڨى لايهنى، و يێن كو پێشگرتنا نهخوشان ژ تووشبوون ب ههر جوره تێكچوونهكا دهروونى ههى، بو نموونه (لێدانا دهرزيكێ ل ژنان دژى حهسبهيا ئهلانى، پشكنينا وان كهسێن ب پێك ئينانا ههڤژينيێ ڕادبن، دويڤچوونا بارێ ساخلهميا ژنێن ب دووگيان، پێشكێشكرنا خوارنا تهندروست، ڤاكسيندان، ڤاكسينداناً زاروكان، چارهسهريا نهخوٚشيێن زاروكان) و نهخاسمه ئهوێن دبنه ئهگهرێن كارتێكرنێن كوژهك لسهر مێشكى ومكى (زهركێ، فينيل كيتون يوريا ... هتد).
- ئاشكراكرنا بهروهخت و ديار يا گهلهك جورين تيكچوونين دهروونى
 يين بهربهلاف تاكو ببنه هاريكار بو باشتركرن و چارهسهركرنهكا باشتر.

- چارەسەريا تێكچوونێن دەروونى يێن ب ساناهى و بەربەلاڭ يێن كو
 بۆ سەنتەرى يان لايێ تايبەتمەندێن بسپۆر لدەمێ پێدڤى دهێنه رەوانەكرن.
- چاقدیریا چارمسهری یا کهسین تووشی نهخوشیین دوم و دریژ
 بووین، و نهف نهخوشیه پشتی هینگی هاتیه دهستنیشانکرن بو مهرهما
 چارهسهریی ژ لایی بسپورین نوشداریا دهروونی قه کو کار لسهر هاتیهکرن.
- ۲- پێشكێسكرنا خزمهتگوزاريێن دەروون دروستیا قوتابخانێ؛ ئەقه ژی
 بهاریكاریا لایهنێن پهروهردهیی و كهس و كارێن قوتابیێن لناڤ وی تاخیدا یه.
- ۳- راهیّنان؛ ب ریّکا ریّکخستنا خوّل و سمینار و وانیّن تایبهت بوّ کارمهندیّن کهرتیّ ساخلهمیا گشتی ل ههر سهنتهرهکی ژ پیّخهمهت بلند کرنا ئاستیّ زانین و شیانیّن وان دگاریدا (نهخاسمه ییّن گریّدای پاراستنا تیکچوونیّن دمروونی و دهماری)، ههروهسا ژی راهیّنانا تهخیّن دیتریّن وهك (راهیّنهر و ماموستاییّن خوّمالّی و خوّبهخشیّن بسمر ریّکخراویّن جهماوهری و پیشهیی، ... هتد) قه.
 - ٤- نههێلانا جگاران و بكارئينانا كهرهستێن خراب.
 - ٥ روويب رۆى بوونا تووندوتيژيي.
- -- چاقدیریکرن و گهشهپیدان لسهر وان کهسین لبن گهفین مهترسیدار
 وهکی: (نافرهت، سنیله، دانعهمران).
- ۷- پیشکهشکرنا خزمهتگوزاریین راویژگاری و رینمایی، و ئارستهکرنا دمروونی بو وان کهسین پیدهی.

۸- هایدارکرن و رموشهنبیری: رموشهنبیری و هایدارکرنا کهسان ب بابهتی تهندروسیا دمروونی و شیوازین مسوگهرکرنی و چهوانیا خو پاراستنی ژ تیکچوونین دمروونی و شیوازین سهرمدمریه کا دروست دگهل وان کهسین تووشی نهساخیین دمروونی بووین گهله کا گرنگه. ئه و رموشهنبیرکرن و هایدارکرنه ههمی کهسین لخوّاری بخوقه دگریت: ئهوین سهرمدانا سهنتهرین ساخلهمیی دکهن وه ک (ماموستا، هوتابی، یین لبهره ژیانا هه فرژینیی پیک بینن، ئافرهتین ب دووگیان، خیزان ب گشتی، خیزان و مالباتین نهساخین بینن، ئافرهتین ب دووگیان، خیزان ب گشتی، خیزان و مالباتین نهساخین تیدا و (ب تایبهت ل وهلاتینی پوژههلاتی) روزی ددهن، کو دخوازیت دمیك و بید شیوازین دروستین کو پید فینه دگهل زاروکان دا بهینه بکارئینان، و ژی فیربین داکو ومرار و گهشهیا (لهشی و دمروونی و جفاکی) یا وان مسوگهر بیکهن، و وان ژ تیکچوون و نهساخیین دمروونی بپاریزن.

۹- بهلگهنامه و نووچه و زانیاری: ئه فه چهنده ب ریّکا توومارکرنا زانیارییّن ب دهست دکه فن کو گریّداینه ب چالاکی و بزافیّن جهی کاری، و شروفه کرن و هنارتنا وان وه ک راپوّرتیّن ههیفانه بو لایهنیّن سهریتر ههتا دگههنه فهرمانگه ها ساخله مییّ، و پشتی هینگی بو وهزاره تا ساخله مییّ. ئه فهرکه ئیّک ژ ئهرکیّن ههره گرنگین کارتیّکه ره لسهر بدهستفهئینانا باشترین ئاستی ساخله میی، چونکی گرنگیدان ب فان راپوّرتان دی بیته دهلیفه هیه کا باش بو پهیداکرنا باشترین زانیارییّن دروست لدوّر کهتواری و رهوشه ک تهندروستیت، و چهوانیا ناریشه و ناستهنگان، و چهوانیا بهرهنگاربوونا کریاران و نهکتی فکرنا وان، کو نه فه کاره دیید فی و گرنگن.

ههروهسا مه ژ شیانین کارمهند و لایهنین پهیوهندیدار و چهنداتیا پابهندیا وان ب جیبهجیکرنا پلان و نهرك و کارین وان ناگههدار دکهت.

چهوا بزاڤ و چالاکیین گریدای ب تهندروستیا دمروونی ڤه بسهر دکهڤن

ب دەستقەئىنانا دەروون دروستىي دھەر جقاكەكىدا سەرناكەقىت ئەگەر ب رىكا پشكدارى و ھارىكارىا كەرتىن جودا جودايىن جقاكى نەبىت، لەوما ئەق چەندە دخۆازىت ھەمى جقاك پشكدار ببيت، داكو دەروون دروستى تىدا ب دەستقە بهيت، و ئەق چەندە ژى پىدقى ب ھەماھەنگىي يە دگەل لايەن و كەسىن بەرنىاس و كارتىكەر ل دەقەرى. ھەروەسا دگەل كومىسيون و ئىژنا چاقدىريا دەستىپىكى يا ساخلەمىي، و رىكخراوين جفاكا مەدەنى دھىتە سەرگرتن بۆ مەرەما:

- نیاسینا بوها و نهریتا، هزرا، مهترسی و گهفین ههی، پیدفیاتی و داخوازیین هاوبهشین ئاکنجیین دمفهری، و جیهانیا وان بو دهروون دروستیی و نهساخی و ئاریشهیین دهروونی و جفاکی یین بهربهلاقه (psycho-social)، و وان ریکین ئهو پیشنیار دکهن، بو چارهسهرکرنه کا گونجای یا ههر ئیك ژ فان ئاریشهیان دهاریکاربن.
- نیاسینا وان کهسین دبیت دئاماده و بهرهه قبن (Vulnerable) کو تووشبن ب نهساخیین دهروونی، یان ئهو کهسین وهك گروپین ب مهترسی و گهفان دهینه هژمارتن (Risk Group).
- هاریکاریکرنا نهساخین دهروونی بۆ ب دهستفهئینانا پشتهفانیا
 جفاکی، یاکو ب تمامکهری هاریکاری و چارهسهریا دهرمانی یاکو سهنتهری
 ساخلهمیی پیشکهشی نهساخان دکهت دهینه هژمارتن.

سامانهك مهزنن كارمهندين كو ل سهنتهرين ساخلهميا دهستپيكى كار دكهن، چونكى ب هژمار وهك هيزهكا كارى دهينه هژمارتن، و ئهو دبياڤي نوشدارى و ساخلهميي دا خودانين تايبهتمهنديهكا زانستينه، ههروهسا خودان ئهزموونهكن يا كو كارى خو دبياڤي خرمهتگوزاريين ساخلهميي ب دهستخوفه دئينيت، و ئهو كارمهنده دشين ب ريكا راهينان و خولين تايبهت ب باشترين و گونجايترين شيوه خرمهتين دهستپيكي دبياڤي دهروون دروستيي دا پيشكهشي هاولاتيان بكهن، بو باشتركرنا رهوشا جڤاكي دبلندترين ئاست دا.

تهندروستیا دمروونی و تیکچوونین دمروونی

ساخلهمی: وهك تنگهه، ریکخراوا ساخلهمیا جیهانی ل سالا (۱۹٤٦) بغی رهنگی پیناسه دکمت: (گاودانه که تیدا تاکه ک نهبتنی ژ ههر نهخوشیه کا لهشی تیدا نهبیت و یی دویر بیت، بهلکو ژ لایی دهروونی و لهشی و جفاکی فه یی دروست و ساخلهم بیت)، پشتی ماوه کی گهورین بسهر فی پیناسی فه دهین ساخله میا (روحی) ژی لسهر دهیته زیده کرن.

ئه فی بیناسه ناماژهکه کو تهندروستیا دهروونی بیکهاته و پشته فانه کی سهره کیی ساخله میی یه، و ساخله میا گشتی یا مروفی یان جفاکی چوو جاران سهرناگریت نهگهر دهروون دروستیا تاکی نه هینه تمامکرن.

چیه تهندروستیا دمروونی، و کی تووشی تیکچوونین دمروونی دبیت

ژ ههژیه بهیّته گوتن ل ههر جههکی تیّگهه و زاراقی دهروون دروستیی دهیّته بکارئینان، ئیّکهم تشتی دهیّته گوهی ئهوه کو نهخوشیهکا دهروونی دگهل دایه، و ژ دهستدانا هایداریی کو ب (شیّتاتی) یا نافکریه. ئه فی جهنده نهیاراست و دروسته بو تیّگههشتن و تیّگههاندنا فی هزری، بو رامانا دهروون دروستیی ئهم پیدفی ب کار و جالاًکی و برافیّن پرترین، بو هندی کهسهکی ساخلهم و دروست ژ کهسهکی نهخوش و تووشبووی ب تیکچوونیّن دهروونی جیاواز بکهین، نوشدار پیدفی ب ماندی بوونهکا زیدهتره.

بۆ تێگههشتن ژ رامانا دەروون دروستیێ و تێکچوونێن دەروونی بهری ههر تشتهکی پێدڤیه بزانین سێ رهههندێن سهرهکی یێن ههین کو وێنهیێ لایهنێ دەروونی دیار دکهن، و ئهڨ رهههنده ژی بریتینه ژ (هزر، ههست، رهفتاران).

۱- هزر: بریتینه ژ ههمی کار و بار و بریارا یان پلانین دمیشکی تاکی دا ههین، و کهس پی نزانیت ئهگهر خودی کهسی نهبیت، و نهم ئاگههداری وان نابین ئهگهر ئهو کهس بخوازیت وان تشتا نهبیژیت، ای دی شیین ب ریکا رمفتار و کریارین تاکی تا رادهیهکی وان بزانین و مهزنده بکهین.

۲- ههست و سوز: ئانكو ههمى ئهو تشتين لايهنى سوزداريى وهكى (فيان، چكوسى، كهرب و كين، توورهبوون ... هتد)، يين تاك دناخى خودا ههست پى دكهت. ههروهسا ئهو ههلچوونين تاكى نه بهرامبهرى دهوروبهران يان تشتهكى يان ههلويستهكى ديتر. و كيم جاران دوان ههلچوون و ههست و سوزين كهسين دى دحهسيين ئهگهر ب ريكا وان دهربرينا يان ئاخفتنان يان رمفتارين پى رابووى نهبيت.

۳- رمفتار: بریتینه ژههمی کار و چالاکی و بزاف و گوتنین کهسهك پی
 رادبیت خالهکا دیت ئاشکرا دبیت، ئهوه کو نوشدار ههست پی دکهت.

بۆ كارمەندى ساخلەمىى وەك تاكى جڤاكى ھەست ب كەسانىن دىتر ناكەت بىتنى ب رىكار رەڧتارىن وان نەبىت، بەلى ھزر و بىر و باوەر و ھەست و سوزىن وان بۆ مە ل سەر بنەمايى وان پىڤەر و ستاندەرا رۆھن دبن ئەوين جڤاكى دىاركرين، و ل دويڤ وان پىڤەرا ئەم د رەڧتار و دەربرينا خەلكى دىتر دگەھىن، و شلوڤە دكەين. دېيشەيى نۆشدارى دا دەمى بڤيت كاودانەكى دەروونى يان كەسەكى چوو ژ لايى دەروون دروستىي قە بىت يان چوو ژ لايى دەروون دروستىي قە بىت يان چوو ژ لايى دەروون دروستىي قە بىت يان چوو ژ لايى بەساخىي دا بىت پىدىڤىيە قان ھەر (سى) رەھەندان (ھزر، ھەست، رەڧتاران) بەرچاڤ وەربگرىت.

ييناسا تهندروستيا دمرووني

چوو گومان تیدا نینه دانانا پیناسهکا ئیک گرتی کو بگونجیت بو ههمی جفاکین مروفایهتیی کارهکی برهحمهت و گرانه، و ئهفه بو هندی دزفریت کو پیفهرین تهندروستیی نهوهکی هندهک هژمارین رههانه بو نموونه (پیفانا هشارا خوینی)، بهلکو هندهک پیفهرین ریژهیی نه کارتیکرنی لسهر دکهن. و ریخخراوا ساخلهمیا جیهانی چهمک و تیگههی تهندروستیا دهروونی بفی رهنگی پیناسه دکهت: کاودانهکی ساخلهمی یه، کو تاک دشیت دشیانین خو بگههن، و خو ل کاودانین ئاسایی و شهپرزه بگونجینن، و بشیوهیهکی بهرههم هینهرانه کار پی بکهن، و بهژداریی دجفاکی دا بکهن و کهسین ب مفاین.

هندهك بكاری وان قه یی گریدایه یین كو دبیافی چافدیریا دهستپیکی دا كار دكهن، و گرنگه بو تیگههشتن و جیبهجیكرنا وی ب رهنگهكی پراكتیكی پیدفیه بزانین تهندروستیا دهروونی بریتیه: (ژ ههست كرنهكا ئهرینی و رازهمهندیی ژ خودی خو، و ههستكرن ب ههفسهنگیی دنافیهرا ههست و سوز و هزر و رهفتارین تاكی، و گونجاندنا وان دگهل بها و رهوشت و تیتال و داب و نهریتین جفاكی).

ئەڤێن لخۆارىٰ ئەو نیشانن كو تاك ھەست ب تەندروستیەكا باش یا دەروونی دكەت

۱- نیاسینا هیّز و شیانیّن خو ییّن راستهقینه و پهسهندگرنا وان شیانان، و بزاقْکرن بو هندی مفای ژ وان وهربگریت و پیشبیّخیت. ههروهسا نیاسینا لایهنیّن نهریّنی ییّن خوّدی و دان پیّدان ب وان لاوازیا و بزاقا جارهسهرکرنی بدهت.

- ۲- شیانا سهرهدهریکرنا باش و دروست دگهل فشاریّن ژیانا ئاسایی و روّیبریبوونا وان ئاریشیّن روّژانه تووشی کهسی دبن، و چارهسهرکرنا وان ب شیّوازهکی ئهریّنی و مام ناوهند، و قیانا روّژانه و دویر ژههر جوره هزر و ههدلچوونیّن تژی زیادهروویی یان رابوون ب رمفتاریّن نهباش (Risking)، کو ئاریشیّن مهزنتر لدویه خودا دئینیت.
- ۳- شیانا دروستکرنا پهیومندیین جفاکی یین دروست و ساخلهم دگهل
 خهلکی دیتر، و بهردهوامی دان ب وان پهیومندیا ل ئایندهی دا.
- الميانا كاركرن و بهرههم داربوون و بزافكرن و پيشقهبرنا خود و خيران و جفاكي.
- ۵- ههم نهرمی نواندن و ههم نهگهوری ل بهرامبهر کریز و تهنگافیا، و شیانا دلدانا بخو و دهربازبوون ژ کاودانهکی دهروونی یی تهنگافه، (بو ب ساناهیترکرنا بیرهاتنا فی خالی دی نافی وی کهینه سیلوان).

دی شیّین ب رمنگهکی ساده و گشتگیر بیّژین نهو کهس یی خوّدان دمروون دروسته نهو کهسی: ب رمنگهکی نهریّنی ژ خوّ رازیه، و ژ خهلکهکی دیر ژی مینا (کهس و کاران، ههفالان، و کهسیّن دگهل) دکاریدا.

دجفاکی مه دا باشترین خو نیشادانا کهسهکی کو خودان تهندروستیا دمروونی بیت نهو کهسهیه ومکی ب گول بیت، و ژ فی چهندی مه هیمایی (لوگویی گولی) بو بابهتی دمروون دروستیی ههلبژراتی یه، و ل سهر بهرگی پهرتووکی کیشایه، هیفیدارین بو بلند ناستی تیگههشتنا جفاکی بیکفه کار بکهین، کو ئیکهم تشت پشتی گوهلیبوونا تیگههی دمروون دروستیی دهزرا تاکی دا دهیت، کو گوهلیدبیت تهندروستیا دمروونی بیت، نهوهك دگهل بکارئینان و تیگهه و چهمکی دمروون دروستیی بیرا خهلکی ل (شیتاتیی) بهیت.

کیه نهو کهسیٰ نهم هزر دکهین یی نهساخه یان ژلایی دمروونی قه یی تیکچوویه

لدویش پولینکرنا جیهانی دهمی بو نهساخیان تیگهه و تیکچوون بو مهرهما دهربرین ژ هژمارهکا نیشان یان رمفتاران دهینه بکارئینان، کو نهم دشین ب ریکا نورینگههان دهستنیشان بکهین. نههٔ نیشان و رهفتاره گهلهك جاران کارتیکرنه کا تژی تهنگاهی و تیکچوون ژ نهرك و کارین کهسایه تی دا دکهن. پیدهیه بهیته گوتن ل هنده ک جورین لادان یان ململانین جفاکی یین کو چوو جوره تیکچوونه ک و کارلیکرنه ک نهده در کین کهسایه تی دا ب تیکچوونین دهروونی بهینه هژمارتن.

دبیافی چافدیّریا ساخلهمیا دهستییّکی یا گرنگه بهیّته گوتن: ههر کهسهك تووشی (هزر یان ههست و سوز و رمفتاریّن) وهسا ببیت بو خوّدی خوّ یان خهلکی دیتر دهست نهخوّشیی دروست بکهت، هینگی دی هیّته گوتن ئهف کهسه یی تووشی تیکچونیّن دهروونی بووی.

بو هه لسه نگاندنا کاودانی دمروونیی کهسه کی پیدفیه دویفدا چوونا فان لایه نان: (هزران، ههست و سوزان، رهفتاران) بهینه کرن.

هندهك ساخلهت و تاييه تمهنديين تهندروستيا درووني

- ۱- دفهرههنگا تهندروستیا دروونی دا تشتهك نینه كو ب شیومیهكی رهها خهلهت بیت یان دروستیا وی دئاستی رههادا بیت، بهلكو نه بریاره دی مینیت لسهر جفاك و كاودانی كهس تیدا دژیت، و دبیت كارهك و رهفتارهك ل جفاك و كومهلگهههكی ناسایی و سروشتی بیت، بهای ههمان كار و رهفتار دجفاكهك دیتر دا تشتهكی نهئاسایی، یان ژی شهرم بیت.
- ۲- گهلهك ژ وان نیشانین گریدای ب تیکچوونین دهروونی یین کو لنك نهخوشین دهروونی روی ددهن، دبیت هندهك جارین دیتر لنك کهسهکی دهروون دروست و ساخلهم و ئاسایی ژی روی بدهن، و ههمان کار و رهفتاران ئهنجام بدهت، بهل جیاوازی لفیری یا دریژه دئاست و بلندی و نزمیا نیشانان دا. ههروهسا ماوی نه چهنده روی ددهت، بو نموونه (دبیت ههر مروقهك دکاودانهك و ههنویستهکی تایبهت دا تووشی خهمگینیی ببیت، و نه چهنده بو ماوهیهکی کورت یان نافنجی فهکیشیت، و دفی ماوهی دا بزاه و جالاکیین وی میمونی ببین، و نه چهنده ناسایی و سروشتی یه، بهلی نهگهر خهمگینی بو ماوهیهکی گهلهك دویر و دریژ فهکیشیت، و بزاه و جالاکیین تاکی دئاستهکی ماوهیهکی گهلهك دویر و دریژ فهکیشیت، و بزاه و جالاکیین تاکی دئاستهکی مهزن و بهرچاه کیم ببن، و کار تیکرنهکا نهرینی و خراب لسهر نهرك و کار و کریارین جفاکی بکهت، چوو گومان تیدا نینه فی کهسی سنوورین هیلا هه لیخوونا سروشتی و ئاسایی یا دهرباز کری و یی کهفتیه دهیلا هه لیخوونا نه خوشیی دا).
- ۳- ئیش و ئازار و زیانین راستهوخو بین نهخوشیه کا لهشی و فیزیولوژیکی بتنی ئاراسته ک خودی نهخوشی دبن، و بتنی کارتیکرنی دخودی ویدا دکهن، (ئه فه جهنده هنده ک جاران نابیته ئهگهری هندی کهس و کارین نهخوشی هند پیشه مژویل ببن یان بکه فنه دخه می دا، و تووشی ئیش

و ئازاری ببن، به نی دتیکچونین دهروونی دا گهلهك جاران کهس و کار و مروقین دهوروبهری نهخوشی تووشی ئیشان و ئازاری دبن، و دبیت کهسی نهخوش بقی چهندی نهزانیت و ههست پی نهکهت. بههرا پتریا نهساخین دهروونی ههست ب هندی دکهن، کو دنهخوشن و خهمی ژ قی چهندی دخون، و ئه فی چهنده وان ئازار ددهت، و بهلکو ژی نهساخ بزاقا چارهسهرکرنا خو بدهت. به نی هژماره کا کیم ژی ژ وان نهساخان نزانن دنهخوشن و ههست پی ناکهن، لهوما ژی گهلهك جاران ئه فی چهنده دبیته ئهگهری زهحمهتی و نهخوشی و تیکهفتنی بو وان کهسین ل دهوروبهری نهساخی دژین، لدهمه کی کو خودی نهساخی ههست بقی چهندی ناکهت یان دبیت مهرهمه ک پی نهبیت. لهوما نابیت ئهم لومه هی و رهخنه و گازنده یان ژی بکه ین، چونکی نهبیت. لهوما نابیت ئهم لومه هی و رهخنه و گازنده یان ژی بکه ین، چونکی نهو دنه خوشن و نه فی کریار و رهفتاره ههمی نیشانین نهخوشیا وانن.

երեր հեր հերև .,.,1,, 56 مەختەۋەرى 1 0 day بهروه د موسورن

رُ بنهمایین سهرهکی بو بدهسقه نینانا دهروون دروستیی ننك ههر مروقهکی ب پیدقی دهینه زانین نهقین نخواری نه

- ۱- لهشهکی ساخلهم نانکو (ساخلهمیا ههمی نهندام و کونهنداما، و ب تایبهت ژی میشکی).
- ۲- تێهن و گهرم و گوریا دناف خێزانێدا ههی دبیته ئهگهرێ ههستا
 ئارامی و بهختهوهری و تهناهی و فیان و دلوفانیێ دناف ئهندامێن خێزانێ دا.
- ۳- پهرومردهکرن و فيرکرنهکا گۆنجای دبياڤي زانست و بوهاو بيروباومر
 و رهوشت و تيتالين جفاکی بو ههر مروفهکی.

رُ نيشانيْن ههستكرن ب دەروون دروستيى لنك تاكى ئەڤين لخوارى نه

- ۱- ههماههنگی دنافیهرا هزر و ههست و سوز و رمفتاران دا، و گونجاندنا وان دگهل بوهایین بهربهلاق.
 - ٢- رێڒگرتن ل خۆيەتيا خۆ، و خەلكىٰ ديتر.
- ۳- باومری بخوّبوون، و ل ئاستهك گوّنجای ژی باومری همبوون ب خهلکی دیتر گرنگه، و گرنگه ژی مروقی شیانیّن هندی همبن ببیته جهی باومریا خهلکهکی دیتر.
- الماریکاریهکا دیتر و بدهستفه نینانا فیان و حهژیکرنا وان بو لایی خو و شیانا هاریکاریهکا ناسایی دگهل دا.
- ۵- شیانا هندی کو ههست ب بهختهوهریا خو بکهت، و خو ب بهختهومر بزانیت، و حهزونارمزو بو هندی ههبیت بفیت خیزانا خو و خهلکی دیر ژی بهختهومر بکهت، و خو بهختهومر ببینیت.

- ۳- شیان و همبوونا هیزا کارکرن و بهرههمداری و ب مفابوونی، و بزافکرن بو گهشه و وهرارا خو، و دروستکرن و نافاکرنا دهوروبهر و ژینگهها خویی.
- ۷- سێلوان: مهرهم ژێ شیانا خوٚراگری و بهرههنگاری و ههدار و فشار و گفاشتنێن ژیانێ ههبیت، و بشێت دلداریێ بدهته خوٚ، و ئاریشه و قوٚناغێن تهنگافێن دهروونی ب ساخلهمی دهرباز بکهت.

راستي <u>ٽن</u> زانستی	بير وباومريّن بمربهلاّة و خملمت
۱- دبیت زاروك ژی تووشی ئیش و ئازار	۱- تێػڿۅۅنێن دهروونی تووشی
و نەساخىين دەروونى بېن، و ب	زاروگان نابن.
تايبەت ل قۆناغيّن زووى دا.	
۲- تێکچوون و نهساخيێن دهروونی ژی	٢- ههمى جورێن تێػڿوونێن
وەك نەساخىين لەشى و فىزيولۆژىكى،	دەروونى ناھێنە چارەسەر كرن.
و هندهك ژی دوم درێژن، و دخوٚازن	
بەردەوام بھێنە چارەسەر كرن داكو	
نەمىنىت (وەك نەخۆشيا شەكرێ).	
٣- وەك ھەر نەساخيەكا لەشى،	٣- چارەسەركرنا نەخۆشىين
نەخۆشىين دەروونى ژى پىدىقىە ب	دەروونى نەبدەستى نۆشدارانە،
ريّكا نۆشداريّن تايبەتمەند بهيّنه	چونکی ئهگهرێن وان تووشبوونه
چارمسەر كرن، ھژمارمكا ئەگەرين	ب ئەجنان يان بەخىلى و
بیولۆژیك و کیمیاوی و جفاکی دبنه	حهسوودی و سێر و جادوگهريێ
ئەگەرى وان نەساخيىن دەروونى، و	اً نه.
نابیت ب چوو رمنگهکی شهرعی و	
یاسایی و زانستی نهساخیین دهروونی ژ	
وەرگرتنا چارەسەريين نۆشدارى بيى	
بههربن، چونکی یا هاتیه سهااندن ئمف	
چاردسهریه ب مفانه، و نه دژی گرنگی	
و پیدفیاتیا دوعاکرن و داخوازکرن ژ	
خۆدى يە بۆ چارەسەر كرنا نەساخى.	

تیکچوونین دهروونی نهکیماسی و نهگهرین نهخوشی نه، و نابیت ب چوو هیجهتهکا (پهوشتی و شهرعی و یاسایی) نهخوشیا وی وهك کیماسی بههژمیرین، و ژ کهسایهتیا تاکی کیم بکهین، و نسهر فی بنهمای سهرهدمری دگهل دا بهیتهکرن.

ههردهم بلا ل بیرا مهبیت و نهم بهردهوام بیّژینه خوّ دبیت دگاودانه کی دا نهم و نهندامیّن خیّزانا مهژی رمنگه تووشی نهخوّشیه کا هاوشیّوه ببین، لهوما پیّدقیه نهم ژی هوسا سهرهدهریی دگهل قان نهخوّشان دا بکهین، ومکی چهوا مه دقیّت سهرهدهری دگهل مهدا بهیّتهکرن.

تیگهه و چهمکین گشتی دبیاقی نوشداریا دمروونی دا

پولینکرنا تیکچوونین دەروونی

پولینکرنا تیکچوونین دهروونی لسهر بنهمایی وی جیاوازیا ریزهیی کو دههمی جیهانی دا بهرامبهر دهستنیشانکرن و دیارگرنا تیکچوون و نهساخیین دهروونی ههی دهینهکرن. لهوما دبینین چهندین جورین پولینکرنا یین ههین، بهای نه جیاوازیه بتنی ب سهرقهینه نهك بنهرهتی. نویترین پولینکرن کو ژ لایی ریکخراوا ساخلهمیا جیهانی (W H O) قه باومری و پشت پیقه هاتیهدان پولینکرنا جیهانیا نهخوشیان یا ژماره (۱۰) (International Classification Of Diseases – (ICD).

نهو جیاوازیین دفان جوره پولیکرنا دا دهینه دیتن گریداینه ب بسپور و تایبهتمهندین نوشداری یا دهروونی، و بو وان کارمهندین دبیافی هاریکاری و چارهسهریا دهستپیکی سهرهدهریی دگهل نهساخین دهروونی دا دکهن، و نهفان جیاوازیا چوو رامانا خو نینه. لخواری دی ب شیوهیه کی ساده و ل گوره یکاری کارمهندین جافدیریا تهندروستیا دهستپیکی ناماژی ب هنده و جورین پولینکرنین تیکچوونین دهروونی کهین:

- ۱- نهشیانا فیربوونی (Learning Disability)؛ بریتی یه ژ ئاستهنگ و نهشیانا شیانین زانینی (مهعریفی) و هوشی، و دگهل دهستپیکا ژیانا مروقی دهست پیدکهن، و هندهك جاران ههر روژا ژ دهیکبوونی پهیدا دبن.
- ۲- تێکچوونێن کهسایهتی (Personality Disorder)؛ بریتینه ژ ههبوونا بووچوون یان ئارهزویهکا هوسا بو رهفتارگرنی کو نهدئاسایی نه، و تارادهیهکی مهزن دگهل داب و نهریت و رهوشت و تیتالین جفاکی تاك تیدا ناگونجن.

- ۳- تیکچوونین دمروونی مینتالی (Mental Disorder): (دی ل بهرپهرین داهاتی پترتر رونکرن لسهر هیتهدان): کو بریتینه ژ ههر جوره تیکچوونهکا درمفتار یان نهرك و کارین دمروونی، و نهو نهزموونین پیشتر دشتهك ناسایی و سروشتی دا روی ددان، و ژقان جوره تیکچوونان ژی:
 - أ- تێڮچوونێن سايکوسێس (زوهاني).
 - ب- تێڮڿۅۅنێڹ ويژداني (گێۅلي).
 - ت- تێػڿۅۅنێڹ سوزداری (ههڵڿۅۅنی).
 - ٤- تكچوونيّن دەروونى ئەندامى (سايكۆسۆماتىك)؛ وەك
 - أ- خەرفىن.
 - ب ژ بهرئاخفتن.
 - ٥ خراب بكارئينانا دهرمانان.
- 1- تێکچوونێن دەروونی یێن تایبهت لنك زاروك و سنێلهیان (Disorders Of Childhood)؛ بریتینه ژ وان تیکچوونێن بو ئێکهم جار ل قوناغێن دەستبێکا ژیانێ سهرهلددهن، و ب بورینا دەمی و بهردهوامیێ دگههنه ئاستێ مروڤێن مهزن، بو نموونه (ئوتیزم Autism)، (بخوڤهمیزتنا نهخویست Nocturnal Enuresis)، لفینا گهلهك زێدهتر ژ ئاستێ پێدڤی، لاوازیا تهکهزکرنێ (ADHD)، تێکچوونێن رمفتاری (Disorders).
- ٧- تێػڿۅۅنێن دیۃ: ئهو تێکچوونێن دگهل پولینکرنێن سهری ناهێن
 وهك لادانێن ئارەزوویا سێکسی (Sexual Deviation).

لخوّاری دی ب دریّژاهی و هویرکاریقه جوریّن تیّکچوونیّن دمروونی ئهویّن لبهر پهریّن پاشتر ئاماژه پیّدهین، و ئهقهژی بوّ مهرهما ئاسانکارییّ یه بوّ قیّ چهندیّ:

- ۱- تێکجونێن سايکوسێس: وهك
 - أ- شيزوفرينيا.
- ب- تێکجوونا خهيالا يا ئيك لايهن.
- ۲- تێڮڿۅنێڹ گێۅڸي (ويژداني) (Mood Disorder) وهك:
 - أ- نەوبەيين خەموكىي (خەموكيا دژوار و يا ساده).
 - ب- نەوبەيين ھەوەسى (ھەوەسا تووند و ھەوەسا سىلك).
 - ج- تێکچوونێن ویژدانی یا دووجهمسهری (Bipolar).
- تێکجوونێن ههڵجوونی (Emotional Stress Disorder)،
 - أ- تێڮڿۅۅنێڹ نيگهرانيێ (Anxiety Disorder).
- تێکچوونێن نیگهرانیا گشتی (Generalized Anxiety Disorder).
 - تێکچوونێن ترسێ (Panic Disorder).
 - تێڮجوونێن فوٚبيايي (Phobic Disorder).
- ب تێکچوونێن وهسواسا هزری (Obsessive Disorder) یان وهسواسا ب زوّری (Compulsive Disorder).
- ج- تێکچوونێن خوٚگونجاندنێ (Adjustment Disorder) و سترێسا دژوار (Reaction To Severe Stress Disorder).
- د- تێکچوونێن ژبهر ئێکچوونێ (Dissociative Disorder) يان يێن قهگوهێزمر (Conversion Disorder).
 - هـ تيكچونين گهورينين لهشي (Somatoform Disorder).

ئەگەرىن تىكچوونىن دەروونى

ئهم نهشێین ئهگهر و رپگریهکێ بتنێ بو تێکچوونێن دمروونی بدهینه زانین، ئانکو نهخوشیێن دمروونی بو ئهگهرهکی بتنێ بزهٔرینین. ههروهسا تیوریهك بتنێ نهشێت هٔێ چهندێ شلوهٔه بکهت، و نوکه ئهو باومرهیا پهیدا بووی، کو بوهان تێکچوونان هژمارهکا ئهگهران کووم دبن، و دێ شێین هان ئهگهران ب شێوێ لخوّارێ بدهینه دیارکرن:

- ۱- ئەگەريّن ئامادەكەر (Predisposing) بۆ دروستبوونا تىّكچوونەكى، كو بىنك دھيّن ژ ئەقىّن لخوارىّ:
 - أ- بەرھەڤيا بۆماوەيى.
- ب قوناغا دووگیانیی ژ ژیانا زاروکی و ب تایبهت نهو نهساخی یان کاودانین نهخوّش و دژوار یان تیشك دبنه نهگهر، و ههروهسا بكارئینانا دمرمانین بیهوشکهر کو بو دهیکا ب دووگیان روّی ددمت و میکا به دورگیان دورگیان دورگیان دورگیان دورگیان در دورگیان دورگ
 - ج رۆيدانا كاودانەكى دژوار لدەمى بوونا زاروكى.
- د- ساخلهت و تايبهتمهنديين كهسايهتيا مروقی، و هاكتهرين دهروونی و جفاكی يين لدهستپيکا ژيانی ب سهری كهسی دهين ومکی (ژ دهستدانا دميك و بابان يان ههر دووان، ئاوارمبوون، كهفتنهبن زورداريا سيكسی، و ۱۰۰۰ هند).
- ۲- فاکتهریّن ریّخوشکهر (Precipitating)؛ ئانکو ئهو فاکتهریّن پشتی سهرهلدان و دیارکهفتنا تیّکچوونا دهروونی روّی ددهن، و دبنه ئهگهریّ نیشان یان نهوبهیه کا نه خوّشیی لنك هنده ک ژ وان که سیّن دبنه رمت دا به رهه فی بوّ تووشبوون ب نه ساخیان هه ی ژبه ر وان فاکته ریّن ریّخوشکه ر، وه کی:

- أ- نه خوشینن لهشی و نهندامی و ماددهینن بیهوشکهر.
 - ب- کاودانهکی دژواری دمروونی.
 - ج- گهۆرانكاريين جفاكى.
 - د- فاكتهرين وهكى قهيران و ئاريشين ئابورى.
- ۳- فاکتهرین ههمیشه کهرین تیکچوونین دهروونی (Perpetuating)، ئانکو ئهو فاکتهرین دبنه ئهگهری بهردهوام بوونا تیکچوونین دهروونی پشتی دهستبینکه کی بو وان نهساخیان، و نهفین لخواری بخوفه دگرت:
- أ- خۆدى تىكچوونا دەروونى؛ بۆ نموونه لى جورەكى وەكى دروستبوونا ترسى نەخۆش بخۆ ژىدەرە، و دبىتە ئەگەرى ترس و فوبيايى. بۆ نموونه خۆ ژ (فرۆكى) دوير دئىخىت، و ئەڭ خۆ دوير ئىخستنە بەردەوام قەدكىشىت، و ھەر جارى ئاستى تووندى و كارىگەريا وى نەخوشىي زىدەتر لى دھىت.
- ب فاکتهرین جفاکی وهکی هه لویستین که س و کار و خزمین نیزیك بؤ نه خوشی یان هه لویستی سهروکی فهرمانگه هه کی یان ماموستا یان که سانین دیتر.
- ج- نهخوشیه کا دومدریّژ یان کیّم و کاسیه کا لهشی و فیزیولوّژیکی، وهکو (نهبوونا دهسته کی یان چافه کی، و ۰۰۰ هند).

(بو مفا وهرگرتنا براکتیکی ژ وان زانیاریین پیشتر هاتینه يێشكەشكرن، ئفێرێ دێ كەيسەكێ وەكى نەخۆشەكێ (شيزوفريني) دەينە دياركرن: دبيت فاكتهرى دروستبوونا في نهساخيي بوماوهيي بيت يان فاكتەرەكى رىخوشكەر دەست تىدا ھەبىت. دېيت ئەڧ نەخۇشيە ژ ئەگەرى رۆيدان يان كاودانەكى دەروونىيى دروار وەكى ر دەست دانا دەيك و بابان دروست ببیت، یان دبیت فاکتهری بهردهوامکهر و ههمیشهکهر دفی چهندی دا خوّديّ نهخوّشي بيت، و دبنهرمت دا بوّ گوّشهگيّريا نهخوّشي و دورپهريّزيا وي ژ جفاکي بزڤريت، و دگهل هندي دا ژي دبيت بو ڤي ئهگهري بزڤريت، کو نهخوْش خوْ نانياسيت و دخوْ ناگههيت و نهشيّت شيانيّن خوْ مهزنده بكهت، و نەشنىت ريزى لخۆ بگريت، و خەلكى دەوروبەر ژى ريز لى ناگرن، چونكى نهخوشه و وانا ههڵچوون و بووچوونێن نهرێني و خرابيێن ژێ ديتين، و رمفتار و ئارەزوويين نەخۆشى بۆ وان جهى پويتە پيدانى نينن، لەوما بهردوام رمخنه و گازنده و لومههیا ژێ دکهن، و کهسایهتیا نهخوشی دشكينن. و دبيت هندهك جاران ژی زيدهتر ژ ناستی بیدفی بیتهی بی بدهن).

نيشانين ديار و بهربه لأقيين تيكچوونين دمرووني

بۆ مەرەما دەستنىشانكرنا نەخۆشيان دىياقى نۆشداريا دەروونى دا پىدقىيە ھندەك تىگەه و چەمك و زاراق و رامان و واتايىن گرىداى بىنىشانىن دەروونىيىن بەربەلاق بهىنە زانىن. ھەروەسا پىدقىيە جياوازى دناقبەرا وينى پىشكەشكرنى و ناقەرۆكا وى بهىتەكرن، چونكى دىاركرن و دەستنىشاكرنا نەساخىيىن دەروونى بىرتر بىشتا خۆ ب وينى وى قە گرىدەت، ھەتا كو ناقەرۆكا وى.

نیشان ژی دوو جورن: جوری ئیکی (Primary)، و جوری دووی (Secondary) و ل فوناغا دمستنیشانکرنی پر تر گرنگی ب جوری ئیکی دهینته دان.

بوّ بتر تیگههشتنی دی چهند نموونهیهکین پراکتیکی ئینین. مهگرتی گهنجهك ومسا هزر دکهت ههفرینا برایی وی سیّرهك یالی کری، داکو نهو خویشکا وی بوّ خوّ بخوّازیت! و دبنهرمت دا فی هزری چوو بنهمایهك نینه. ویّنه لفیّری ومهمه (Delusion)، و نهفه بیروباومرهك خهلهته، و نافهروّك لفیّری زوّرداری لیّکرنه (Paranoid).

همرومسا ئهگمر ومسا دهینین (گریمانه) کهسهك ژ نیشکهکی قه و بیی هندی چوو جوره پیشینهیهك همبیت هزر بکهت و تیبگههیت، کو نهو پیخهمبهرهکی هنارتیی خودایی مهزنه بو هندی مروقان بهینیته سهر ریکا راست، و پشتی هینگی نه کهسه گوه ل دهنگهکی ببیت، و بو قی جهندی پالبدمت (دگهل هندی کو وهك بنهرمت چوو راستیهك بو قی دهنگی ل ژینگههی دا نینه، بهای نهو وهسا تیدگههیت نه دهنگه یی ههی). وینه دفی نموونهیی دا وههمه و ناقهروك خو ب زال دزانیت و مهزناهیه

(Grandiose Delusion)، و ئەقە ئىكە ژ نىشانىن دەستېنىكى يىن بەرى ھەر نىشانەك دىتر دەردكەقىت، و ئاخفتن و ئەو گوتنىن بى بىممايىن قى كەسى گوھلى دبىت خەلەتيەكا ھەستەوەرى گۆھلىبۇنى يە (Hallucinations)، و ئەق نىشانە نىشانەكا دوو ھىلى يە، چونكى پشتى ھاتنا وەھم و خەيالا خۆ ب زال زانىن و مەزناھى لدويى دا دھىت.

لخوّاری دی ناماژی ب هندهك ژ وان زاراقهیان دهین ئهویّن پترتر دنوشداریا دهروونی دا دهیّنه بکارئینان، و زانینا وان بو خوّاندمقانی بابهتیّن دمروونی ب گرنگ دهیّنه زانین، دا باشتر دتیّکچوونیّن دمروونی بگههیت.

- زانین (معرفه Cognition): شیانه کا هزریه ب ریّکا وی مروف دشیّت دتشتان بگه هیت، و هزران و پروسیّسا فیّربوونی و ههمی لایهنیّن پیشه گریدای ب نیاسیت، کو (تیّگه هشتن، بیرهاتن، گه هشتن ب نهنجامان و لسهر بنه مایی شیانیّن خو بریاردان لسهر تشتان، ... هتد) بخوفه دگریت.
- درکپێکرن یان ئیدراك (perception)، بریتیه ژ پروٚسێسهکا مێنتالی، یاکو ب رێکا وێ دشیاندایه جیاوازیێ دناڤبهرا تشتان و روٚیدانان دا بکهت. ههروهسا دههمی ئهو تشتێن ل دهوروبهر روٚی ددهن تێبگههین، و وان روٚیدانێن ههستهوهرێن پێنجهکی یێن مه دئازرینیت. خهلهت تێگههشتن و خهلهت ههستپێکرن پشکهکن ژ تێکچوونێن دلایهنێ درکپێکرنێ دا روٚی ددهن.
- گێول (Mood)؛ مهرهم ژێ لایهنێ سوزداری و ههڵچوونێن وهکی خهمگینی و دلخوٚشیێ یه. لدهمێ مروف تووشی نهساخیێن دهروونی یێن وهکی خهموکیا ب ههوهس دبیت، گێول ژی تووشی تێکچوونێ دبیت. ههروهسا لدهمێ بهرسفدانا ئازرێنهرێن جێوازێن دهرهکی و ژینگههی یان یێن نافخوٚیی و بایولوژیکی گێول ژی تووشی ئاڵوٚزیێ دبیت.

- ویژدان (Affect)؛ کاودانه کی دهمکیی کورته تووشی گیولی دبیت، و بنافی تیکچوونین ویژدانی یان سوزداری دهینه نیاسین بو نموونه (خهموکی، و هموهسی بوون).
- ههست و سوز (feelings)؛ ئهزموون یان هه نچوونین ویژدانی
 (سوزداری) یین وهکی خهمگینی و دلخوشی و قیان و کهرب ژیفهبوونی یه،
 کو ب کاودانین دهروونی یین مروقی قه گریداینه.
- رمفتار (Behavior)؛ بریتی یه ژ هژماره کا کریاریّن تاك دبهرسفا کازریّنهریّن دهره کی یا ییّن نافخوّیی نهنجام ددهت، وه کی نازریّنهریّن جفاکی و بیّدفیاتییّن بایولوّژیکی. دزانستیّ دهروونی دا مهره م ژ رهفتاران بهرسفیّن جودا جودانه کو دشیاندایه بهیّنه تیّبینیکرن و پیفان.
- تیژبینی (Insight)؛ بریتی یه ژ شیانیّن تاکی بو تیگههشتن ژ خویهتی و خویهتی و کیروگرفتیّن خوّ، و جوداهیکرن دنافبهرا ساخلهمیی و نهساخیی دا، و ژیّك جیاوازکرنا دنافبهرا تیّکچوونیّن دهروونی و ییّن لهشی و فیزیولوژی. نهخوش دهمی تووشی نهساخی و تیّکچوونیّن وهکی سایکوسیّس دبیت لایهنی تیژبینیی لنك تیّك دچیت.
- نیشانین خوهکیشانی (Withdrawal Symptoms)؛ نهو نیشانن یین لدهمی هیلانا ژ تهنگافیا خوّارن و بکارئینانا ماددهیین بیهوشکهره وهکی (تریاك، LSD، هیروپین و ... هتد)، یان فهخوّارنین سهرخوشکهر لنك تاکی پهیدا دبیت، لدهمهکی کو نهوی کهسی گهلهك زیدهتر ژ ناستی پیدفی پشتا خوّ بشان بابهت و دهرمان و تشتان فه گریدا بیت یان تووشی هیبوونی (ادمان) ببیت. دبیت نهف کاودانه دسروشتی خوّدا لایهنی دهروونی بخوّفه بگریت یان به لایهنی لهشی و هیزیولوژیکی فه گریدای بیت، و دبیت گهلهك دژوار و مهترسیدار و ترسناك ببیت دئاستهکی دا کو رهنگه ژیانا نهخوشی تووشی گهفیّن مهزن وهکی (مرنی) بکهت.

- نفلفوکی (ئاشوپی، شهپرزمیی) (Agitation)؛ کاودانه که تیدا کهسه که پترتر ژ ئاستی پیدفی دلفیت و نهشیت دجهی خو دا جیگیر ببیت، بو نموونه هاتن و چوونه کا زیده و بی نارمانج دکهت، و دژورا خودا و ل ههرجهه کی راناوهستیت.
- خومهزنکرن (Elation)؛ کاودانه که تیدا کهس ههست ب زیندیه کی بی وینه و گیوله کی گهله ک شاد و دلخوشکهر دکهت، و دهربرینین سهروچافان گهله ک گهرم و گورن.
- نیگهرانی (Anxiety): ترسهکا گشتی و بی بنهمایه، و تیکهله دگهل شهپرزهیی و لهرزك و نهجیگیریی، و کارفهدانین وی یین لهشی ژی دهندهك خویچکین ئاسویی لناف چافین مروفی و دگهل دا ژی خوهدانا دهست و بییان پهیدا دبیت.
- توورهبوون (Anger): گێولهکێ ٟههڵچوونی و شهپرزهگریا گشتی یه،
 کو دگهل دا ژی برهێن مروڤی بهرههٔ خوّارێ دچهمین، و بیبلکا چاڨان گهلهك
 مهزن دبیت و ههستهکا نهخوش لسهر ددانان پهیدا دبیت.

- فوبیا (Phobia)؛ ترسه ژ تشته کی دیار و دهستنیشانکری، وهك (تاریاتی یان گیانه وهریّن نافه ای و ... هتد)، کو تشتی بو گهله ک مروفان دبنه رهت حهی ترسی نینه، و ئه قترسه فی کهسی پال ددهت خو ژ وی تشتی دویر بیخیت یان ژ ژیده ره ی برهفیت یان هزر ژی تیدا نه که ت.
- خەلەتيا ھەستەوەرى (Illusion)؛ شروقەكرنەكا نەدروست يا وان تېگەھشتنىن ھەستەوەرى يە ژ ئازرىنەرىن دەرەكى دھىنەكرن، و بۆ ئەگەرى كىماسىيىن دركىپىكرن و تىگەھشتنى دزفريت، و ئەفى جورە ھەستىپىكرنە دكاودانىن وەكى وەھمىن دىتنى دا دھىت ئانكو (دبىت ئازرىنەرەكى دەرەكى ھەببت بەلى شروفەكرنا وى ژ لايى نەخۆشى قە ب شىوميەكى نەدروست بهىتەكرن).
- خدادت تیگدهشتن و هدستپیکرن (Hallucination): درکپیکرن و تیگدهشتنا تشتی و مکی هدستپیکرن ب (دیتنی، گوهلیبوونی، تامکرنی، بهینکرنی، دهستلیدانی) بیی هندی ئدهٔ تشته یان دهنگه هدبوونهکا دهرهکی و راستی بو هدبیت. بو نموونه گوهلیبوونا هندهك دهنگان (کو دهنگان ل دهرقه بوونا خو نینه) یان دیتنا کهسهکی یان هدست ب هاتن و چوونا گیانهوهرهکی بچویك و مکی (میش، پیشیی، میری، ... هند) لسدر لهشی خو دکهت.
- وههم (Delusion): بۆچوونهكا خهلهت ياكو نهخۆش چوو دهليڤهيهكێ بۆ گهنگهشه كرن يان پاشڤهزڤرينێ ژێ پهسهند نهكهت، لدهمهكى كو وى تشتى چوو بنهمايهك بۆ نينه، و دگهل بيروباوهرێن خهلكهكى ژ ههمان ئاستێ (ڕهوشهنبيرى و نهتهوهيى و ئاينى و جڤاكى) ناگۆنجيت. دبيت ناڤهرۆكا تشتێ وههمى ئهشكهنجهدان و ئازاردان (Persecutory) بيت يان پشكهك ژ وێ كاودانهك خۆ زاڵ زانين و مهزناهى (Grandiose) تێدا ههبيت يان ژى ب لايهنێ سێرێ (Magic) يان چكوسيێ (Jealousy) ڤه گرێداى بيت.

- ومسواس یان هزریّن زائبووی (Obsession): هزر و بووجوونن یان وینهییّن هزری ییّن کو ب خوّرتی دهیّنه دهزر و میّشکی مروقی دا، و سهرباری ههمی بزاقان نهخوّش نهشیّت خوّ ژ وان فوّرتال بکهت، و ههر چهنده دزانیت بزاقیّن وی بوّقیّ چهندی سهرناگرن. کهسیّ تووشبووی دزانیت نهق هزره ژ خوّدی وی دهست پیدگهن، و ژجیهانا دهرقه بسهر دا هاتینه سهیاندن.
- رمفتاریّن ب زوّری و بیدمستی (Compulsion): ژ روّیی تایبهتمهندی و ساخلهتان ومکی ومسواسیّ یه. جیاوازیا وی دگهل ومسواسیّ ئهوه کو لفیّری کریاریّن مروفی نهژههژی و نهدروست روّی ددهن، و سهرباری هندی کو ئه قد کهسه بزاقان دکهت وان کریاران ئهنجام نهدمت ای نهشیّتهخوّ، و ههمان کریار دووباره ب شیّومیهکیّ نهخوّیست و ب خوّرتی ئهنجام ددمت.
- بهلافش بیّری (Delirium)؛ رموشهکه ژ کاودانین ومکی تیکچوونا هوشیاریی لنك مروقی، کو ناستی ههستکرن و هزرکرن و بیرهاتنی تووشی تیکچوونی دبیت، و ناخفتنین کهسی چوو پهیومندیهك دناقدا ناهیته دیتن، و دگهل قی چهندی ژی نه کهسه تووشی نیگهرانی و ترس و خهلهت ههستپیکرنی (کو پتریا وی ژجوری دیتنی یه) دنهندام و لهشی دا دبینیت.
- خەرفىن (Dementia): تۆكچوونەكا قۆناغ و لاوازبوونا
 بەردەواميا بېردانك و كەسايەتى و شياننن زانينى و رەفتارانە.
- سستی و خاقی (stupor): کاوداله کی هوسایه ههستهومر و سوزین مروقی جوره کی سستی و لاوازیی بخوقه دبینن، یان مروق تووشی نیمچه ژ هوش چوونی دبیت، یان ههست و سوزین نهخوشی ژ نهگهرین دهروونی یان ژی لهشی تووشی راوهستیانی و خاقیی دبن.
- هوشیاری (Attention): بریتیه ژ شیانا تمرکیز و هزرکرنی لسمر تشتهکی یان بابهتهکیه ددهمی نوکهدا.

- تهکهزکرن (Concentration): نیشانا مروقی یه بو ناراستهکرنا پرترین ناستی شیانا و وزهیا میشکی یا خو لسهر کار یان چالاکیهکا هزری یا دیار و دهستنیشانکری. و بهروفاژی وی ژی نهوه مروف نهکاریت تهکهزی (تهرکیزی) لسهر تشتهکی بکهت، نانکو شیانا بهردهوامیدان ب سهرنجدانی لدهمی خواندنی یان گوهداریکرنا تشتهکی یان کارهکی لنك کهسی لاواز دبیت.
- بیرئینان و ژبیرکرن (Memory): بیردانک (Memory): بیردانک (Memory): بیردانک (Memory): بریتیه ژ کوگههکرنی ژ وان زانیاریین پیدفی، و جهی وان ژ جههکی میشکی دهستنیشانکری نه، و تیدا کهسهک ههمی وان زانیاری و نهزموونین کو دژیانا روژانهدا فیردبیت تیدا ههنگریت، و دشیت لدهمی پیدفی بو مهرهمهکا دیار جارهک دیتر وان زانیاریان بزفرینیت. دبیت بیردانکا مروفی ژبهر ئهگهرین دهروونی یان بایولوژیکی تووشی تیکچوونی ببیت، تیکچوونین وهکی رویدانین نیزیک (Recent) یان بین گهلهک دویر درابردوویدا (Remote) بو وان کاودانین بیردانکی دزفریت، کو بو نهوونه (کهسهک پترتر بیرا خو ل وان تشتان دئینیت بین لدوماهیکی دهینه گوتن یان پرسیارکرن و تشتین بهری هینگی بیراوی باش ای ناهیت، ههروهسا بو کاودان و رویدانین جفاکی ژی ب ههمان شیوازه).
- ستریس (Stress): مهرهم ژئ ئهو فشار و گفاشتنین دهروونی نه
 پین کو دبنه ئهگهرئ گهورپنین فیزیولوژیکی و دهروونی لنك کهسی.
- گفاشتنین دهروونی: هژمارهکا ئهزموونین دژوارن یین کهسهك
 تووش دبیت، و دبیت کارتیکرنهکا نهرینی لسهر ئاستی نواندن و چالاگیین
 کهسهکی دژیانا وی دا بکهت.

دەستنىشانكرنا تىكچوونىن دەروونى

ب مهرهما دهستنیشانکرنا تیکچوونین دهروونی ب شیوهکی هویر پیدفیه نه فخالین نخواری بهرچافی بهینه وهرگرتن:

- ۱- نوشدار خو بدهتهنیاسین، داکو لنك نهخوشی ئارهزویا هاریکاریی پهیدا بیت، و پیش کو دهست ب دان و ستاندنی لدور رهوشا نهساخی بکهت. پیدفیه هندهك پرسیارین گشتی ئاراسته بکهت.
- ۲- دیروّکا نهخوّشیی ب ههمی هوکاریّن ویّقه لبهرچاق بگریت، و دبیت بو قی مهرهمی مفای ژ کهس و کاریّن نهساخی یان ههر کهسهك دیتر وهربگریت.
- ٣- پێدڤیه نۆشدارێ دەروونی لدەمێ چاڤپێکهفتنێ هندهك تێبینیان
 لبهرچاڤبگریت ژ لایێ:
 - أ- لايەنى سەروبەرى نەخۆشى.
 - ب- رمفتارين نهخوشي و شيوازي ئاخفتني، و ناڤهروكا تشتى دبيريت.
 - ج- گێونێ نهخوٚشي (Mood).
- د- جور و ناقهروّکا هزریّن نهخوّشی، و پیّدقیه باش دویقداچوونا هندی بهیّتهکرن کو نایا ومهم یان نیشانیّن تیّکچوونیّن درکپیّکرن و تیّگههشتنی ییّن ومکی خهلهت ههستپیّکرنی یان خهلهت درکپیّکرنیّ لنك ههنه یان نه.
- پیدفیه پشتی هینگی چارهسهرکهر ئاستی سهرنجدان و تهکهزکرن و بیردانك و هوشیاری و زانیاریین گشتی و بیرتیژیی لنك نهخوشی بیخیته بهر پشکنین و نورین و ههانسهنگاندنی.
- ۵- پشتی هینگی کاری پشکنین و نورینا لهشی نهنجام بدمت، و نهخاسمه دویقداچوونا کونهندامی دهماری و میشکی یی نهخوشی بکهت.

۱- دبیت لفی پروسیسی نوشداری چارهسهرکهر پیدفی ب هندی بیت مفای ژ ئهزموون و تشتین دهروونی یان پشکنینین تاقیگههی و تیشکی یان هیلکاریا کههروبایی بو میشکی نهساخی ئهنجام بدهت.

پيدڤيه نوٚشدارێ دەروونى داكوكيێ لسەر هندێ بكەت، كو

- جیاوازیی دنافبهرا فورم و وینی نیشانین تووشبووی و نهساخی بکهت، و دگهل نافهروکا وی، چونکی فورم و وینی وی فاکتهری ههره گرنگه.
- بشیّت جیاوازیی دنافبهرا نیشانین دهستپیّکی و یین دووی بکهت، و بو فی چهندی پشتا خو ب ریّزبهندیا هوناغیّن روویدانا نهساخیی فه گریّبدهت، چونکی نیشانیّن دهستپیّکی بو چارهسهری و دهستینشانکرنی ژ نیشانیّن بله دوو گرنگترن.
- زانینا ئاستی هیزا نیشانان و ئاستی کارتیکرنا وان لسمر رموشا گشتی یا کار و ژیانا نمخوشی، کو ئایه دبیته ئهگمری ئاستهنگان لبمر سینگی یان ژی مهترسیهك بو سهر ژیانا وی یان یا خهلکی دیتر.

ریک و شیوازین چارهسهریی دنوشداری یا دمروونی دا

چارمسهرکرنا نهخوشیین دهروونی و لدویث رهوشا ههرنهخوشهکی شیواز و ریکین جودا یین ههین، ژبهر قی چهندی پیدقیه بو ههر نهساخهکی دهروونی پلانه کا چارهسهریی بهیته دانان، کو دگهل رهوش و کاروانی نهخوشی یی خویهتی و جفاکی بگونجیت، و نهفه ژی لسهر بنهمایی ههمی نهو شیانین بو قی مهرهمی لبهر دهست دهیته نهنجام دان.

لخواری هژمارهك ژوان ریك و شیوازان دی هینه نیشاندان

۱- چارهسهرکرن ب دهرمانان:

سهرباری هندی کو هژمارا وان دهرمانین دهروونی یین کو گهلهك بهرنیاس یان ژی دنوی بو چارهسهرکرنا نهخوشیین دهروونی دهینه بکارئینان گهلهکن، نی هندهك دهرمانین سهرهکی یین ههین کو ب لایهنی کیمیشه بو چاقدیریا ساخله میی یا دهستبیکی ب پیدفی دهینه زانین، و نیاسینا وان بو که سین بفی کاری رادبن گهله کا بیدفی و کرنگه، و ئه فدرمانه بریتینه ژ ئه فین لخواری:

A گروپێ دژه - نیگهرانی (Anti Anxiety)، وهکی حهبکا:

- (Valium) (Valium) (Valium) (۲ ههتا ۵) میللیگرام بؤ خوّارنی ب ریّکا دمقی ههتا (۳۰) میللیگراما د روّژهکی دا) یان ژی (۱۰) میللیگرام ب ریّکا (۱۷) ب شیّوه کی هیّدی هیّدی).
- (۱۰ یان ههتا ۱۰) ژ (Chlordiazepoxide (Librium)) ژ (۵ ۹ یان ههتا ۱۰)
 میللیگراما ههتا کو (٤٠) میللیگراما د روژهکی دا).

ئه فی جورین دهرمانان لدویث پید فیاتیی نه، و بو ماوی کیمتر ژ (دوو حمه فتیان) ژ لایی نه خوشی فه دهینه بکارئینان، چونکی مهترسیا هیبوونی (ادمانی) یاههی، و نهساخ دی فیربیت، و پشتی هینگی نهشیت بهیلیت یان ژی دبیت خراب وان بکاربینیت. ئه فی جورین دهرمانان بو وان نهساخین دهروونی ئهوین تووشی ههمی جورین نیگهرانی (قلق)ی دبن پیشکهش دکهن، یان ئهوین هزرین نهخویست یان پشتی کاودانه کی دژوار تووشی ستریسی دبن، یان ئهو کهسین خهموکیا ساده و گرتی یان هنده ک جاران تووشی تیکچوونین فهگوهیزمر دبن.

- B گرووپێ دەرمانێن دژه خەموكيێ (Anti Depressants)، ئەڤێن لخوارێ بخۆڤه دگرن:
- (Amitriptylline (Tryptizol): جوری بکارئینانا وی ژ (۱۰ همتا
 ۲۵) میللیگرامایه روژی ۳ جاران.
- (Imipramine (Tofranil): روّژێ سێ جاران و هندی (۱۰ ههتا
 ۲۵) میللیگراما ددهنه نهخوشی.
- (Clomimpramine (Anafranil): رۆژێ سێ جاران ب رێژا (۱۰)
 هەتا ۲۵) مىللىگرامان پێشكەشى نەخۆشى دھێتەكرن.
- (Maproptylline (Ludiomil): روّژێ سێ جاران پێىڤيه نهساخ
 بكاربينيت و رێژا وێ ژ (۱۰ ههتا ۲۵) مینلیگرامان بیت.
- (۲۰) (Prozac) (Prozac): روّژێ دوو جارا بتنێ و ب رێژا (۲۰)
 میللیگرامان نهخوٚش بکاربینیت.

جهی ئاماژه پیدانییه کو ئه قده دهرمانه بو ماوه کی دویر و دریژ بو نهساخی دهینه نفیسین، و ئهگهر ژی بو هندی دز قریت کو کارتیکرنا وان بتنی پشتی (سی حمفتیان) ژ بکارئینانی روی ددهت، و مهترسیا هیبوونا وان لی گوری نینه، ئه قدهرمانه بو وان نهساخان ئهوین تووشی (خهموکی، و تیکچوونین سایکوسوماتیک) تیکچوونین نیگهرانیی و ههمی جورین وی، و تیکچوونین سایکوسوماتیک) دبن دهینه نفیسین. ئه قان دهرمانان هرماره کا کارتیکرنین لاوه کی بین ههین کو د قیت بهینه ته حهمولکرن. پید قیه ئه قده دهرمانه بو زاروگان، و دانعهمران نههینه بکارئینان، ههروه سا بو وان که سین نهساخیین دلی یان پروستاتا یان (داو الزرقاو) هه ی دهست ناده ن.

- C گروپین دهرمانین دژه سایکوتیک (Anti Psychotics)، ئهو ژی ئهڤیْن لخواری نه:
- (Chlorpromazine (Largactil): ب شێوازێ حمبکا یان دمرزیکێ دهێته بکارئینان، و رێژا وێ ژ (۵۰ ۱۰۰) تێدانه.
- Trifluperazine (Stelazine) (Trifluperazine): همتا (۵) میللیگرامان ب شیوازی
 (تید Tid) دهینته پیشکهشکرن.
- (Fluphenazine Deconoate (Modecate): بشێوازێ دمرزيكێ رُحورێ (D.M) و ههيڤانه ب رێڙا (٢٥) ميلليگرامان دهێته بكارئينان.

ئه قد دهرمانه بو ههمی جورین نهساخی و تیکچوونین سایکوسیس دهینه بکارئینان، ئه وا پید قی لده می نفیسینا وان بو نهساخان لبه رچاق بهیته گرتن، ئه وه کو قان دهرمانان هنده کارتیکرنین لاوه کی یین وه کی (هاتنا خواری یا فشارا گشتی (Postural Hypotension)، و نیشانین نهساخیا بارکینگون، و ره قبوونا دژوار دزه قله کین ده قی و سه روچاق و دهست و پییان، و رویدانا بزاقین نه خویست) ههین.

D دەرمانێن دژه رمقبوونا ماسوٚئݢێن ئڤوك (Anti Parkinsonian)؛ دەرمانێن ژڨى جورى يێن وەكى (ألبنزهيكسول (أرتين ، باركيزول) و يێن دير يێن هاوشێوه بۆ چارەسەريا نەخوشيا پاركينسونى (Parkinsonism)، هەروەسا كارتێكرنێن لاوەكى يێن دژه سايكوسێس (زوهانى) دهێنه بكارئينان. گرنگټرين و ديارترين كارتێكرنێن لاوەكى يێن ڤان دەرمانا بريتينه ژ (هشكبوونا ناڤ دەڤى، و بێ سەروبەربوونا ئاستێ ديتنێ). ئەگەر ئەڭە دەرمانه برێژهيەكا گەئەك مەزن بهێنه بكارئينان، دبنه ئەگەرێ خۆشحاليەكا زێده و بارهاندن و خەلەت هەستپێكرن و تێگەهشتنێ لنك نەخۆشى، و ئەڤە ژى وەك مەترسيەكێ دهێته هژمارتن، چونكى دبيت ببيته قۆناغەكا دەستپێكى بۆ فێربوون و هيبوونا بێ هێلان (ادمان)، لەوما لسەر دەمێ نوكەدا لجهێ ڤان دەرمانان حەبكێن (بروسكايكلدين (كيمادرين) دهێنه بكارئينان.

۲- چارهسهرکرن ب ریّکا شوکا کارهبی (ECT): ئه شیّوازه ب ریّکه ک کارتیّکهر و گرنگ بو چارهسهرکرنا هنده ک نهخوّشییّن دهروونی دهیّته هر مارتن، به ای بکارئینانا وی بتنی نوّشداری دهروونی بریاری لسهر ددهت، و بتنی دهمی نهخوّش خو نهده ته دهرمانیّن دیر و دهرمان چوو مهای نهگههینتی یان ژی ئهگهر ههست ب هندی بهیّتهکرن ئه فه نهخوشه دی بیته جهی مهترسیی بو سهر ژیانا خو یان ژیانا خهلکی دیر هینگی دهیّته بگارئینان، بو نموونه ل هنده ک تیکچوونیّن سایکوسیّس بزافیّن خو کوشتنی و خهموکیا گهله ک بهیّر بکار دهیّت.

۳ چارمسەريا دەروونى (Psychotherapy): جورێن لخۆارێ بخۆڤه دگريت:

ا- شیرهتکاری و رینمایکرن (Counselling).

ب- چارمسەريا دەروونيا پشتەقانىێ (Supportive). (Psychotherapy

ج- چارهسهریا زانینی - مهعریفی (Cognitive Therapy). د- چارهسهریا رهفتاری (Behavior Therapy).

شیّوازیّن ریّنمایکرن و ناراستهکرن و چارهسهرکرنا دهروونیا پشته قانیی دبیاقی هممی جوریّن تیّکچوون و نهخوشییّن دهروونی دا مفایی خو یی ههی، نی گریّدایه ب هندی کو چهوا ب باشی دهیّنه بکارئینان، و ل هنده ک جوریّن تیّکچوونیّن وه کی نموونه (نیگهرانی و خهموکییّ) ژ جوری ساده و دهستییّکی ئه قشیّوازه گهله ک ب مفانه. و چارهسهریا زانینی بو چارهسهرکرنا تیّکچوونیّن خهموکی و هژماره ک ژ جوریّن تیّکچوونیّن خارهسهرکرنا تیکچوونیّن خهموکی و هژماره ک ژ جوریّن تیّکچوونیّن نیگهرانیی دهیّته بکارئینان. به نی چارهسهریا رمفتاری دچارهسهرکرنا رفوّبیایی، وهسواسی، لادانیّن رمفتاری) نهخاسمه لنک زاروکان دهیّته بکارئینان.

پشکهکا مهزن ژ چارهسهرکرنا قان جوره چارهسهرکرنا دزفریت بۆ هاریکاریا خۆدێ نهساخی، و شیانێن چارهسهرکهری و نۆشداری دگوهداریکرنا نهخۆشی و گوتنێن وی، ئهوا پێدڤی دڤێت نهخۆش بهێته ڕێنمایکرن، و ئاراسته ببیت و هاریکاریا وی بهێتهکرن، کو ب شێوهیهکێ ئهرێنی هزر بکهت، و پێدڤیه نۆشدار ئارامی و تهناهی و بهختهومریێ دناخێ نهخۆشی دا ب چینیت، و فێری هندێ بکهت هندهك جورێن راهێنانان ئهنجام بدمت، کو لهش و زمڤهڵگێن نهخۆشی خاڤ و ئارام بن. "

هندهك جاران هندهك نهساخی یین ههین پیدقی ب هندی دکهن، کو دهستیّوهردانه کا نوّشداری یا بلهز دگهل دا بهیّته کرن، و ناقی قی پروسیّسی دهستیّوهردانا چارهسهریا تهنگافیه (crisis intervention)، و هینگی بکار دهیّت دهمی بزاقه کا خوّکوّشتنی (Suicide) بهیّته نهنجام دان، یان ژی

نهساخ بزاقا ئازار و ئهشكهنجهدانا خوّ بدهت یان ژی لدهمیّ ترسه کا مهزن یان نارهاندنه کا گهله ک زیده. و پیدقیه لقیریّ ب ریکا ناخفتنا تژی دلوقانی و هوشیاری قه دگه ل نهخوشی دهست ب سهر رهوشیّ دا بهیته گرتن، و ناراسته و رینمایکرن و پشتراستکرنا نهخوشی و نیشاندانا هندی کو چارهسهرکهری مهرهمه کا خیری یا لبهر، و دقیت هاریکاریی بکهت، و پیدقیه ژی دگه ل قی جهندی دا هنده ک ژ وان دهرمانین مه پیشتر ناماژه بیداین بهینه بکارئینان.

٤- حارهسهركرنا جڤاكي (Social Therapy):

ئه ق شیّوازه ب ریّکا دویقداچوونا رهوشا جفاکیا نهساخی دهیّته بریّقهبرن، کو قهکولهرمکی جفاکی پی رادبیت، و قی رهوشی دگهل نوّشداری بسپور دا گهنگهشه دکهت، و ئه ق چهنده بو مهرهما دمیناندنا ریّکیّن چارهسهریه کا گونجای بو رهوشا نهساخی دهیّته نهنجام دان، ییّن کو دگهل (باری خیّزانی و جهی ئاکنجی بوونا نهساخی و جهی کاری و خوّاندنا وی ... هتد) دا بگوّنجن.

٥- دووباره بهرهه فكرن (Rehabilitation): لقان جهيّن لخوّاريّ دهيّته لهنجامگرتن:

ا- دووباره خودان شیانکرن و نامادهسازی ل نهخوشخانی: و نه خونده ب ریکا دابینکرنا کارگههه کی ل نهخوشخانه یی دهیته نهنجام دان، کو نهخوش ل وی کارگههی کار بکهت، و دهمی بیکاریا خو ل ویری ب بورینیت، و دهمی بیکاریا خو ل ویری ب بورینیت، و دگه ل هندی دا ژی بو ب بیته راهینان و دهلیقه یه ک کو نهخوش لدویت حهز و نارهزوویا خو کار بکهن، و گهشه یی بقی لایه نی بدهن. ههروهسا گرنگه دهلیقه بو نهساخان بهیته رهخساندن، کو دچالاکی و بزاقین که لتوری

و جڤاكى وەك نموونە (رابوون ب گەشتين دلڤەكەر يان وەرزشى بۆ دەرڤەى نەخۆشخانى) رابن و پشكداربن.

ب- دووباره بهرهه فکرن ل دهرفه ی نهخوشخانی: فیرکرنا نهخوشان بو کارگرن ل کارگه هین دهرفه ی نهخوشخانی و رهخساندنا ده لیفا کاره کی گونجای، و لبن چافدیری و سهرپهرشتیا بسپورین چاره سهرگهر و نهخاسمه دنه خوشیین گرانین و مکی (شیزوفرینیا) ههمیشه یی دا.

ئەو دەرمانىن پىدىقىم ل سەنتەرىن چاقدىريا دەستپىكى يا ساخلەمىى بۆ نەخۇشىن دەروونى دھىنە نقىسىن.

- نۆشدارێ گشتی (یێ کۆ پێۺڗ ڕاهێنان دیتی و ب شێومیهکێ پراکتیکی و نۆرینگههی بهرهه شل خزمهتگوزاریێن بیافێ ساخلهمیا دهروونی پێ ڕابیت) دێ شێت بۆ ماوێ (دوو حهفتیان) قان جوره دهرمانان بۆ نهساخی نفێسیت، و بۆ جارهکا دیتر پێش قان دهرمانا دووباره بۆ نهخۆشی بنفێسیت پێدڤیه بۆ لایێ بسپۆرێ نهساخیێن دهروونی رهوانه بکهت.
- پێدڤیه ب شێومیهکێ بهردهوام و خوٚل ب لایهنێ کێمڤه نهکێمټ ژ
 (سێ ههیڤان) دڤی بیاڤی دا ب دووبارهکرنا شیرهتکاریێ رابیت.
- ئەگەر ھندەك كاودانان بۆ ھندەك ژ نەساخين دەروونى ھندەك نيشانين لاوەكى ژ دەرمانين وەكى دژە سايكوسيس پەيدا بوون بۆ نموونه (ئازراندنا ماسۆلكان) لنك نەخۆشى پيدڤيه نۆشدار دەرمانى (بروسكايكلدين (كيمادرين) دگەل دەرمانين ديترين دەروونى زيدە بكەت.

مورين تيكھوونى	دمرمان (حديك)	رِنْتُوا دمرمانی	چەند جاران
هەلچوونیّن ومکی پگەرانی، ومسواس)،	- حميك، دايازيبام (قاليوم)	- (۲) و (۵) میلایگرام	- ۲x۱ حاران.
	- كلوردايزيبوكسايد (ليبريوم)	- (۵) و (۱۰) میللیگرام	- ۱×۲ جاران.
	- ترایفلوبیرازین (ستیلازین)	- (۱) میللیگرام	- ۲×۱ یان
			- ۲۲۱ جاران.
	- كلوربرومازين (لارجكتيل)	- (۱۰) و (۲۵) میلئیگرام	- ۱×۱ یان
هند.			- ۱×۲ جا ران.
	- گلومبرامین (انفرانیل)	- (۱۰) و (۲۵) میللیگرام	- ۱×۲ یان
			- ۲×۱ حاران.
خەموكى.	- حدبك: اميرامين (توفرانيل)	- (۱) و (۲۵) میللیگرام	- ب شعق جارمكن و پويچ پيچه زينمتر لن دهيّت.
	- حەبك: امتربتلين (تربتزول)	- (۱۰) و (۲۵) میللیگرام	- ب شهد جارهکی بتنی بکار دهیت.
	- كەپسول: فلوكستين (بروزاك)	- (۲۰) میللیگرام	- ۱×۱ یان
			- ۱×۲ جاران .
سایکوسیّس (زؤهانی).	- حمبك؛ اولانزابين (زاييركما)	- (۵) میللیگرام	- ۲×۱ جاران.
	- حميك، هالوبيريدول (سرنيز)	- (۱٫۵) و (۵) میشگرام	- ۱×۲ حاران
		,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,	- ۱۲۱۱ جاران.
ن ہو کارتیّکرنیّن وهی و دعرمانیّن هارصمرییّ بکار دهیّن.	- حديث، بروسكايكندين	- (۵) میللیگرام	- ۲۲۱ جاران
	(کیمادرین)		- ۲x۱ جاران.
	- دەرزىك: بروسايكلىين	- (۱۰) میلئیگرام	- دمرزیکا ژ جوړێ (Iv) و (Im) (هێدی هێدی)
			و تنویف جوری دهرزیکا لبهردمست بکار دهیّت.
بنهووشی (صرع).	- گاربامازبین (تکریتول)	- (۲۰۰) میلئیگرام	- ریّژا بگارئینانیّ ژلاییّ نوّشداریّ بسپوّرقه
	- فينوباريتون (لومينال)	- (۱۷) تا (۲۰) میللیگرام	مهنته دیارگرن.
	- صوديوم هالبروات (ديباكين)	- (۲۰۰) میلئیگرام	
وهُيْن دمروونی ييّن م نگاذ ومکی (ترس، ازوللدن، همومس)، هند.	- دەرزىك ئامبول، دايازىيام	- (۱۰) میللیگرام	- هنِدی هنِدی بِ دمرزیکا ژ جوری (Iv) و (Im)
	(فاليوم)		بگار دهیْت.
	- كلوربرومازين (لارجكتيل)	- (۵۰) میللیگرام	- ب دمرزیکا ژ جوری (Im) بکار دهیّت.
	- هالوبيريدول (سرنيز)	- (٥) ميلليگرام	- هیدی هیدی ب دهرزیکین ژ جوری (Iv) و
			(Im) بگار دهیّت.
	- دمرزیك بروسایگلدین	- (۱۰) میللیگرام	- هیدی هیدی ب دمرزیکا ژ جوری (Iv) و (Im)
			یان لدویف دمرزیکا بدست دکهفیت) بکار دهنِت.

ومرار و گەشەيا دمروونى (Psychological Development)

زانا و بسپۆر گرنگیی ددهنه بابهتی گهشهکرنا دهروونی یا مروقی ل قوناغین جودا جودا، و لبن کارتیکرنا فاکتهرین (لهشی و ناڤخویی و دهرهکی و ژینگههی)، و ئه چهنده ژی بو مهرهما نیاسینا باشترین ریکین بهردهست بو پاراستنا دهروون دروستیا مروقی، و پشتگیریکرن و راوهستیان لبهر سینگی ئه و لادان و تیکچوونین دهروونی یین تووشی مروقی دبن. ههروهسا بو ناشکراکرنا بهروهخت یا ههر جوره تیکچوونهکی ب مهرهما سهرهدهریکرنه کا دروست دگهل کاودانی دا، و بو گههشتن بو بلنترین ئاستین ئاستین و دهروون دروستانه.

بۆ قْئ مەرەمى بسپۆر و زانايان بابەتى گەشەكرنى ژ گەلەك لايەنىن وەكى (گەشەكرنا لقىنى، وەرارا زانىنى - مەعرىفى، گەشەيا جفاكى و سوزدارى، ... ھتد) بەر قەكولىنى دئىخن، تاكو بشىن ب رىكا سەرەدەرىكرنەكا ژ ھەژى دگەل وان دا كارتىكرنى دشىوازى دوماھىكى يى تمام و بى كىماسى ئاقاھى و بنياتى دەروونىى مروقىدا دكەن، و بۆ قى چەندى پشتا خۆ ب ساخلەتىن (بۆماومىي و ژينگەھى) و كاودان و ھەلسوكەفتا دناقبەرا قان دوو فاكتەران دا گرى ددىت.

تقیری دی ب شیوه یه کی هویر پیدا چوونه کی بقی لایه نی گرنگ که ین، و به ری هینگی یید قیم شان خانین نخواری بزانین

- فاكتهر و ئهگهرين بهرگريكرني و شيرمتين پيدفي بو دميك و بابان،
 بو دابينكرنا باشترين كاودان بو گهشه و ومرارا دمرووني بو زاروكي.
- هيما و ساخلهتين گشتى يين گهشهكرنى ل هوناغين جودا جودا يين ژيانى، يين ب پيدڤى بو فهديتنا بهروهخت يا ههر جوره لادانهكى دهينه زانين.

قۆناغا يىتاندنى (Zygote)

ژیان ب جووتبوون و گههشتنا (سپیرم Sperm)ین زهلامی و هیکا ناهرهتی دهست پیدکهت، و نه چهنده ل جوکا فالوّپ روّی ددهت، و کریارا پیتاندنی تمام دبیت، و خانهیهکا زهنگین دروست دبیت. کو چهند جاران لسهر ئیک دهیته دابهشکرن، ههتا ناستی نمهٔی دابهشبوونی دگههیته خروّکهیهکا بچویک بهردهوام دبیت، یاکو ب هاریکاریا هندهک ریشالان دهیّته خوّاری، و دکهفیته دمالبچویکی دا و تشتهکی ژ خوّ دروست دکهت. نهگهر نهم لفی هوّناغی راوهستین پیدفیه لفیری بهیّته گوتن ههر جوره شیّوان و کیماسیهک دسپیرمیّن زهلامی یان هیکا ژنی دا، دی بیته نهگهرهک بو هندی کیماسیهک دسپیرمیّن زهلامی یان ژبی دا، دی بیته نهگهرهک بو هندی جورهکی تیکچوونا دهروونی یان ژبی لهشی و بایولوژیکی لنک سوّریلانکی دروست ببیت، و نه شحهنده دخوّازیت پیش پروسیّسا پیکئینانا خیّزانی و دروست ببیت، و نه شحهندین جوریّن پشکنین و راویژکارییّن نوشداری همبوونا زاروکی چهندین جوریّن پشکنین و راویژکارییّن نوشداری (Premarital And Preconceptional Counselling) بهیّنه نهنجام

- پیشنیار دکهت خزماتی و ژنهینان دنافبهرا کهس و کار و مروف و خزمین نیزیک نههینته ئهنجام دان، و نهخاسمه ئهگهر نهساخیهکا فهگر و بوماوهیی دناف خیزانی دا ههبیت.
- ههرومسا لدۆر ئەنجام دانا هندەك كرياران لدەمى نەگۆنجاندنا جورى خۆينا كورى و كچى (فاكتەرى RH) كارى پيدڤى ئەنجام بدەن، و هينگى بريار لسەر پرۆسيسا هەڤژينيى دهيتەدان.
- ئەزموون نیشان ددەن مەزنبوونا ژییئ هەر ئیْك ژ دەیك و بابینن
 زاروكى رەنگە ببیته ئەگەرەكی لەوانەیى بۆ ژ دەیكبوونا زاروكەكی مەنغۆلى.
- همروهسا بزاهٔ دهیّتهکرن هندهک بابهتیّن گریّدای ب ژنهیّنانی و دووگیانیی لبهرچاهٔ بهیّنه ومرگرتن، بو نموونه (تووشبوون ب هایروّسی و همودان و ومرمینا دمیّلاکی دا یان ژی هایروّسا نزمبوونا ئاستی خوّراگری و بهرگریا لهشی لنک مروفی یان ئهو نهساخییّن کو ب ریّکا پروسیّسا سیّکسی و ... هتد) دهیّنه فهگوهاستن، و ئهفه ههمی ژ پیّخهمهت ئهنجام دانا ههر کارهکی پیدفیه یاکو گریّدای بیت ب هایدارکرن و رهوشنبیری یا سیّکسی و پشتگیری و چارهسهریی لنک وان کهسیّن ب پروّسیّسا ههفرینیی رادبن.

ههژی ئاماژه پێکرنێ یه نفێرێ بهێته گوتن پێدڤیه دڤێ هوٚناغێدا ههردووك ژ دهیك و بابێ حهز و ڤیان و ئارهزو ب پروٚسێسا دووگیانی و زاروکبوونێ ههبیت، چونکی ڤهکولین نیشان ددهن دووگیانیا نهژدل و نهڤیای دێ کارتێکرنهك خراب و نهرینێ لسهر ٔ ئایندهیێ ژیانا زاروکی دکهت، ههرچهند ژی دهیك و بابێن زاروکی پشتی ژ دهیکبوونێ بزاڤا حهژێکرنێ ژ زاروکی بکهن، و باش چاڤێ خوٚ بدهنێ خوٚدان بکهن.

قوناغا دووگيانيي

لقی قوناغی سوریلانک بو ماوهیه کی دویر و دریز دی مینیته دناهٔ مالبچویکی دا همتا کو گهشه دکهت، و پیکهاته و نهندام و کوئهندامین لهشی وهراری دکهن، و دگههنه ناستی ههره بلندی خو همتا دهمی ژ دهیکبوونی دهنت.

جارهك ديتر ئهم لفيرى تهكهز و داكوكيى لسهر گرنگيا ئهنجام دانا پشكنينين بهردهوام و ماوه ماوه يا ئافرهتا ب دووگيان دكهين، و ئهڤهژى بۆ دويڤداچوونا رهوشا ساخلهميا سۆريلانكى و چهوانيا خۆارنى و ئاشكراكرنا بهروهخت يا ههر جوره نهساخى يان مهترسيهكى لسهر ژيانا سۆريلانكى و ئهنجام دانا كارى پيدڤى بۆ ڤى چهندى. ههروهسا ئهڤ چهنده بۆ مهرهما پيدانا هندهك شيرهت و رينمايانه بۆ ئافرهتا ب دووگيان كو كارتيكرنى دئايندهيى زاروكى دا دكهن، و ئهڤ فاكتهره ئهڤين لخۆارى نه:

- خۆارنا دەرمانان.
- کمفتنهبهر تیشکین زیانهینهر و مهترسیدار.
- تووشبوون ب نهساخیین کوژهکین وهك (حهسبهیا نهانی، سیفلیس، نایدز و ... هند).
 - ئارىشەينىن گرىداى ب نەگۇنجاندنا خۆينا دەيكى دەالبچۆيكى دا.
- ئارىشەينن گريداى ب خۆارنا خراب و ب تايبەت كيمبوونا ريزا (يۆدى، ترشيك، ... هتد)، دناڭ خۆارنين دهيك دخوت.

قۆناغا ژدەيكبوونى

قۆناغا پشتى ژدەيكبوون و زاروكينيى

پشتی بۆنەوەرەكى بناقى مروق دھىتە سەر جىھانى، كو ژ ئالىى فىزيولۆژىكى و ئەشى قە جودايە ژ دەيكى، و خۆدانى گەلەك بنەما و شيانايە تا وەكو بشىت ب رىكا وان ژيانا خۆ ل جىھانى برىقە ببەت، ئەڭ زاروكى ساقا دشىت (ھەناسى ھەلبكىشىت، تشتى بمىريت، داعويريت و بخۆت، پىساتىى ژ خۆ بھاقىدىتە دەرى، بمىزىت، بگرىت، ھەست ب ژينگەھا فىزىكى يا دەوروبەرىن خۆ، و ... ھىد) بكەت.

دەمى زاروك ژ دەيك دېيت قەبارى مىشكى دى (ئىك لسەر سىي) ژ قەبارى مروقەك مەزن بىت، كو دگەل ھندى ھەمى پىدقىاتىيىن سەرەكى يىن تىدا و گەشە دكەت، و ل (دوو) سائىن ئىكى گەلەك وەرارى دكەت و مەزن دېيت. ھەبوونا خۆارنەكا گۆنجاى و باش بۆ قى قۆناغا وەرارى يا پىدقىيە، لەوما پىدقىيە شىرخۆارنا سروشتى يا زاروكى لبەرچاق بهيته وەرگرتن، چونكى ئەق شىر خۆارنە بۆ زاروكى ھەرا گۆنجايە، كو ھەستا تەناھى و بەختەوەرى و ئاسايش و پشتگەرمى و باوەرى بخۆبوونى لنك پەيدا بكەت، و سەربارى قى چەندى پىدقىيە دەيك بهيته تىگەھاندن، كو ژبلى شىرى خۆ سەربارى قى چەندى پىدقىيە دەيك بهيتە تىگەھاندن، كو ژبلى شىرى خۆ

گهشهکرنا دهروونی یا سروشتی پیدفی ب (ساخلهمیا لهشی، خوّارنهکا باش، پاراستن ژ نهخوّشییّن ناشکی (مهعیدهی) ههیه، لهوما پیدفیه پابهندیهکا تمام ب نهنجام دان و لیّدانا قاکسینیّن زاروکی بهیّتهکرن، و پیدفیه دگهل قیّ چهندیّ ژی گرنگیدان ب ناشکراکرنا بهروهخت و چارهسهریا بلهز یا ههر نساخیهکا تووشی زاروکی دبیت لبهر چاق بهیّته ومرگرتن، چونکی دبیت نهق چهنده کارتیّکرنیّ لسهر گهشهیا زاروکی بکهت.

وهك نموونه (فينايل كيتون يوريا، يان لاوازيا رژێنهرا سايرود، و ... هتد)، و ئهڤه نيشان ددهت كو ئهنجام دانا پشكنينين نهساخيين ههرسكرني لنك زاروكي چهند د بيدڤينه.

همروهسا گهشهکرنا زاروکی ب باشترین شیّوه پیّدڤی ب همبوونا هنده فاکتهریّن دهرهکیه بو باندگرنا ئاستی شیانیّن وی وهك نموونه (ئاخفتنیّن دگهل زاروکی، یاریکرن دگهل دا، دویرگرن ژ ژیّدهریّن مهترسیدار و تشتیّن گهفا لسهر دروست دکهن، و نهخوّشیی بو پهیدا دکهن، پهیوهندیا بهردهوام دگهل دا، گفاشتنا زاروکی ب سینگی خوّقه، و ... هتد). گرنگه نه فی چهنده بهیّته بیرئینان کو زاروك بتنی بونهوهرهکی نهریّنی یی وهرگر نینه، بهلکو بوونهوهرهکی ئهریّنی یه کو بریّکیّن خوّ قوّناغیّن جودابین سهرهدهریی دگهل ژینگهها دهوروبهر دکهت، و ئه فی چهنده ل قوّناغیّن جودابین و وهرار و گهشی روّی ددهت، و دبیته نهگهری هندی کو زاروك ببیته خوّدان پهیکهرهکی دهروونیی تایبهت بخوّ.

راستیه کا گرنگ یاهه ی و پیدفیه فیری ههر دمیك و بابه کی بهیته کرن نهو ژی نهوه کو زاروکین دمروون دروست بتنی دناف وان خیزاناندا پیدگه هن و پهیدا دبن نهوین دگهرم و گور، و ب دلوفانه تیدا تیهنا دهیك و بابان دگه هیتی، و نهندامین خیزانی ریزه کا دوولایه نه بو نیك دگرن و شیوازی پهروه رده کرنا خیزانی دفی راستییدا یا گرنگه.

ساخلەتنن گشتى و گرنگ ينن قۆناغنن ژييي مروڤى

ههر زاروكهك ل فوّناغيّن ومرار و گهشهكرنيّ دگهل گهشهكرنا لهشي و لڤيني رادبيت ب ديتنا روّليّن ئيّك لدويڤ ئيّك ييّن گريّدايي ب گهشهكرنا لایهنی دهروونی و جفاکی و زانینی فه، دفی راستییدا هرمارهکا ساخلهت و تايبهتمهنديين هاوشيوه و ههڤيشك لنك وان دياردين كو دگشتى نه ديار دبن، بهلی دەستنیشانکرنا ژبیهکی دیارکری و جیگیر بو سەرهلدانا ههر نیک ژفان ساخلەتان تشتەكى بزەحمەتە، چونكى ئەڭ پرۆسىسە دژيانى دا ب بەردەوامى رۆى ددمت، ھەر چەندە كو ھەر زاروكەك جياوازە ژ زاروكەك ديى دساخلەت و تايبهتمهنديهكيّ دا، و ئهگهر ساخلهتهكيّ تايبهت ل فوّناغهكا زوى بهيدا ببيت بۆ نموونه (ئاخفتنا بەروەخت)، ئەقە رامانا وى ئەو نىنە ئەق زاروگە ل ئايندهي دا دي زاروكهك گهلهك زيرهك بيت، و ب ههمان شيّوه ژي نهگهر هندەك باشكەفتن دڤى جەندى دا رۆى بدەن ئەڤە وى ئېكى ناگەھىنىت كو ئەڭ زاروكە ل ئايندەى دا دى ياشكەفتى بيت، لەوما ئەڭ جەندە دخۆازيت بەرى ئەم بريارا دوماھيكى لسەر زاروكەكى بدەين بىندڤيە ھرمارەكا ساخلهتین گرنگ بهینه فهکولین و دویقداچوون، و پشتی هینگی بهراوردیهك دگهل وي و زاروكين وي فوناغي دا بهيتهكرن.

دههر فوّناغهكي دا هندهك نيشان و ئاريشيّن دهرووني ييّن گريداي و تايبهت ب وي فوّناغيّ ل ئاستهك سروشتي دهيّنه ديتن، و ئهفه بديتنا زانستي نوّشداري تشتهكيّ ئاساييه. نياسينا مه بوّ تايبهتمهندييّن فوّناغيّن جودا ييّن گهشهكرنا زاروكي هاريكاريا مه دكهن، كو ئهم بشيّين دنافبهرا تشتي سروشتي و نهسروشتي دا جياوازييّ بكهين، بوّ نموونه (بخوّفهميزتنا نهخويست) د ژيييّ (سيّ) سالييّدا ب تشتهكيّ ئاسايي دهيّته هرمارتن، بهليّ نهف چهنده ل ژيييّ (ههشت) سالييّ دا نهسروشتي و نهئاساييه.

لخوّاريّ ديّ ساخلهت و تاييه تمهندييّن گشتى ييّن فتوناغيّن جودا جوداييّن زاروكينييّ نيشان دهين

سالاً ئيكي رُ رُبِيي زاروكي

, G-33'5 G-23'5 G-		
ژییی جوری گهشهیی		
میقی زاروك دمست ب گرنژینی دکهت، و نه ف چهنده دمیك و بابیر	دوو ه	
وى كەيف خۆش دكەت.		
ههتا چۆار زاروك دميك و بابين خو جياواز دكهت، و دنياسيت و ب واړ	سێ	
ر دگرنژیت یان دکهنیت، و ژ خهلکا بیانی خوّ شاش ناکهت.	ھەيڤر	
ههیفی دهمی نافی زاروکی دهیّت بزافا بهرسفدانی دکهت (وهکی خوّ)،	حەفت	
همیفی لدممی دیتنا مروفین بیانی تووشی ترس و شاشیی دبیت ر	ھەشت	
دگریت.		
سهیفی دمستپیدکهت چافلنیکرنی ل هندهك رمفتارین نوی بکهت.	نهھ ھ	
میڤی لدممی دمیك ژی دویر دكهڤیت یان دممی لنك كهسهك دیم	دمھ ھ	
دهنته دمیناندن (ب مهرهما سهخبیریی) تووشی نیگهرانی و		
دلگرانی و گریانی دبیت.		
ه ههیقی پهیوهندیه کا موکم و بهیز دگهل دهیکی و نهندامین دی ییر	دوازده	
خیزانی دروست دکهت، و دهمی نفستن و خوارنی لنك		
رِیٚکخستی دبیت، هیّدی هیّدی فیّری نیاسین و جیاوازگره		
تشتی دهوروبهری خو دبیت، و دگهل تشت و دیاردین		
دموروبهری خو ههماههنگیهکی دروست دکهت، و دشیّت		
هندهك وشهيين ومكى (داديّ، بابق، و هنده)، بكاربينيت، و		
ئەو بخۆ تامىٰ ژ ڤىٰ چەندىٰ دېينىت.		

سالاً دووي ژ ژييي زاروكي

ئەق تايبەتمەندىين لخۆارى ل زاروكەكى دىلى دا دھينە دىت و ھەستىپكرن؛

- وهسا خوّیا دبیت زاروك حهز دكهت ببیته جهی رازیكرنا دهیك و بابین خوّ.
- زاروك ب شيوميهكي پيستركي و هيدى هيدى قوناغ ب قوناغ فيرى
 كونترولكرنا رمفتارين خو لدويڤ هه لويستين جودا جودا دبيت.
- پهیوهندیا دگهل دهیك و باب و ئهندامین خیزانی، و ئهو كهسین ل دهوروبهر مایتیکرنی ژی دکهن بهیتر لی دهیت.
- ئهگهر ئاستهنگ بکهفنه بهر ریّکا زاروکی و ئارهز و بزافیّن وی بوّ نیاسین و ئاشکراکرنا ژینگهه و تشتیّ دموروبهر تووشی هندهك ههنچوون و توورمییی و بهلکو ژی گریانی دبیت.
- ئاستى ترس ژ مروڤێن بيانى كێم دبيت، و بهروڤاژى دەست ب ترسانى ژ هندەك گیانهوەرێن وەكى (سەگى، پشیكێ) دكەت.
- ل دوماهیکا ساڵێ دشێت ب رستهیهکێ ب ئاخڤیت، کو ژ دوو یان سێ
 وشهیان پێك دهێت.

سالاً سيي ژ ژييي زاروكي هدتا پينج ساليي (سالين چوونا باخچي زاروكا)

ئەڤێن لخۆارى تايبەتمەنديێن ڤێ قۆناغێنە:

- گهشهیه کا بهرچاف و بلهز دئاستی هوشی و شیانین مینتالی و زانینی دا، و بتایبه تسیانین گریدای ب ناخفتنی وه کی تیگه هستن و دهربرینی لنك زاروکی دهینه تیبینیکرن.
- ومرارا جفاکی پترتر لی دهیّت، و چاق ل رمفتارا خهلکی دیتر دکهت، و فیربوونی ژ هنده سروشت و رموشت و تیتال و بوّهاییّن دمیك و بابان دا دبینیت، (ئهقه قوّناغا دمستپیّکا ئافاکرنا ویژدانی و فیربوونا بوّهایانه، ژبهر فی چهندی رمفتارا گونجایا دمیك و بابان دفی قوّناغی دا دبیته نموونهیه کباش بوّ وان) داکو چاق لی بکهن.
- قۆناغا دروستبوونا پەيوەندىين باش و دلوقانە دگەل خۆيشك و برا
 و ئەندامين خيزانى و خەلكى ديىر پەيدا دبيت.
- بهردهوامبوونا هه نچوون و توورهبوون و تووندیان جارهك دیتر
 دووباره دبن، به نی لد و ماهیكا ژییی (پینج) سالیی کیم دبن و بهرمف نهمانی
 فه دچن.
- دیاردمیا مایتیکرن و قیانا زانینی و گهلهك پرسیارکرنی دقی قوناغی دا دهردکه قیت.
- ئاستى خەيائى لىك گەشە دكەت، و ئەف چەندە گەلەك ئارەزوپىنى دى تىردكەت، و نەخاسمە ئەوين كو دكەتوارىدا ناھىنە دابىنكرن و تىركرن، و زاروك لفى قۇناغى تامى ژ يارىكرنى و ھەبوونا تشتى وەردگرىت.
- لفیری زاروک هیدی هیدی دی جیاوازیا جوری یا رؤلی خویی سیکسی کهت، و دزانیت ئهو نیره یان می یه، و یا کهسین دیتر ژی ب ههمان شیوه دزانیت. ئانکو رهگهز و سیکسی وان دزانیت و جیاواز دکهت.

- هەرومسا لڤێ قۆناغێ زاروك گرنگیێ ب كۆئەندامێ خۆ یێ سێكسى دەت و گەلەك جاران ياريا پێدكەت.
- لدەستپێکا فَیْ فَوْناغیْ ئاستیْ ترسیانیٚ لنك ژ گیانهومران زیدهتر لیدهیّت، بهانی پشتی هینگی ئه قترسه بو ترسا خهیالی و ههالآمهت و گیانهومریّن درنده دهیّته فهگوّهاستن و گهوّرین.
- بههرا پتریا ئاریشهیین قی قوناغی خو دئاستهنگی و تیکچوونین گریدای ب خوارن و نقستنی و گهلهك خو ب دهیبابانقه گریدان و نیگهرانی و شهپرزهبوون لدهمی دویرکهفتن ژ وان سهرهلددهن، و لدهمی سهرنهکهفتن و بدهستقهنینانا تشتهکی کو بقیت ههلچوونین دژوار ژی دهردکهفن، کو هندهك جاران ئه ههلچوونه خو دشیوازین ومکی (دژایهتیکرن و تووندوتیژیی) دا نیشان ددهن.

رُييي شهش هه تا يانزده ساليي (قوناها چوونا قوتا بخاني)

ئەڤێن لخوارى تايبەتمەنديێن زاروكىٰ ڤىٰ قۆناغىٰ نە:

- زاروك دشيّت ناسنامهها خوّها سيّكسى جياواز بكهت، و جهى خوّ دخيّزانيدا بزانيت.
- گۆنجاندن دگهل ژینگهها قوتابخانی و فیربوونا خواندن و نفیسین و پروسیسین ژمیریاری یین ساده وهکی (کومکرن، ژیبرن، لیکدان، دابهشکرنی)
 دزانیت.
- سەرەدەرىكرن دگەل ماموستايين خۆ وەكى كەسايەتيەك گرنگ دا.
- تێدگههیت کا دێ شێت چوو کارهکی ئهنجام بدهت، و چوو کارهك ژ
 دهستان ناهێت.
- پتر گرنکیی ددهته یاریکرنا ب کومهل و پترتر حهز ژ تیکهلیی دگهل زاروکین ژ رِهگهزی خو دکهت، (کور بیت دگهل کوران و کچ بیت پترتر حهز ژ کچان) دکهت.
- ترس ژ مهترسیین خهیالی و نهکهتواری لنك پهیدا دبیت، به لی هیدی هیدی ترس ژ مرنی و هزرگرن درامانا وی لنك دروست دبیت. و لدهف هنده ک زاروگان هزرا ترس ژ دهستدانا زوّی یا دهیك و بابان ب سهر هزرگرنا وان دا زال دبیت.
- ژ گرنگترین ئاریشهیین زاروکی لفی قوناغی: (ترس، نیگهرانی، خهونین نهخوش و بترس، هندهك پهیومندیین خراب دگهل کهس و کار و خهلکی دیتر، و هندهك جاران نهگوهداری و شهره ده شده دگهل خهلکی دیتردا).

قوناغا سنيلهيي (هدرزمكاريي)

دکهفیته دنافبهرا فوناغا زاروکینی و پیگههشتنی دا و ب شیومیه کی گشتی هاوشانه دگهل پیگههشتنا لهشی، یاکو لنك کچان ل ژییی (۱۱ - ۱۱) سالیی و لنك کوران (۱۳ - ۱۷) سالیی دهست پیدکه ت. لفی فوناغی گهشهیه کا لهشی یا مهزن و بلهز ب تایبه ت دکونهندامی سیکسی لنك سنیله ی روی ددهن، و دگهل دا ژی هنده ک نیشانین فی گهشه کرنی یین وه کی (شینبوونا موییان ل جهین جودایین لهشی، گهورینا دهنگی، بلندبوونا ناستی فهریژین دوهنی و دمرکهفتنا پرسکین سنیلهیی، و ... هتد)، دهینه دینن.

دگهل قان گهۆرينان دا هندهك گهۆرينين دمروونى رۆى ددەن، كو بريتينه ژ ئەقين لخوارى:

- تنگههشتن و ههستپنکرنا بهردموام ژ کهسایهتیا خوّ، و جیاوازینن تاکی ینن وی دگهل خهلکی دیتر، ب جورهکی دیّ زانیت کیه و چوو دفیّت.
- گهشه و پهیومندیه کا بهیز دگهل هژماره کا همقالان ب جوره کی کو روّحیه ت و ههستا سهربه خوّیی و پشتبه ستن بخوّ لنك گهشه دکهت.
- گرنگیدان ب رهگهزی بهرامبهر و پهیدابوونا ئاراسته و ئارهزویی بهرامبهر (وی ، وی) و گهشهکرنا ئارهزوویا سیکسی بهرامبهری (وی ، وی).
- گرنگترین ئاریشهیین فی قوناغی: (گهلهك ههستیاری و ههسناسکی یا بی وینه و گیولیبوون (دهمدهمی بوون)، نیگهرانی، و خهمگینی، پهیدابوونا کهرب ژ قوتابخانی لنك هندهك کهسان، ب زهحمهتیبوون د دروستکرن یان بهردهوامیدان ب پهیوهندیان دگه ل ههقال و هوگرین خو، سهرپیچی و نهگوهداری، و هندهك جاران ئهنجام دانا تاوانین رهفتاری وهکی (دزی، تووندوتیژی، شهره دهق، رهقین ژ خیزانی یان قوتابخانی، بکارئینانا درمانین بیهوشکهر یان سهرخوشکهر یان یین دیتر و ... هند) دیار دبن.

لفیری داکوکی لسهر گرنگی و کارتیکرنا شیوازی سهرهدهریکرنهکا دروست دگهل زاروکی ل فوناغین جودا جودایین ژیانا وی دکهین، و پیدفیاتیا بهردهوامیدان ب پهیوهندیین گهرم و گور دنافبهرا وی و وان کهسین مایتیکرنی ژی دکهن (وهکی دهیباب و یان ههرکهسهك دیبر)، و میانرهوی دپویتهپیدان ب زاروکی، و زیادهرویی دترساندنی دا، و ل ناست دابینکرنا خواست و داخوازیین زاروکی یین سهرهکی و نارهزویین رهوا، و خو دویرکرن ژ ههر جوره تووندوتیژیهکی دپهروهردهکرنا زاروکی دا، و ب شیوهیهکی جوان و ژ ههژی و راستگویانه و لبهرامبهر دا رهفتار کرن. ههمی نهف چهنده دبنه نهگهری هندی نهف زاروکه گهشهیهکا دهروونی یا ساخلهم و دروست بکهت، و لبهردهم ههر تیکچوونهکا دهروونی ل ژیانا نایندهیا خودا ب نانههیا خودی بهیته یاراستن.

فاكتهرين مهترسيدار لسهر كهشهكرنا زاروكي

- ١- خوّارنا خراب و لاواز و ههژار، و ههژاريا خوّينيّ.
 - ۲- کێمبوونا رێژا يۆدى (Iodine) دخوّارنێ دا.
- ٣- خەندقىن و فەتسىن لدەمى ژ دەپكبوونا زاروكى.
 - ٤- كيمبوونا كيشا زاروكي لدممي ژ دميكبووني.
 - ٥- تووشبوون ب فايروس و بهكتريان.
 - ٦- ههژاري.
- ۷- نهزانین و لاوازیا رهوشهنبیریا گشتی، و ب تایبهت رهوشهنبیریا گریدای ب پیگههاندنا زاروکی.
 - ٨- لاوازيا پشته فانيا خيزان و جفاكي بو زاروكي.
- ۹- شهپرزهیی و تێکچوونا دهروونیا خوٚدێ نهو کهسێ مایتێکرنێ ژ زاروکی دکهت، و پهروهرده دکهت.
 - ۱۰ پیسبوونا ژینگهها زاروك دناف دا دژیت.
 - ۱۱- مرنا دمیکی یان بابی یان همردوو سهمیانین زاروکی.
 - ۱۲- نهبوونا رموشهك گۆنجاى دقوتابخانى دا.
 - ١٣- کو چکرن ژ گوندان بۆ باژێرێن مهزن.

ههوار هاتنین تهنگاقیی دبیاقی نوشداری یا دمروونی دا (Psychiatric Emergencies)

دجهی خودایه گرنگی ب شیوازین دهستنیشانکرن و چارهسهری یا دهروونی دکاودانین تهنگافیی دا بهینهدان ژ پیخهمهت بهرهنگاریا وان گهف و مهترسیین کو دبیت نهخوشی بو خو یان خهلکی دیبر ههبن. کاودانین تهنگافیی دبیافی دهروونی دا دهیته پیناسهکرن ب تیکچوونهکا بهیز دهزرکرن و ههست و سوز و رهفتارین کهسی تووشبووی ب رهنگهکی وهسا کو دخوازیت بزویترین دهم بهیته چارهسهرکرن. ئهف کاودانه دبیت ژ لایی خودی کهسی یان ژی کهسانین دهوروبهر یان ژی نهو لایهنی نهو کهس بو لایی نوشداری بسپور هنارتی ب کاودانهک تهنگافی بهیته هرمارتن.

گرنگترین جوریّن وان کاودانیّن تهنگاڤییّ بریتینه ژ

- ١- بزاڤا خو كوشتني يان ئەشكەنجەدان و ئازاردان و ئيشاندنا خو.
 - ٢- ههولدانا خو كوشتني.
 - ٣- تێکچوونێن دمرووني پێن تووند و دژوار ژ وان:
 - تێڮڿۅۅنێڹ نيگهرانيێ وهکی (بزديان).
 - تێؼڿۅۅنێڹ ڤهڰۅۿێڒ٥ر (بهرى نوکه ناڤێ وێ هستيريا بوو).
 - تێڮڿۅونێن گهسایهتی و رمفتارێن تووند و تیژ.
 - ٥- تێڮڿۅۅنێڹ سايكوسێس يان ويژدانيا دژوار ژ وان:
 - هندهك جورين شيزوفرينيايي.
 - هندهك جورين ههوهسكرني.
 - ٦- كارتيكرنين خرابين لاومكي يان هندمك ژ دمرمانان.

- ۲- نیشانین پاشقه چوونی یان ژههراوی بوونی ژ ئهگهری بکارئینانا
 دهرمانین بیهوشکهر.
 - ۸- نهوبهیین بیهوشی (صرع)ی کو بهردهوام تووشی کهسی دبن.

لخوّاريّ هندمك رُ قَان كاودانيّن تهنگاڤييّ ديّ هيّنه رونكرن رُ وان

خۆ كوشتن

(Suicide)

گەلەك جاران ھندەك بەلگە و نیشانین ھەین ئاماژێ ب ھندێ ددەن، كو كەسەكى دڤیت خۆ بكوژیت، و ئەو نیشان ئەڤین لخۆارێ نە:

- ۱- نیشانیّن دمقوکی: ل قیری کهسهك دی لدوّر ئارهزوویا خوّ بوّ دوماهیك ئینان ب ژیانا خوّ ئاخفتن یان ژی ب شیّوهکیّ نهراستهوخوّ ئاماژی ب هزرا خوّ کوشتنیّ ددهت، بوّ نموونه (ژیان بهرناکهقیت مروق بژیت، یان بتنیّ مروق دهمیّ دمریت دیّ تهنا و ئارام بیت، ... هتد).
- ۲- نیشانین رمفتاری: بو نموونه (خوارنا هندهك ژ ماددمیه کی ژههراویی کوژهك یان دابه شکرنا سهروهت و سامانی خو ب سهر خهلکی دیتریان ژی دانانا پلانه کی بو قی چهندی).
- ۳- بۆيەرين ژيانى: دەمى كەسەك تووشى كاودانەكى يان گفاشتنەك دژوار و دەروونى دېيت يان تووشى نەخۆشيەك كۆژەك و مەترسىدار دېيت، يان كەسانەكى نيزيك و خۆشتفى دمريت يان ژكارى دھيتە دوير ئيخستن.
- ٤- نیشانین تیکچوونا دمروونی: خهموکیا دژوار ئیکه ژوان نهساخیان مروفی تووشی خو کوشتنی دکهت، ههرومسا ژبهر ئاخفتن و تیکچوونین سایکوسیس یین کو لبن کارتیکرنا تشتی ومهمی و خهیالی دروست دبیت، و ناروزوویا ههفرکیا زیدهتر ژئاستی شیانین خو.

ئه قنیشانه لنك هندهك كه س و ته خان پر تر خو نیشان ددهن، وه ك (مروفین دانعه مر، ئه و كه سین هه فرینین وان دمرن، و ئه وین ژهه فدوو جودا دبن، یان ئه و ژن و زه لامین جودانه به ای ب فه رمی ژیك جودا نه بووینه، كه سین گوشه گیر و فه ده ر، و نه و كه سین هه می ده ما د ترسه كا بی وینه ژ تنی بوونی دا د ژین).

چارهسهری و سهرمدمریکرن (Managment)

قۆناغین سهرهدهریکرنی دگهل قان کاودانان و کهسان دی بقی رهنگی لخوّاری بن:

- ۱- توومارکرنا میژوویا نهخوشیی، و لایهنین گریدای ب باری جفاکی و خیزانی یی نهخوشی، و توومارکرنا ههر جوره تیبینیهکی لدور ههبوونا بزاق یان نیشانه کا خو کوشتنی کو پیشتر رویدا بیت.
- ۲- بشکنینا کاودانین دهروونی نهخوشی، و ب دویقداچوونا ههبوونا هنده نیشانین نهخوشیی یین وهکی (ههستا نهخوشی ب هندی کو نهو کهسهکی پشتگوه هافیتی و نهفیایه، یان بی مفایه و بارگرانیه بسهر خیزانی فه) گرنگه بهینه زانین و توومارکرن.
- 7- دویقداچوون ل سهر وی چهندی کو نهق کهسه تووشی نهساخیهك کوژهك هاتبیت یان ژی کیم نهندام بیت یان تووشی مهترسیه کا مهزن هاتبیت، و نهخاسمه نهو نهخوشیین دگهل خودا تیکچوونا نقستنی دئینن یان کهسی پاتفهددهن بو بکارئینانا فهخوارنین بیهوشکهر یان ماددین کیمیاوی دا بریکا وان ئیش و ئازارین خو کیم بکهت.

- 3- نهگهر نهخوشی ئارەزووپهك مهزن دخو كوشتنی دا ههبیت، یان ژی كهسهك نهبیت چاقدیریی لی بکهت، پیدقیه نهق کهسه ل نهخوشخانی ب مینیت، و ب کهقیته بن چاقدیریا تهندروستیا دەروونی، یان ژی نهگهر مههك نهبیت خو لی بپاریزیت یان ژی نهگهر کهسهك بیت ههستا ئاریشه ههنقولینی لنك ههبیت دیسان پیدقیه ل نهخوشخانی ئاکنجی بیت، و لدهمی ئاکنجیکرنی ل نهخوشخانی ژی پیدقیه ههر تشتهك و کهرهستهیهکی کو دبیت نهو ههولدانا خو کوشتنی پی بکهت لبهر دهست نهمینیت. وهك نموونه (دمرمان یان کهرهسته و ئالاقین کوژهکین وهك (چهقوو، چهك، وهریس ... هتد)، جهین بلند یان ژیدهر و ئالاقین کههرهبی)، و ههتا کو پیدقیه ئهق کهسه بهردهوام لبن چاقدیریهکا هویر دا بیت.
- 0- چارمسهرکرنا تیکچوونین دهروونیین مهزن وهکی (خهموکی، شیزوفرینیا)، و بکارئینانا چارمسهرکرنین پشتهقانی و رینمایکرن و ناراستهکرن و چارمسهرکرنا زانینی، و هاریکاریا نهخوشی بو قهدیتنا ریکین چارمسهرکهر بو ههر ئاریشهیهکا جفاکی یان ئابووری یان خیزانی یا وی ههبیت. لدهمی نفیسینا دهرمانان پیدفیه گهلهك دهرمان بو نههینه دهستنیشانکرن، داکو ب خوارنا وان چوو مهترسیهك لسهر ژیانا نهخوشی دروست نهبیت. لهورا پیدفیه ریژا بکارئینانا دهرمانان لسهر کیم ببیت، و باشتره ژی خوارنا دهرمانان لبن سهرپهرشتیا کهسهکی نیزیك بیت. ئهگهر بهشته روش بخوازیت و پیدفی بیت شوکا کههرهبی ژی بو چارهسهرکرنی بهیته بهارئینان.

كوشتن

لفیری مهرهم ژ کوشتنی نهو کوشتنه یا کو لبن کارتیکرنا تیکچوونین دهروونی کهسهکی روّی ددهت، و نهو کوشتنه ههقدهمه دگهل پلان و حهزهکا بهروهخت، نوّشداری چوو پهیوهندیهك پیّفه نینه بهلکو دویقداچوونا وی کاری لایهنین پهیوهندیدارین وهکی (پولیس و دادوهرانه). جهی ناماژه پیکرنی یه پتریا کوشتنی ب شهقی یان روّژین بیهنشهدان دمانی دا روّی ددهن، و پتریا نهو کهسین دبنه هوربان کهس و کارین نیزیکین کهسی نهخوشی دهروونی نه.

ریّژا کوشتنی لنك زهلامان (پینیج جارکی پرتره ژ ئافرهتان)، و نهخاسمه نهوین تووشی نهساخی و ئیش و ئازار و تیکچوونین دهروونیین ب خوّرتی بووین، و نهوین ب کهسین تووندوو تیژ یان خوّدان تیکچوون و نهخوّشیین کهسایهتیا وهکی (دژی جفاکی (ئهنتی سوشیال) یان سایکوباتی)، یان کهسین تووشبووی ب نهخوّشیا خهموکیی دهینه نیاسین، و کهسی تووشبووی ب نهخوّشیا خهموکیی وهك بزاقهك بو قوّرتالکرنا قوّربانیی خوّ ژ نهخوّشیی رادبیت ب کوشتنی، بو نموونه (دهیکهك ب نهخوّشیا خهموکیی دنالیت رادبیت ب کوشتنا زاروك و ههفرینی خوّ و پشتی هینگی خوّ ژی دکوژیت).

پیدفیه نهو کهسی بقی کاری (کوشتنی) رادبیت ب باشی فهکولین و چارهسهریا کاودانی وی بهیتهکرن، یا کو پیدفیه دویفدا چوونا وی بهیتهکرن نهکو جارهك دیتر سهرهلبدهت.

نه خوشی نازراندی یان یی تووندوتیژ (Excited Or Violent Patient)

سەرەدەرىكرن دگەل قان جورە نەساخين دەروونى ب هندەك قۆناغان دا دەرباز دېن وەكى:

- ۱- پیدفیه سهرهدهریکرن دگهل نهخوشی نازراندی یان یی تووندووتیژ هوسا بیت پشتا خو بخو کونترؤلکرن و پروگرامبوونی گریبدهت، و خوراگری و قهبیلکرنا رهفتارا وهك ئیک ژ نیشانین تیکچوونا دهروونی بهینهکرن، بهروفاژی دی برافا رهتکرنا چارهسهریی دهت، و یا پیدفیه راویژگاری دهروونی پهنایی بو ترساندن یان دژایهتیکرنی ب شیوهکی راستهوخو یان دهروونی پهنایی بو ترساندن یان دژایهتیکرنی ب شیوهکی راستهوخو یان پهیمانین هوسا نهدهتی کو پشتی هینگی نهشیت وی سوزی بجه بینیت، یان یاریی ب نهخوشی و ههست و سوزین وی بریندار بکهت، یان ژی کهسایهتی و برهایی وی بینیته خواری و بشکینیت.
- ۲- پیدفیه نوشداری چارهسهرکهر بلهز و ب باوهریهکا تمام و نارام و هوشیار و دلوفان دهست ب روویبریبوونا دگهل ئاریشی بکهت. پیدفیه خو پی بدهته نیاسین و بخیرهاتنی نی بکهت، کو نیشان بدهت نهو یی نامادهیه گوهداریا ناخفتنین ههی بکهت، و ههولبدهت ب ریکا دروستکرنا قهناعهتی بو ب سیوهکی هیدی هیدی و هوناغ هوناغ هویرکاریین میژوویی و رابردوویی نهخوشی و نهخوشیی برانیت، و بلهز و ب ههفکاری دگهل یاریدهدهرین خو پشکنین بکهت. دا بفی رهنگی ب پشتگریدان ب وان پشکنین و زانیاریین لنك وان ههین تشتهکی سهرپی ژ رهوشا نهخوشی برانن.
- 7- پیدفیه نوشدار خو بو ههر رمفتارهکا تووندووتیژ یا نهخوشی ناماده بکهت، به نی دههمان دهم دا تووشی ترسهکا مهزن و بزدیانی نهبیت، به لکو ب هوشیاریقه کار بکهت، و باوهری ب هندی ههبیت کو دی شیّت خو ژ گارین تووندووتیژ یین نهخوشی پاریزیت، و نهگهر بشیّت ژ دویراتیهکا

گۆنجای دگهل دا باخقیت. هنده جاران (ئهگهر پیدفی بیت) بخوازیت دهستین نهخوشی بهینه گریدان، و ئهو ژورین نهخوش تیدا همی ژههر تشته و ئالاقه کی کو دبیت نهخوش بو مهره ما ئازاردان و ئیشاندنا کهسین تیدا بکاربینیت قاله بکهت. پیدفیه هاریکارین نوشداری دئامادهبن ههر ده می پیدفی بیت پشکداریی بکهن، ههروه سا پیدفیه جهی راوهستیان و روینشتنا نوشداری دژوری دا هوسا بیت کو بشیت بله خو بگههینیته دهرگههی، و لده می رهفینا نهخوشی مفا ژ پولیس و دهزگایین ئیمناهیی بو دهسته سهرکرنی بهیته وهرگرتن.

- پیدفیه نوشدار خهمساریی دوان پهیوهندیین (تهلهفونی یان نامه و
 هتد) نهکهت، و پویتهی پیبدهت، چونکی دبیت نهخوش لدهمهکی گونجای
 و ب شیوهکی کریاری رابیت وی ترساندنی ناراستهی نوشداری بکهت.
- ٥- وهك قۆناغهك دەستپێكى و لدويڤ پێدڤياتيێ بۆ كونترۆلكرنا
 رەڧتارێن تووندووتيژ نۆشدار دشێت ئهڤ دەرمانێن لخۆارێ بكاربينيت:

I.m	Mg ۱۰۰	Chlorpromazine (largactil)
I.m	Mg ۱۰۰	Haloperidol (Serenace)

- ۳- فهگوهاستنا نهخوشی بو نیزیکترین سهنتهرین بسپوریی بو ب مهرهما تمامکرنا کاری چارهسهرکرنی، و ئهفه ژی نهگهر نوشدار فی چهندی ب ییدفی بزانیت.
- ۷- چارەسەركرنا تۆكچۈونا دەرۈۈنيا بنەرەتى، يا كو دبيتە ئەگەرى دروستبوونا ئازراندنى و سەرھلدانا رەڧتارىن تووندووتىرىى لنك نەخۆشى، و ئەڤ چەندە لدويڤ جورى تۆكچۈۈنى دھىتە ئەنجام دان.

تيْكچوونيْن دەروونى بين ئەشى (سايكۆسۆماتىك)

ب تێڬڿۅونێن سايكوسێس دهێنه نياسين، كو تێدا ژ ئهگهرێ كاركهتنا فيزيولۆژيكى يان ئهركێ مێشكى پهيدا دبيت، كو بهرههمێ دروستبوونا ومرماندن يان ژناڤ چوون (Degeneration) يان ههر جوره لێدانهكا بمێشكى كهفتبيت، و هندهك جاران بۆ نهساخيهكا لهشى دزڤريت، كو بتنێ برێكا پشكنينێن جوراوجورێن نۆشدارى ديار دبن. ئهڨ تێڬچوونه ئهڨێن لخۆارێنه:

۱- تێڮچوونێن دژوار يێن لهشى: وهك زێده ئاخفتن (هذيان Delirium):

ساخلەتىن قى نەخۇشىي

تیکچوونین دروار دناستی هوشیاری و نیدراك و تیگههشتنی دا، کو دگهل دا ژی ناستی هزرگرنی کیم دبیت، و بیردانکا مروقی لاواز دبیت، و هندهك جاران تووشی خهلهت ههستپیکرن و تیگههشتن و وههمان دبیت. و نههٔ نیشانه هندهك جاران دگههنه بلندترین ناستین خو، و جاران ژی نزم دبن، بهلی ب گشتی ددهمی شههٔ یدا دگههنه ناستهکی دروار و خراب.

ئەگەرين وى ئەقين ئخۆارى نە

- ۱- ههودانین میکروّبی ب گشتی و نهخاسمه ههودانیّن سوّلینیّن میزکرنیّ دسینگی دا.
 - ۲- كارڤەدانێن پرۆسێسێن پشتى نەشتەگەرىێ.
- ۳- دەرمانين نۆشدارى وەكى دەرمانين (تەناكەر، ھوشياركەر) ژ
 پەرھەمين (ئاتروبين، ستيرويدات، ديگوكسين).

- نیشانین دویرکهفتن ژ قهخوارنین سهرخوشکهر و دمرمانین
 بیهوشکهر.
 - ئارهانا ماسۆلكين دلى.
- ٦- جهلتا میشکی و لیدانین دژوار ب سهری دکهفن، و تووشبوون ب بیهوشی (صرع)ی لدهف مروفی.

سەرەدەرىكرن (Managment)

ئه ق چهنده بههرا پتر ل نهخوشخانی دهیته ئهنجام دان، و بو زانینا نهگهر و دانانا چارهسهریان پید قیه هرماره کا پشکنین و شروقه کرنان بهینه کرن، و ب چاقدیریا نوشداران دناق سهقایه کی نارام و روناهی دا بهیته نهنجام دان، و دگهل دا زی هه قسه نگیا پیکهاتین ناق و خویی دله شی دا بهینه راگرتن، و نوشدار دشیت درهوش و کاودانین گهله ک دروار دا هنده ک درمانین تهناکه ریین و ه کی (Largactil یان Serenace) بکاربینیت.

۲- تێکچوونێن ئەندامى پێن دووم درێژ ومکو (خەرفین Dementia):
 ساخلەئێن ڤێ نهخۆشیێ

ژ نافچوونا هیدی هیدی یا شیانین میشکی و هزری یه دگهل تیکچوونا بیردانکی و نهشیانا زانیاریان، و فیربوونا شیان و شههرمزاییین نوی، و تیکچوونا ئاستی ههستکرن ب دمم و جه و کهسان، و لفیری گهورین دکهسایه تیا نهخوشی دا پهیدا دبن. و هنده ک جورین هه توهسا و ومهما لنک کهسی دروست دبن، و جاران ژی نه خوش تووشی زیده ناخفتنه کا دژوار یان ساده یان دریژخایه نیان کورت دبیت. نیشانین خهرفینی ژبیرکرنه کا بچویک و رابوون ب هنده ک رمفتارین سهرسام یین ومکی (دانانا جل و بهرگین پویس دناف به فرگیدا دهست پیدکه ت، و هنده ک جاران ژی دگه هیته وی ناستی ومکی چوونا لسهر جادی، کو نه خوش نزانیت نه فی جه و دهمه ل کیری یه). ریژا خهرفینا دانعه مران دکه فته دنافیه را ژبیی (۱۵ تا ۷۰) سالیی کو (۵٪) یه، و دهیته پیشبینیکرن دگه ل بلندبوونا ناستی تیکرایا مروفان ل جیهانی ب گشتی نه و کهسین تووشی خهرفینی دبن به رمف زید موونی فه نه.

ئەگەرين وى ئەقين ئخۋارى نە

- ۱- ژناڭ چوون (Degenerative) وهك نهخوّشيا (ئەلزوھايمەر و بيكس).
- ۲- ههبوونا ریّگری و خوّین ریّرتنی دبن پهردا مهژی (سهحایا)دا یان
 ههودان و وهرماندن دمیّشکی دا.
- ۳- ههودانا كۆئەندامى دەمارىى ناوەندى وەكى (سىفلىس، ئايدز، نەخۆشيا شىتانەيا گاى).
 - ٤- رمقبوونا لهشي يا چهند لايهنانه (Multiple Sclerosis).

- ٥- تێػڿۅۅنا ڕژێنهرێن بێی کهناڵ وهکی (کێمبوونا ڤهرێژێن ڕژێنهرا دمرهڤی).
- ٦- نهخوٚشییّن دیتر ومکی (داء الرقصس Huntington Chorea)، و قالنجا ههژههژوّك (شلل الاهتزازی Parkinsonisim).

چارەسەرى

بۆ پتریا ئەو كەسین تووشی خەرفینا دووم دریژ دبن دەرمانەك كارتیکەر ژ بۆ چارەسەرگرنی نینه، بتنی ئەو نەبیت ئەڤ چەندە دخوّازیت پشكنین و دویڤداچوونا نەخوشی بهیتهكرن، دا ژ هندی پشتراست بین و برانین ئەو ئەگەریّن نەخوشیی یین دبنه ئەگەری لاوازبوون و ژناڤچوونا شیانیّن میشکی، و یین دبنه ئەگەری خەرفینی چنه. پیدڤیه ئەڤ ئەگەره زویکا بهینه ئاشكراكرن و دەستنیشانكرن، بۆ نموونه (وەرماندنا میشكی ژ پهستانهكا بلند یا كو ب ریکا نشتهگەریی چارەسەر دبیت، یان ژی كیمبوونا ڤهریژین رژینهرا دەرەقی، یان كیمبوونا ڤیتامین (B۱۲) و نهخوشیا سیفلیس، دبیت دەلیڤه بۆ چارەسەرگرنا وان ههبیت).

بهنی نسهر ئاستی چاقدیریا تهندروستیا دهستپیکی گهلهك پیدفی و گرنگه کهس و کارین نهخوشی بهینه راهینان و فیرگرن و رینمایکرن، کو چهوا دی سهرهدمری دگهل وان دا هیتهکرن، و خرمهتگوزاریین نهخوشیی و یین جفاکی و سهرهدانکرنا نهخوشی بو لایی نوشداری بسپور لدهمی پیدفی و تهنگافدا، بو نموونه وهکی نهخوشیا (ههزهیان)ی دی ب چوو رهنگ بیت.

تیکچوونیّن زوهانی Psychotic Disorders

ئهو نهخوشی و تیکچوونن یین کو تیدا رموشا هزرگرن و لایهنی ههست و سوزداری و ئاخفتن و رمفتارگرنی تووشی کاودانه کی نههاوسهنگ دبیت، و نهخوش نهشیّت دناقبه را راستیی و نهراستیی یان دناقبه را تشتی دروست و یی خهلهت دا جیاوازیی بکهت. ئاستی هه لوهسا و ومهمان لنك نه خوشی بلنده، و پهیوهندیا دگهل ژینگه ها دمره کی تووشی تیکچوونی دبیت، و هنده ک جاران ئاستی وی دگههیته هندی کو نه خوش بو خو جیهانه ک تایبه ت دروست بکهت، و گرتی تیدا بژیت. و دگه ل فی چهندی شه پرزهیه کا گشتی هیدی هیدی دکه سایه تیا نه خوشی دا دروست دبیت.

دنوکهدا زانستی نوشداری چوو ئهگهرهکی دیار بو قی نهخوشیی نهدیت یه، لی هندهك قهکولینین دبیاقی کیمیاوی دا نیشان ددهن، کو رهنگه بهشهك ژ وی نهخوشیی بو وان تیکچوونان برقریت یین (دئهمیناتین بایولوجی (Biogenic Amines) دا، و ومرگرین (Receptors) دبیکهاتهیا خانهیین دهماری دا روی ددهن. و ئه فی نهخوشی یه قان جورین لخواری بخوقه دگریت:

ا۔ تێکچوونێن شیزوفرینیا (Schizophrenic Disorders). ب- تێکجوونێن ومهمی (Delusional Disorders).

أ تَكِجُوونَيْن شيزوفرينياييّ (Schizophrenic Disorders):

تیگههی پهیهٔ (دووکهربوونا میشکی Schizophrenic) ناماژهیهکه بو وان تیکچوون و نهخوشیین سایکوسیس یین کو پتریا جاران ل هوناغا سنیلهیی و گهنجاتیی دا تووشی مروفی دبن. نیشانین فی نهخوشیی ب پلهیین جودا دهردکهفن و ریژا پتریا وان نهخوشا نهون یین کو دنهخوشخانهیان دا ناکنجی دبن، و ژ گرنگترین نهگهرین تووشبوونا فی نهخوشیی (بوماوهیی و بیوکیمیاوینه)، و هندهک بسپور ژی هاکتهرین درانن.

نيشان

نیشانیّن قی نهخوّشیی پتر لایهنیّن میّشکی بخوّقه دگریت ژ وان:

- ۱- هزرکرن، نهخوشه کی تووشی شیزوفرینیایی بووی نهشیت ب دروستی و باشی هزر بکهت، و پروسیسا هزرکرنی لنك نهخوشی گهله کخاف و لاواز بریقه دچیت، و گهله ک جاران چوو ههماهه نگی و وهکهه فی و ههفسه نگی دناقه روکا هزرین نهخوشی دا ناهیته دیتن، و ناخفتنین نهخوشی جوو پهیوه ندیه ک به هزرین ویقه نینه.
- ۲- ئاخفتن، دبیت هندهك جاران ئاخفتنین سروشتی ژ دههٔی نهخوشی دهربکههٔن، و دبیت ژی هندهك تیگهه و ئاخفتنا بکاربینیت، کو رامانا وان نهوهکی ئهوی چهندی بیت ئهوا لنك ههمی خهلکی دیر ههی، و دبیت نهخوش گهلهك جاران زاراهٔ و وشهیان دووباره بکهت، ههروهسا رهنگه ژی گهلهك یی بیدهنگ و کهر بیت و ب ریکا سهروچاهٔ و دهستان دهربرینی ژ تشتی بکهت.

- ۳- شیانا ژیک جودا کرنی: دبیت نهخوشی شیزوهرینیایی شیانین ژ هههٔدوو جوداکرنا راستی و نهراستیی نهبیت، و ههاوهسه و ومهم لنك دگههنه ئاستهکی بلند. ههروهسا هزر و باوهریهک هوسا لنک پهیدا دبیت، کو ئهو خهلکی ل دموروبهرین وی دژین بیروباومر و هزرین وی دخوینن و دزانن یان ژی ب ریکا سیربهندیی یان کهرهستین نهلکترونی کارتیکرنی لسهر دکهن، و نهچار دکهن و پالددهن هندهک کار و کریاران نهنجام بدهت.
- 3- لایهنی ویژدانی؛ نهخوّشی تووشی شیزوفرینیایی بووی ژ لایهنی ویژدانی و ههست و سوزداریی قه خاق و لاوازه یان یی خهمساره، و بهرسفیّن ویژدانی بو ههلویستیّن جودا جودا دژی ئیّك یان ژی گهلهك لاواز و کیّم و بی به بهرسفن. نهخوّش هیّدی هیّدی پهیوهندیا خوّ دگهل ژینگهها دمرهکی ژ دهست ددمت، و هیّدی دگههیته وی ناستیّ بهرامبهری وان روویدانیّن ل دهورووبهر روّی ددمن چوو بهرسف و دمربرینهك نهبیت، یان دیّ بهرسف و دمربرینین سهرسورمان ههبن، بو نموونه ل کاودان و رموشهك خهمگین دا دبیت نه شنهخوّشه بکهته گری.
- 0- رمفتار، دبیت نهخوشی هیز و شیان و حهز و نارمزوویا لفینی نهمینیت یان ژی ب نهنجام دانا هنده و رمفتارین تووندووتیژ و مهترسیدار و گهلهك جاران دژی رهوشت و تیتالین جفاکی و ب شیوهکی نهژههژی و دژی پاسایی رابیت، و ههروهسا هندهك گوتن و رهفتاران دکهت کو دگهل بیدهنگی یا وی ناگونجن. سهرباری فان ههمی نیشانان لنك نهخوشی شیانا تیژبینی و تیگههشتنی نامینیت یان لاواز دبیت ب جورهکی خو ب نهخوش ناههژمیریت یان ژی ناخوازیت هاریکاری دگهل دا بهیتهکرن، یان ناخوازیت ژ بو چارهسهرکرنا نهخوشیا خو بچیته لنك نوشداران.

جارهسهركرن

شێوازێن چارەسەركرنا نەخۆشيا شيزوفرينيايێ دێ بڨى ڕەنگێ لخۆارێبيت:

۱- بکارئینانا دەرمانین نوشداری یین دژی نهخوشیین سایکوسیس وهکی (اولانزابین، لارجکتیل، هالوبیریدول)، و دبیت ژی هنده جاران ب ریخرههکا گهلهك بهینه بکارئینان، سهرهرای هندی کو دفیت کارتیکرنین لاوهکی یین فان دهرمانان یین وهکی (لهرزینا دهستان، ههژههژوکی، و ئهو تیکچوونین کاری زمقلهکان نهخاسمه زمقلهکین سهروچاف و ئهزمان و دهست و پییان دا روی ددهن) نههینه ژبیرکرن، و ب ریکا بکارئینانا هندهك دهرمانین وهکی (بروسیکادین، کیمادرین)، و لیدانا دهرزیکین رها دهستی یان زمقلهکین دوماهیکا رانان بهینه چارهسهرکرن.

۲- چارمسهرکرن ب ریکا شوکا کارمبی (ECT)؛ بتنی نوشدارین تایبهتمهند دشین نهخوشی بو فی جوری چارمسهریی ب فهگوهیزیت. ئهف چارمسهری یه لدویف هژمارا جاران دماوی وان جاران دا و نهخاسمه دچارمسهرکرنا شیزوفرینیا رمقبوونی و نهخویست کارتیکرنا خو نیشان ددهت. ئه چارمسهری یه جورهکی باوهرپیکریی چارمسهریی یه کارتیکرنین وی یین لاوهکی دکیمن، و بتنی دهمین پیدفی دهیته بکارئینان.

۳- چارمسهرکرنا رمفتاری: ئه فخارمسه ری که دهینته بکارئینان ده می نه خوش پویچه ک ههست ب باشبوونی دگهت، و کاریگهری یا خو نیشان ددهت، و نه خوش پهیوهندیه کا باشتر دگه ل که تواری دا دروست دکهت، و ههست پی دکهت باری وی یی دهروونی بهره فی باشتر بوونی فه دچیت، و نه فی شیوازه هاریکاریا رینمایکرنا نه خوشی دکهت.

3- پشتگیری و ئامادهکرنا پیشهیی و جفاکی: ئه گاره ب ریکا بهرهه فکرنا هنده کاروکریارین پیشهیی یین سفك وه کی (نفیسین، وینه کیشان، درینا جل و بهرگا، باخچه فانی، دارتاشی، ئاسنگهری، ... هتد) دهینته ئه نجام دان، کو دبنه هاریکار بو هندی نه خوش جاره ک دیتر ل کاری سهره کیی خو برفریت یان ژی فیری کاره کی نوی بیت، یان بسهر وی گرتیبوون و بتنی بوونا جفاکی یا تووشبوویی زال ببیت، و پشکداریی دچالاکیین جفاکی یین نه خوشخانی یان ده رفه ی وی بیت.

لفیری پهرستار و فهکولهرین جفاکی نهخوشی فیردکهن پافژیی بپاریزیت، و یاسایین لخواری وهکی (ئاخفتن، تژیکرنا دهمی خو یی فاله) لبهرچاف بگریت، و ب بلندکرنا ئاستی هوشیاریا خیزانی و راهینانین بهردهوام بو نهخوشان رادبن.

ئیّك ژ گرنگترین ئەركیّن نۆشداری چاڤدیّریا تەندروستیا دەستېیّکی هوشیاركرنا خیّزانی و هاریكاریكرنا وانه بۆ هندی كاودان و رەوشا نەخۆشیٰ خۆ لبەرچاڤ بگرن، و لبیرا خۆ بینن، كو چارەسەركرنا ڤان جورە نەخۆشیان پیّدڤی ب گەلەك بیّهفرەهیی و خۆراگریی یه. هەروەسا سەنتەری ساخلەمیا چاڤدیّر دشیّت دویڤداچوونا نەخۆشی و چارەسەریی بكەت. ئەو ژی پشتی كو نۆشداری تایبهتمەند دیتی و چارەسەرییّن پیدڤی ژی راسپار دین.

ب تێکچوونێن ومهمی (Delusional Disorders)،

ئه نهخوشی یه ب هندی دهیته نیاسین کو کهسی نهخوش تووشی رهوشه کا دهروونی یا تیکچوویی دبیت، سهرهرای ههمی برافان و ههبوونا بهلگهیین لوژیکی تووشی هزره یان چهندهزرین خهلهت دبیت، و چوو دهلیفهیه ک بو گهورینا وان نامینیت. و نهگهر دفی نهخوشیی دا ههاوهسه بهینه دیتن روله کی لاواز تر دگیرن، و ب هزرین خهلهت فه گریداینه.

نیشانین فی نهخوشیی بههراپتر ل ژییی (۳۰ تا ۴۰) سائیی دهینه دیمتن، و کیم جاران دبیته نهگهری تیکچوونا کهسایهتیا نهخوشی. نهخوش دگهل فی کاودانی نهخوشیی دا دژیت و ژیانا خو دگهل وی بریفه دبهت، ههر چهنده هنده حاران نه نه نهخوشیه گهلهك کارتیکرنه کا خراب لسهر رمفتارین نهخوشی دکهت، و پهیوهندیین دگهل کهسین دهورووبهر تیك ددهت، و پانههدهت وان کهسان نازار بدهت، و زیانی بگههینتی یان ژی هنده ک جاران ل دژی وان تاوانی نهنجام بدهت، چونکی ههسته کی بهرزه بهرامبهری وان لنك دروست دبیت، ژبهر هندی پیدفیه زویکا و ب ریکا دهرمانین دژی سایکوسیس و لبن سهرپهرشتیا نوشداری تایبه تمهند ل نهخوشخانی نه ف کاره بهیته کرن.

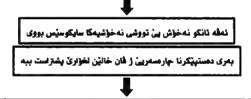
هنتكاريا جارسهريا نهخؤتين سايكوسيس

نمكمر رموشا نمخوشي بدحست أنان كاودانين لطؤاري بناأيت

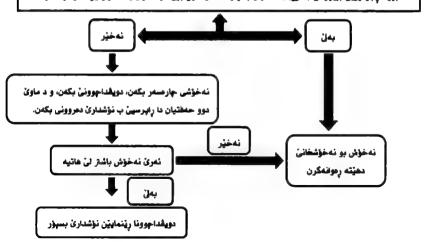
- رطتارین سهرسؤرمان. تیکهوونین نفستنی. پشتگوه هافیتنا کاری و هیلانا وی. هزرویورین سهرسؤرمان.
 - گرتی بوون و خەمگینی. نەخۇشیین جوراوجورین نەشی. ئازراندن. یی ب گوومان بیت.

- گهۆرينەك د رەھتارين نەخۇشى دا للى دوماھيكى رۆيدايە.
- نمريّ گولّ دهنگهگی دبیت یان تشتیّن خهیال دبینیت (هدلاوس همنه).
 - ومعم همته.
- نەرى تىتالىن رۇزانە بىن ئاسابى وەكى نىستن و خۇارن لىك نەخۇشى تىكچووپنە يان ھاتىنە گھۈرىن.
 - نمركين كۆمەلايەتى لنك كەسى تېكچووپنە، و ئىدى پويتەي بەۋ نادەت.

- مەترسيا خۇگوشتنى. مەترسيا نەخۇشى بو كەسپن ديىر.
 - تێػڿۅۅنێڹ بۄدانکێ لنك هفنه.
- همبوونا رابردووييّ بيّهووشي (صرع)يّ ننك يان بكارئينانا دهرمانيّن بنّي هوشكمر يان قه خوّارنيّن سمر خوّشكمر.

دمرمانيْن چارەسەركەر بۆ نەخۆشىن سايكوسىس ژ وان:

- حهبکین اولانزابین (زایبرکسا) (۵) میللیگرام / ۲X۱ جاران.
- حهبكێن هالوبيريدول (سرنيز) (١.٥) و (٥) ميلليگرام / ڕۆژێ ۲ تا ۳
 جاران.
- حهبکین کلوربرومازین (لارجکتیل) (۵۰ تا ۱۰۰) میللیگرام / رۆژێ ۲ تا ۳ جاران.

تێکچوونێن گێوٸی Mood Disorders

تیکچوونین ههره سهرهکی دنهقان جوره نهخوشیاندا خهمگینی یان کهیفخوشیه کا گهله کو کارتیکرنی لسهر رهوشا ژیانا تاکی و شیانین کارکرنی لنك، و پهیوهندیین دگهل جفاکی دا دکهت. و نهف تیکچوونه ب شیوهیه کی کرداری دابهشی لسهر چهند جورین لخواری دبیت:

- ۱- خهموکی (Depression):
- أ- خەموكيا دژوار (Major Depression).
- ب خەموكيا سفك (Minor Depression).
- ۲- ههوهس (Mania) و ههوهسا سفك (Hypo Mania).
 - تهخوشیین گیولی یین بله دوو.

١- خەموكى

(Depression)

أ- خەموكيا دژوار (Major Depression):

مروڤ ل ژییێ (۱۸ تا ۱۶) ساڵیێ تووشی ڤی جورێ نهخوٚشیێ دبیت، و ژن پترتر ژ زهلامان تووش دبنێ، و ڕێژا تووشبوونێ لنك وان ژن و زهلامێن ژێك ههڤدوو جودا دبن یان ئهو كهسێن بێكار پترتره ژ تهخ و چینێن دیتر.

نیشان و دهستنیشانکرنا وی:

بۆ دەستنیشانکرنا هەبوونا كەسەكى تووشبووى بقى نەخۆشىى پىدقى يە ژ (٥) يان پىر ئەڭ نىشانىن لخۆارى بۆ دوو حەفتىان زىدەتر لنك كەسى بهنىنە دىتن، و نەخاسمە نىشانىن (ئىكى و دووى) پىدقىه بهنىنە دىتن ژ وان:

- ۱- ههستکرن ب خهمگینیی، و نه ههسته ندهمی سپیدی گهلهك ژ نیْفاران بهیزتره.
- ۲- گرنگی نهدان بخو، و تام و خوشیی ژ کار و چالآکیین روژانه
 ومرناگریت، و نهبوونا ههستی خوشیی ب ژیانی.
- ۳- لاوازبوونا حهزا خوّارنی و کیٚمبوونا کیٚشا لهشی لدهف هندهك کهسان، لی لدهف هندهك کهسان بهروڤاژیه و حهزا خوّارنی لنك وان پتره، و کیٚشا لهشی وان زیدهتر لیدهیّت.
- ۲ تێکچوونا خهوێ لنك نهخوٚشی، کو هندهك زووی ژ خهو هوشیار
 دبن، و هندهکێن دی پټر دنڤستی نه.
 - ٥- هشك بوونا هزرى و رمقبوونا لهشى لنك نهخوشى.
 - ٦- ههستکرن ب ماندیبوونی یان ژ دهست دانا هیزی.
 - ٧- هەستكرن ببى بهابوونا تاكى يان ھەستكرن ب گۆنەھباريى.
- ۸- زهحمهتی دهویربینیی دا، و نهبوونا شیانین هزرگرنی، و دانا
 بریاران.
- ۹- هزرین دووبارهکری لسهر مرنی و خو کوشتنی، یان دانانا پلانا خو
 کوشتنی، یان ب شیوهکی کریاری ههولدان بو خو کوشتنی.

دنهخوّشیا خهموکیا زوهانی دا (Psychotic Depression) وهك ئیّك ژ کاودانیّن کیّم، ژبلی نیشانیّن لسهری هاتینه دیارگرن هندهك نیشانیّن دی ژی دهردکهفن، وهکی (وههمان و ب تایبهتی وههمی ههستکرن ب گونههباری و ههژاری و نهخوّشیی، ... هتد)، و ههروهسا هندهك جوریّن ههلّوهسا و ب تایبهتی ژی ییّن (گوهلیّبوونیّ) دهیّنه دیتن، و هندهك جاران ژی نهخوّش ههست ژ دهست دانا ههستی دیتنی (Loss Of Insight) دکهت.

ب- خەموكيا سىڭك (Minor Depression):

ئه ف جوری خهموکیی ژ بهربه لافترین جورایه دنوکه دا، و ریزا تووشبوونی به دچیت، و دنافبه را ژییی (۲۰ تا ۳۰) سالیی مروف تووشی وی دبیت.

نيشان

نیشانین وی ومکی نهخوشیا خهموکیا دروارن، و بتنی نیك جیاوازی وان ژیك جودا دکهت، شهو ژی هیزا وان نیشانا و ناستی کارتیکرنا وانه لسهر رهوشا ژیانا تاکی نهخوش، و پهیوهندیین کومهلایهتی و شیانین تاکی دکارکرنی دا، کو تیدا نهخوش ههست ب خهمگینی و پهشیمانی و بیزاریی و نهبوونا شیانا لسهر ومرگرتنا خوشیی ژ ژیانی، و لاوازیا ههستا و پویته بیدانی لنك، و گرنگی نهدان ب کاروبارین ژیانا روژانه و نهبوونا باومری بخوبوونی و کیمبوونا بهایی خویی لده پهیدا دبیت.

دبیت بهردهوام ههستکرن ب خهمگینیی لنك نهخوّشی پهیدا ببیت، و دبیت هندهك جاران ههقدهم دگهل گیّولهکیّ ناسایی بیت، لیّ نههٔ چهنده نهیا دووم دریّژه بتنیّ چهند حهفتیان فهدکیّشیت.

کارفهدانین نهخوشی بو ناریشه و نهخوشیی زیدهرویی یا تیدا ههی، و نهخوش بهردهوام ده ب گازندهیه و لومههیا خهلکی دکمت، و لدهمی تووشی شکهستنه کی یان ناستهنگه کی دبیت زهجمه تیی دده ته بهرخو، و مروفه کی رکویه، ساخله تین وه کی (واسواس، نیگهرانی، شهپرزهییی) دکهسایه تی وی دا دهینه دین.

دخهموکیا سفک دا جورهکی هه نجوونا گیولی یا دروار و نیگهرانی و شهپرزهیی و نهجینگیری یا دهروونی و نهشی دهینه دیتن، و ههستکرن ب خهونه خوشیی ندهستیکی تیدا یا بهرچافه، و ههروهسا ههستکرن ب خهموکیی ندهمی نیفاریان دا دگههیته بلندترین ناستی خو، و ژ نهگهری فان نیشان و ساخلهتان ژیانا جفاکی یا کهسی نهخوش دکهفیته دسنورهکی دیارکریدا، و پهیوهندیین کهسی دگهل خهلکی دیتر نهجینگیرن پتر نسهر فی چهندی پادهین و تووشی بکارئینانا مادده و دهرمانین بیهوشکهر و فهخوارنین سهرخوشکهر دبن.

پتریا نهخوشین خهموکیا سفک و ساده بو ماوهیه کی کورت به ردهوام دبیت، و پشتی هینگی دبیت نه کهسه تووشی نه زموونین تایبه ت و نهخوش و بزه حمه تین وه کی (تیکچوونا لایه نی سوزداریی، ژ دهست دانا پاره و سهروه و سامانی، زیانین مورالی یان ژی مرنا کهسه کی نیزیک) ببیت، و دگه ل هندی ژی هنده ک جاران نه ف نهخوشی یه چهند ههیفان یان چهند سالان فهدکیشیت، و نه چهنده لسه ر که سایه تیا نهخوشی و تایبه تهمهند یین وی دمینیت.

چارەسەرى يا خەموكيى

چوو گومانه ک تیدا نینه ریکه ک پان شیوازه کی نیکگرتی بتنی بو چارهسه رکرنا هه می و نه خوشیین ده روونی لگوری نینه، و هه تا کو ل گهله ک نه خوشی و کاودانین هاوشیوه ژی به رسفین نه خوشان ژی وه ک نیک نین، ژبه ر فی چهندی پیدفیه نوشدار تیکه لیه کی ژ چهند شیوازان بکاربینیت، و نه فی چهنده نه نموون و رهوشا نه خوشیی و به رسفین نه خوشی دمینیت.

گەلەك ژ نەخۆشىن قى بابەتى ل دەرقەى نۆرىنگەھان دھىنە چارەسەركرن، بەلى پىدقىھ نەخۆش ل نەخۆشخانى بىت، داكو پىشتەقانى ل وى و كەسىن دى بەيىتەكرن، و خەم و ئازارىن وان بەينە كىمكرن، ب تايبەتى دقان كاودانىن ئخۆارى:

- ۱- هزرکرن دخو کوشتنی دا یان ژی ههولدانین کریاری بو فی چهندی.
- ۲- تێػڿۅۅنا ڕ٥ۅشا ساخلهميا گشتى يا نهخۆشى يان دەستبهردان ژ خۆارنێ.
 - ٣- ئەگەر رەوشا ژيانا مالباتا نەخۆشى نەيا باش و گۆنجاى بيت.

نه قُ شَيْوازيْن لخوّاريْ بوّ چارەسەكرنا قان نەخوْشيان دهينه بكارئينان

- ۱- شوکا کارمبی (ECT)، ئه شیّوازه بو وان نهخوّشیّن هزرا خو کوشتنی دکهن یان دهستبهرداری خوّارنی دبن بکار دهیّت، و باشترین ریّکا چارهسهرکهره (ب تایبهتی دهمی نهخوّش دبیته مهترسی و گهف بو سهر ژیانا خوّ یان خهلکی دیتر، و چوو جوره چارهیهکا دی دگهل دا) نهگونجیت.
- ۲- دهرمانین دژی خهموکیی، و ئه قدمرمانه گهله ک جورن، و پیدفیه نوشدار باش شههرهزایی وان ههمی دهرمانان بیت ئهوین بوو نهخوشی دنفیسیت، و بو نهخوشی و مالباتا وی باس ل وان گارتیکرن و زیانین لاوهکی یین ههر ئیک ژفان دهرمانان ههین بکهت، و وان تیبگههینیت کو چهند دهم دی پیچیت، ههتا کو کارتیکرنا خو یاباش ههبیت. پیدفیه ریژا خوارنا دهرمانان ب کیمی دهست پی بکهت، و پاش پویچ پویچه زیده ببیت، و نه شههژی ب ژبیی نهخوشی فه گریدایه.

نەڤێن ئخۆارى ئەو دەرمانن يێن ژ ھەميان پتر بۆ چارەسەركرنا خەموكيى دھێنە بكارئينان

- تربنزول: ئارامكەرە بۆ وان جورە تۆكچوونان يى ب مفايە ئەوۆن
 تۆدا رەوشا نفستنا نەخۆشى خراب دېيت، و تۆك دچيت.
- توفرانیل: دوان جوره خهموکیا دا دهیّته بکارئینان، ییّن تیّدا لاوازیهکا بهرچاقد لایهنی دهروونی و لقینا نهخوّشی دا دهیّته تیّبینیکرن.
 - فلوكستين.
- 7- چارهسهرکرنا دهروونی؛ بۆ مهرهما پیشکیشکرنا پشته قانیا مۆرالی (مهعنه وهی) یا نهخوشی، ب ریکا دهربرینا ههست و سوزداری و ریزگرتن و گرنگیدانی ب هاریکاریکرنا نهخوشی بو بدهستفه ئینانا ریزلخوگرتنی، و زفراندنا ههستی باوهری بخوبوونی، و چاندنا توقی باوهریی ب چاره بوونی، و گوتنا لایه نین ئهرینی دژیانا وی دا، و دویرکرنا نهخوشی ژ هزروبیرین نهرینی بکار دهین، و ئهفی چاره سهریی گرنگیه کا باش بو نهخوشین ژ جوری خهموکیا دژوار و سفك یا ههی.
- 3- چارهسهرکرنا جفاکی: دویفداچوون و لایهنی جفاکی وهکی (ئاریشین خیزانی، گوشهگیریا جفاکی، بیکاری، گیروگرفتین دارایی، ... هتد) بخوفه دگریت، کو دبنه ئهگهری پهیدابوونا خهموکیی، ههروهسا ئهف شیوازه لدویف چهوانیا هاریکاریکرنا نهخوشی بو تیگههشتنی دناخ و نهخوشیا خو، و لدویف چارهسهریا وی دچیت، و لدهمی نهشیانا نهخوشی بو گهورینا وان بهیت.

رِيْگريكرن و پاراستن ژ خهموكيي

پتریا فهکولهران دوی باوهریی دانه بو چارهسهرگرنا نهخوشین خهموکیا دژوار باشترین ریک نهوه دهرمانین دژی خهموکیی بکاربهین، کو بو ماوی نیزیکی (شهش ههیفان) فهدکیشیت، و نهفهژی بو هندی یه کو ریک لبهر سینگی دووبارهبوونی بهیته گرتن، و گرنگه ریژا بکارئینانا وان پویچ پویچه و دماوی (۱ - ۲) ههیفان بهیته کیمکرن، داکو ریک ل پهیدابوونا هندهک نیشانین پیشفه چوونی یین فان دهرمانان بهیته گرتن.

Y- ههومس (Mania)

ئه قد نه خوشی یه دنافبهرا ژییی (۲۰ ههتا ۲۵) سالیی روّی ددمت، و هنده ک جاران یا سفکه (Hypo Mania) یان ژی یا دژواره (Mania)، و هنده ک جاران تیکه ای نه خوشیین ومکی خهموکیی دبیت، و نافی وی دبیته (ههوهسا ب خهموکی) یان ژی تیکچوونین گیولی یین دووجهمسهری (Bipolar).

نيشانين وي

دڤێ نهخوٚشیێ دا ههستێ سوزداریێ یێ سهرهکی ههستکرن ب خوٚشحالیێ یه و ئهڤێن لخوٚارێ ساخلهتێن وێنه:

- ۱- ههبوونا چالآکیین زیده و مایتیکرن دکار و ژیانا خهلکی دیر، و ئازراندن و دژایهتیکرنا وان.
- ٢- بلندبوونا گێولى، و بهختهومريهكا زێده لدهف نهخوٚشى پهيدا دبيت.
- ۳- وههما خو مهزنکرنی یان پهیدابوونا ئاستهکی بلند ژ باومری بخوبوون و شانازیکرنی، و ههبووونا ههلوهسا گوهلیبوونی کو دهربرینین پهسنانه نهخوش وان ب دهنگین خودایی ددهته زانین.
- ٤ لهزكرن دهزركرنى دا و فرينا هزران، ب جورمكى دى نهخوش بلهز ژ بابهتهكى بو بابهتهكى دى دچيت، بنى ههبوونا هندى كو پهيومنديهك دناڤبهرا ڤان ههمى بابهتين هاتينه گهنگهشهكرن دا ههبيت.
 - ٥- ژ دەست دانا هوشیاریی و لاوازیا ئاستی کویر بیریی.
- ۲- نیشانین بایولوجی ومکی (نهنقستن، و زیدمبوونا چالاگیین جفاکی و سیکسی) پهیدا دبن.

۷- ئەنجام دانا ھندەك رەفتارين بەرەلايى و كريت، و ب ويرەكى دەستان دھافيژیت بوو كرین و فروتنا تشتى ب بۆھايەكى كیم بینى چوو ریگریەكى لبەرچاق بگریت.

سهبارهت نهخوّشیا مانیا سقك (Hypo Mania)، كو یا جیاوازه ژ مانیایی، و ئه ف جیاوازیه خوّ دهندیّرا دبینیت، كو نیشانیّن وی لاوازترن و كارتیّكرنا وان لسهر ژیانا جفاكیا تاكی و جفاكی كیّمتره.

چارەسەركرنا نەخۇشيا مانيايى (Mania)

بڤي رِمنگي لخوّاريّ دهێتهكرن:

- ۱- ب رِیّکا دمرمانان: دمرمانیّن دژه سایکوسیّس ومکی (سرنیز، لارجکتیل) و هندهك جاران (تکریتول) بکار دهیّت.
- ۲- ب ریّکا شوکا کارمبی (ECT): گەلەك كیّم بكار دهیّت، و بتنی دگەل نهخوٚشین بزاق و لقینیّن وان گەلەك دزیدمبن بكار دهیّت، و پیدقی ب هندی بیت زویکا بهیّته چارهسهرکرن.
- ۳- بکارئینانا دهرمانی (لیثیوم) دگهل (تکریتول یان کلونازابین) دگهل (دیباکین) ئهفه دگهل وان نهخوشان دایه یین درهوشین دژوار دا دهرباز دبن، و دژی ههر جوره چارهسهریهکی دراوهستن.

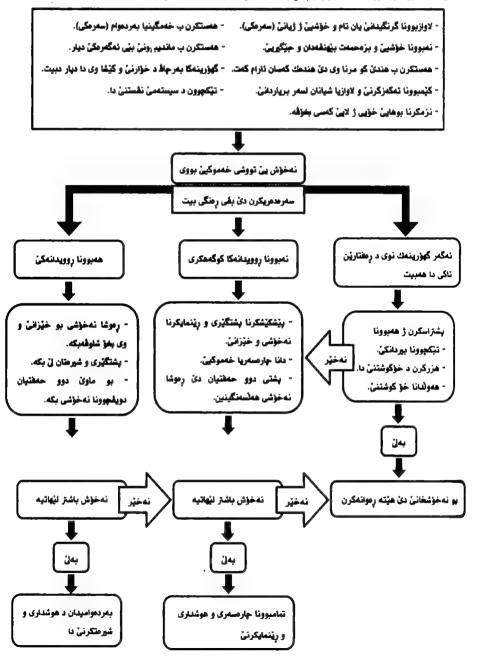
تیبینی: پیدفیه لیزفرینهکی دبهشی نهخوشیین تهنگافیی دبیافی دمروونی دا بکهی، و نهخوشیا ئازراندی یان توندوو تیژ دووباره بهیته خواندن.

٣- نەخۇشىين گيولى يين لاومكى (ھەومس يان خەموكى)

ئەق نەخۆشيە ژ ئەگەرى تووشبوون ب نەساخيەكا لەشى ب تايبەتى ئەو لىدانىن ب سەرى دكەقن يان تىكچوونىن كو درژىنەرىن بىلى كەنال دا رۆى ددەن، يان ژى ژ ئەگەرى تووشبوون ب نەخۆشيىن دەروونى يان ژى بكارئىنانا دەرمانىن بىلھوش و كحولى سەرھلددەن.

هیلکلریا مفرنددریترن و چارصمری حصومیی

نمگمر كمسهك بو ماوي دوو حمطتها يان پتر، و پينچ ژ قان نيشانين لخواري تيدا هاتنه ديتن، و هندهك ژ وان نيشانان سعرمگينه،

دەرمانيّن ب مفا بوّ چارەسەركرنا خەموكىيّ (Depression):

- حهبکا امبرامین (توفرانیل) (۱۰) و (۲۵) میللیگرام: شهفی جارهکی و
 هیدی هیدی ریژا وی پتر لیدهیت (ب کیماتیفه روژی ۳ جاران).
- حهبکا امتربتلین (تربتزول) (۱۰) و (۲۵) میللیگرام: شههٔی جارهکی (ب کیّماتیقه روژی ۳ جاران).
- کهبسولین فلوکستین (بروزاك) (۲۰) میللیگرام: روژێ (۱ ههتا ۲)
 جاران.

تێکچوونێن ههڵچوونی (سوزداری) Emotional Disorders

ئمو کهسین تووشی تیکچوونین ههلچوونی و دهماری دبن، تووشی رهوشه هوسا دبن کو ئارامی و بهختهوهری یا وان تیک دچیت، و کارتیکرنی لسهر کارین دهروونی و جفاکی و لهشی و ئاستی بهرههمئینانا ئهرکین روزانه دکهت، ب جورهکی کو کهسی پالددهن سهرهدانا نوشداری بسپور دنهخوشیین دهروونی دا بکهت. ب مهرهما هورتالبوون ژفان ئیش و ئازاران، و داخوازا هاریکاری و شیرمتکرنی ژی دکهت. و نهف تیکچوونه گهله جورن بهلی لخواری نهم دی ناماژی ب هندهگان دهین:

- ۱- تێڮڿۅۅڹێڹڹۑڰڡڔٳڹۑێ:
- ا- تێڮجوونێڹ نيگهرانيا گشتی.
 - ب- تێػڿوونێن فوبيايێ.
 - ج- بزدیان (پهنیك).
- ۲- تێڮچوونێن واسواسا ب زوٚری.
- ٣- تێڮچوونێن گۆنجاندنێ و تووندیا پشتی سترێسێ ژ وان:
 - ا۔ ھەٽچوونٽن دژوار،
 - ب- تووندیا پشتی ستریسی.
 - ج تێڮڿۅۅنێڹ ڂۅٚڴۅٚڹجاندنێ.
 - ٤- تێڮڿۅۅنێڹ ژ هەڤجودابوونێ (ڤهڱۆهێڒمر).
 - ٥- تێڮجوونێن لهشي و وێنهيي ژ وان:
 - أ- تێڮڿۅۅنێڹ ڶڡشي.
 - ب- ميلانغوليا.

۱- تیکچوونین نیگهرانیی (Anxiety Disorders)

ئێكەمىن گروپە ژ تێكچوونێن ھەڵچوونى، و ژ تێكچوونێن (نيگەرانيا گشتى، تێكچوونێن فوبيايى، تێكچوونێن بزديانى) پێك دھێن، كو دێ لخوّارێ ھێنه شلوڤهكرن؛

أ- تێڮڿۅۅنێڹ نيگهرانيا گشتی

دناق وان کهسین سهرمدانا نورینگههین دهروونی دکهن، ب شیوهههکی بهربه لاقد دهینه دیتن، و سالانه هرمارا وان (۳۵ ههتا ۱۵) هزار کهسان تووش دبنی. بسپورین دهروونی دوی باومریی دانه ههردوو هاکتهرین بوماوهیی و بهروهردهیی ل هوناغا زاروکینیی روّله کی دیار دتووشبوونا وان دا دگیرن. ئه تیکچوونه بیی جیاوازیا جورین کهسایهتیی تووشی ههمی جورین مروفان دبن.

رُ وان فاكتهرين دبنه نهگهري دروستبوونا وي:

- ۱- رموشا دبیته نهگهری گفاشتنین دمروونی، کو دبنه گمف ب سهر نارامی و بهخته و مریا تاکی.
 - ۲- پەيوەندىنن تاكى ينن تىكچوويى.
- ۳- ترس ژ شكهستني، ژ نهخوشيين لهشی، و ژ ژدهستدانا كهسهكي خوشتفی.

نيشان

نیشانین وی گهلهك جورن، و دبیت دمروونی یان لهشی یان تیکهلهیهك بیت ژوان، و گرنگترینین فان نیشانان:

- نیشانین دەروونی: ترس ژ ئایندەی، پیشبینیکرنا مەترسیەکی بینی هەبوونا چوو بەلگەیەکی، زووی ھەنچوون، ھەستیاری بەرامبەر دەنگی قەرەبالغی، ھەستکرن ب بیهن تەنگی و نەجیگیریی، لاوازیا تەرگیزکرنی.
- نیشانین نهشی: پتریا ئهندامین نهشی مروقی بخوقه دگریت، و ژ ئهگهری چالاگیا زیده یا نامیری (سمبناوی)، و زیدهبوونا شهپرزهیی یا زمقله کی پهیدا دبیت، و ژ گرنگترین قان نیشانان (هشك بوونا دهقی، ب زمحمه داعویران، تیکچوونا عویرکی، ههلاقیتن، ههبوونا غازاتا دعویرکی دا، هناقچوون، بیهن تهنگی و گفاشتنین سینگی، بیهن ههلکیشانا کویر و بلهز، ژانین دلی، گهله ک میزتن، لاوازی و رمقبوونا نهندامی سیکسیی زهلامی، تیکچوونین خوین دیتنی لنک نافرهتی، لهرزین و ههستین نهسروشتی، وهکی لفافینا سهر دهستی و خوریان، دهنگفهدان دگوهیدا، سهر گیژی، سهر نیشان، نیشانین جودایین زهقلهکان لنک مروقی).

یا گرنگه نوشداری دهروونی نیشانین تیکچوونا نیگهرانیی ژ نیشانین دیتر خودی نیگهرانی کو ئیکه ژ نیشانین وی جودا بکهت، بو نموونه (زیدهبوونا قهریژین پژینهرا دهرهقی، تیکچوون د پژینهرین سهر گولچیسکان (Suprarenal Gland) دا، هاتنا خواری یا پیژا شهکری دخوینی دا، نهخوشیین خهموکیی، شیزوفرینیا، خهرفین و خهلهت بکارئینانا قهخوارنین بیهوشکهر و دهرمانان، ... هند).

چارەسەرى

چارهسهری یا دهروونی ب پلا ئیکی دهیّت، ب ریّکا ئارامکرنا نهخوّشی و ئاموژگاری و ریّنمایکرنی بوّ چارهگرنا ئاریشهییّن روّژانه ب شیّومیهکی گونجای، و دگهل دا ژی بهرچاقهٔ وهرگرتن و ئهنجام دانا راهیّنانیّن ئارامیبوونی و کونتروّلکرنا ههناسهو بیّهن ههلکیّشانی، و دبیت لفیّریّ (بوّ فوّناغیّن کورت) دهرمانیّن دژی نیگهرانیی ییّن ومکی هالیوم (Diazepam)، یان لیبریوم (Chlordiazepoxide) ب ریّرا (۵) میللیگرامان و روّژیّ (۳) جاران بهیّنه بکارئینان، ب مهرجهکی ماددی بکارئینانا وان ژ دوو حهفتیان دهرباز نهبیت.

ئەگەر نەخۆش پێدڤى ب ماددەيەكى زێدەتر بيت بۆ چارەسەريى پێدڤيە بۆ بەردەستى نۆشدارى دەروونى بهێتە رەوانەكرى.

ب- تێکچوونێن فوبيايي (Phobia)

دفی جوری تیکچوونی دا نهخوش بهردهوام ژ تشته کی دیار وهك (گیانهوهر، ئاسانسوّر، فروّکه، جهین بلند، ... هتد) دترسیت، ژبهر فی چهندی بهردهوام خو ژ ژیدهری وی ترسی دویر دکهت. نیشانین وی ههمان نیشانین نیگهرانی یا گشتی نه، بتنی وی دهمی دهردکهفن دهمی نهو کهس روّی ب روّی وی ژیدهری ترسی دبیت، یان پیشبینی یا هندی دکهت دی نهف چهنده روّی دهت، ژبهرکو ژی هنده جاران ب هزرکرن ل وی ژیدهری و تشتی ژی چیدبیت. به ای ل دهمین دی نهو کهس خوّدانی دهروون دروستیه کا تمام و سروشتی یه، و چوو نیشانه ک ژ وان جوریّن سهری انک ناهینه دیتن.

فوبيا چەند جورنن سەرەكىنە

- ۱- فوبیا ساده (Simpli Phobia): ترسهکه ژ هندهك تشتین دیارکری وهك (میروله، جهین بلند، ... هتد) کو پتر زاروك تووش دبنی، بهای دبیت ب بورینا دهمی و ژیی مروفی بهردهوام دگهل دا بمینیت، و باشترین چارهسهری ژ جوری رمفتاری (العلاج السلوکی) یه.

"- فوبیا گۆرمپانی یان فوبیا جهین قاله و قمکری (Agora Phobia):
وی دهمی تووشی کهسهکی دبیت دهمی نهو ژ مالبات و کهس و کار و جهی
ناکنجیبوونا خو دویر دکه قیت یان ژی دکه قیته دجهه کی قمرمبالغ دا، و
بزه حمه ت بشیّت ژ وی جهی، وه کی (شهمه نده ندهی دانیی دانعه مران، ... هتد)
دهربکه قیت، و تیدا نه ق که سه هه ست پیدکه ت کو هه وارها تنا دهستیکی زوّی
ناگه هیتی. نه ق نه خوشی یه پر تووشی مروفین پیگه هشتی و مه زن دبیت، و
پر دنا ق نافره تان دا دهی ته دیتن. بوقی جوری فوبیایی چاره سه ریا رهفتاری
(العلاج السلوکی) باشترینه.

هندهك جاران پالدمرین همین نهچار دکهن بکارمکی نهژههژی و نهگونجای دگهل ناخی وی پی رابیت یان وی کاری رحت بکهت. بو نموونه تووندووتیژی کرن بهرامبهری زاروکان یان گوتنا ئاخفتنین کوفریی لبهر چافین خهلکی. ئه چهنده ههمی دناف دهروونی وی دا جورمکی بهرگریی دروست دکهت، و ئه ململانی و کیشفهکیشی یه دنافبهرا پالامرین وی و ههولدان بو بهرهنگاری یا وان گفاشتنه کا دهروونی یا بهیز بو سهر نهخوشی دروست دکهن.

تشته کی دی دی بی ب نافی کریارین بخورتی (Compulsive Rituals) ههی، کو بریتینه ژ وان کارین بخورتی پی رادبیت بیی هندی کو مفایه ک همبیت، یان چوو هیجه ته بو نهنجام دانا وان لگوری بیت، به یی نه نهارامی لدمف که سی پهیدا دبیت هه تا کو وان کاران نه نجام نه دمت، وه ک نموونه (شویشتنا دهستان ب دمهان جاران و به رده وام یان هر مارتنا لسه ر نیک و جه ند جاران یا هنده ک تشتان). نه و رمفتاره پشتی هاتنا هنده ک هزرین زال ومکی (گومان دپافریا تشته کی دا یان پشتراست نه بوون ژ دروستیی یان هر مارتنا چه ند تشتان) رقی دده ت.

ئههٔ هزرین زان و کریارین بخورتی دبنه ئهگهری پاشئیخستنا کهسی ژ کاری، و کارتیکرنی لسهر بدوماهیك ئینانا ئهرکین وی دکهت. همرومسا ژی دبنه ئهگهری دروستبوونا هندهك نیشانین لاومکی یین ومکی (نیگهرانی، خهموکیی) لنك.

پتریا وان کهسیّن تووشی قان نهخوّشیان دبن (نیّزیکی نیّك لسهر سیّ) ئهون ییّن کهسایهتیا وان ژ جوریّ واسواسا بخوّرتی (Compulsive Personality) یه، و نه قحوره کهسایهتیه ب (شیّومیهکیّ

گهلهك هوير و نموونهيى و هشك پاپهندى رهوشت و تيتال و بوهايان دبن، و حمز ژ هويركاريا و دووباره پشتراستكرني ژ ههر تشتهكى) دكهن.

نه ق تیکچوونه بو هاکتهرین بونماوهیی یان تیکچوونین نهندامی دمیشکی دا یان ژی بو جوری پهروهردهگرنی و نهزموونین زاروکینی دز قرن، نهگهر دهیك ژ وان کهسان بیت یین بخو کهسایهتیهك واسواسی ههی پتریا فی جوری تیکچوونی پشتی تووشبوون ب گفاشتنهك دژوار یا دهروونی دروست دبیت.

چارهسهریا فی جوری تیکچوونی ب ریکا چارهسهریا پشتهفانیکرنی (Supportive Psychotherapy) دهیته نهنجامگرتن، کو تیدا کهسی تووشبووی یی کو ژ سزا و روویدانین نهخوشیین دهروونی دترسیت دهیته نارامکرن، و دهیته پشتراستکرن کو نهو بهرسفا هنده پالدهرین نهژههژی یین ومکی (تووندووتیژیی و نازار و نهشکهنجهدانی) نادهت.

پیدفیه رموشا نهخوشی بو بهیته رونکرن، و دگهل مالباتی ژی بهیته گهنگهشهکرن، داکو هاریکاری و پشکداریی دگهل دا بکهن، و رمفتارین وی یین ب خورتی دووباره نهبن، و نههٔ پروسیسه پیدفیه لژیر سهرپهرشتی و رینمایین نوشداری چارمسهرکهر بهیته نهنجام دان.

هندهك جاران چارهسهریا پهفتاری دهیّته بکارئینان، و ههروهسا دهرمانان ژی پوّلیّ خوّ ییّ ههی دچارهسهرکرنیّ دا، لدهمیّ هندهك ژ دهرمانیّن وهکی دژی نیگهرانی و خهموکییّ و ب تایبهتی کلومبرامین (انفرانیل) دهیّته بکارئینان.

۳- تێڮچوونێن خوٚگوٚنجاندنێ و کارڤهدانێن پشتی سترێسێ (Reaction To Severe Stress & Adjustment Disorders)

بریتیه ژ وان هه نچوونین ژ نهگهری روّی ب روّی بوونا کهسی دبن ژ کارتیّکرنا پهستانیّن دهروونی (Stress) دروست دبن، و دشیّین بقی رهنگی پولین بکهین:

i- هه نچوونین دژوار (Acute Stress Reaction)

پتریا جاران ب شیوهکی راسته وخو پشتی کهفتنه به رستیسه کا در وار (دماوی ههیفا ئیکی) دا بو ماوهیه کی به رده وام تووشی کهسه کی دبیت، کو ر ههیفه کی کیمتره. جوری فی هه نچوونی نسه ر جوری ستریسی دمینیت. نه گه رستریس خودان نافه رو که ک ب ترس و مهترسیدار بیت هه نچوونا ب رهنگی نیگه رانی یا ده روونی بخوفه دگریت. و نه گه ر پهستان ژ نه گه ری ژ دهست دانا که سه کی خوشتفی و نیزیک یان تشته کی بها گران ژ نیشکه کی فه وه ک که سه کی خوشتفی و نیزیک یان تشته کی بها گران ژ نیشکه کی فه وه ک (نده می رویدانین هاتن و چوونی یان سوتنی) بیت، هه نچوون رهنگی خهموکیی بخوفه دگریت. و هنده ک جاران نه گه ر پهستان ب هم ردوو جورین مهترسیی و ژ ده ستدانی بیت، هه نچوون ب شیوازی نیگه رانی و خهموکیی دبیت.

کهسی نهخوش تووشی (کیّم نفستنی، لاوازیا تهرکیزکرنی، ههستکرن ب گیژاتی و بیّهن تهنگی و لهرزینی و دگهل دا ژی نیشانیّن ومکی (نیگهرانی و خهموکییّ) دبیت.

چارەسەرى بى رۆكا كۆمكرنا ھەلچوونا سوزدارىى و ھاندانا نەخۆشى دھۆتككرن، داكو تۆدا بهۆت بالدان لدۆر روويدانان باخقىت، و ئەو ھەستا ھەى دەرببريت. ھەروەسا گرنگە ھندەك پرسيار ئاراستەى نەخۆشى بهۆنەكرن، داكو ھويركاريۆن روويدانى بىنىتە بىرا خۆ، و ئەنجامۆن وى يۆن نەرۆنى بگەھن. يا باش ئەوە بۆ ماوى چەندىن رۆژان ھندەك دەرمانۆن دژى نىگەرانىى ژ لايى نۆشدارى دەروونى قە بۆشكۆشى نەخۆشى بهۆنەكرن.

ب- تێڬچوونا سترێسا پشتی ههڵویستێن دژوار (PTSD)

بریتیه ژ هه نجوونه کا دژوار کو پشتی روویدانه کا مهترسیدار ب شهش ههیشان دیار دبیت، و هنده ک جاران ماوهیه کی دویر پشتی روویدانی دمرد که شیتی ماوهیه ک دویر و دریژ شهد کیشیت، و هنده ک جاران راسته خو پشتی هه نجوونا دژوار پهیدا دبیت، و دبیته به رده و امیا وی نیکی.

دبیت ئه ف نه خوشیه تووشی ههر که سه ک و وان که سان ین دنا ف روویدانی دا و بچاف دیتی ببیت، یان ژی ئهو که سین تووشی کاودانه کی دژواری نه ناسایی وه ک (بیقه له رز، سوتن، بومبه بارانکرن، ده ستدریزیکرن، ... هتد) بووی، و فی روویدانی هه ست ب مهترسیی لسه رژیانا خو یان زیان گه هشتن ب له شی خو کربیت، و ب تایبه تی ئه گهر ئه فی روویدانه یا نه چافه ریکری بیت. ئه و که سین پر لبن گه فین تووشبوون بقی نه خوشیی بریتینه ژ (زاروک و دانعه مران، و نه و که سین ژ تیکچوون و ناریشه یین دیین ده روونی دنانن).

گرنگترین نیشانین وی

(بهردهوام نیگهرانه، زووی هه نچوون، ئاسته نگین نفستنی، کیمیا تهرکیزکرنی، هنده نهوبهیین ترسی یان شهره نگیزیی، خهمساری و پشت گوه هافیتن، و خو دویرکرنا نه خوشی ژ ههرتشته کی کو بیری ل روویدانی یان نیشانه کا وی بینیت. هاتنا نهوبه یین بیرهاتنا روویدانی کو تیکه ل دگه ل هه نخوونین دژوارین و مکی (ئهوین نده می خودی روویدانی ههین، و بهردهوام دهزرا وینه یین روویدانی دا، و تووشبوون ب خهونین بهردهوامین ترسناك دگه ل نه به نهروه ما گهورینین بهرجاف دکه سایه تیا نه خوشی دا روی ددهن.

چارمسمرکرنا وی ومکی چارمسمرکرنا رموشا هه نجوونا دژواره، و دگه ل دا ژی پیدفیه ب هوشیاری و تمرکیز و هویرتر نمف چهنده بهیته نمنجام دان، و ب شیوه کی گشتی پشتی چهند ههیفان ژ دهستپیکی نامینیت، و دهنده ک بارودوخین کیم دا بو چهند سالان فهدکیشیت.

ج-تيكچوونين خۆگۆنجاندنى (Adjucment Disorder)

بریتیه ژ هندهك جورین ههنچوونین دهروونی، کو ژ نهگهری نهشیانا تاکهکهسی نه دخو گونجاندنی دا دگهل هندهك ژ وان گهورینین مهزن یین دژیان و ژینگهها تایبهت دا وهکی (جودابوون ژ ههڤژینیی، دویرئیخستن ژ کاری، فهگوهاستن ژ قوناغا نامادهیی بو زانینگههی، ژ دهستدانا کهسهکی خوشتفی، ... هند) دروست دبیت.

٤- تێڮچوونێڹ ڗٛ ههڤجودابوونێ (ڤهگوهێزمر) (Dissociative (Conversion) Disorder)

پیشتر دگوتنه فی تیکچوونی (هستیریا)، کو تیدا بابهتی نیگهرانیی رهنگی خو بو رهنگهکی لهشی دگهوریت، یا کو چوو بنهمایهکی لهشی نه، و خو نیشان ددمت، و ژ وان نیشانین فی تیکچوونی ئاشکرا دکهن، ئهفین لخورای نه:

أ- نيشانين وي دگهل نيشانين نهخوشيين لهشي ناگونجن.

ب نهخوش گوهنادهته نیشانین لهشی.

ت دەردكەڤىت نەخۆش دەستكەڧتى ئىكى (Primary Gain) بدەست خۆڤە بىنىت قۆرتالبوونە ژ خۆدى نىگەرانىي. و پشتى ھىنگى دەستكەڧتى دووى (Secondary Gain) ئانكو راكىشانا ھوشيارى يا خەلكى دىرە ئارىشا خۆ.

ژ نیشانین لهشی یین ناشکرا: نیشانین لفینی وهکی (فاننجا ههردوو دهستا، لهرزین و روویدانا لفینین نهخویست).

رُ نیشانیْن ههستهومری: (بیدهنگبوون، کورهبوون، لال بوون، رُ دهستدانا ههستکرنی یان زیدمبوونا وی).

ژ نیشانین دمروونی یین ئاشکرا: بریتینه ژ جودابوونی ومکی (ژ دهستدانا بیردانکی، شاشبوون و ژبیرکرن).

نه ق تیکچوون و نیشانه بو ههبوون و پهیدابوونا ململانییا دناقد دهروونی تاکی دا دزفریت، کو دبیته ئهگهری هندی ئه ق نیگهرانیه ب شیومکی نهههستی و نهخویست خو قهدگوهیزیته شیوازی نیشانین لهشی و دمروونی. لدەمى دەستنىشانكرن و قەدىتنا وى پىدقىه لدوىف فاكتەرىن ئازرىنەر ئەوىن دىنەرەت دا جقاكى بگەرىن، و پشتراست ببين كو چوو ئەگەرەكى لەشى لېشت نىنە، و پشتى ھىنگى دھندى بگەھىن كو ئەگەرىن دەروونى دىنە ئەگەرى روويدانى، ھەروەسا لدەمى قى تىكچوونى دەستكەفتىن ئىكى و دووى لىك نەخۇشى بدەستقە دھىن.

چارهسهرکرنا دهروونی دبیت دی بقی رهنگی بیت، کو ب ریّکا ناخقتنا دگهل نهخوّشی و ل جههك بتنی هانبدهین کو لدوّر نهخوّشیا خوّ باخقیت و هاریکاری بهیّتهکرن، و شیّوازی ههرمباش بوّ چارهسهرکرنا فی نهخوّشیی نهوه نهخوّش بخوّ بههلّبژیّریت. و نهو بهیّته پشتراستکرن کو چوو نهخوّشیهك لهشی نینه. و دبیت ژی هندهك جاران دهرمانیّن دژی نیگهرانیی ژی بوّ ماوهیهکی کورت بهیّنه بکارئینان.

۵- تیکچوونین نهشی و وینهیی (Somatoform Disorders)

هاتیه نافکرن بنافی تیکچوونا لهشی یان وه نهخوشیین نهندامی دهیته نیاسین، و نهخوش تیدا گهله نهردهوام گازندا ژ نهخوشیین لهشی دکهت. (کو ندهمه کی چوو بنه ما یان به نهیه بو فی نهخوشیا نهشی) ننک ناهیته دین. ههروه سا داخوازی دکه ت پشکنینین نهشی و تافیگه هی بو بهینه کرن، سهرهرای هندی کو نهنجامین وان پشکنینان دنورمال ژی بن، و نوشدار نهخوشی ژ نهبوونا نهخوشیه کا نهشی پشتراست بکه ت. نه فی رهوشه ماوهیه کی دویر و دریژ و چهند سالان فهدکیشیت، و کارتیکرنی نسهر ناستی کاری و بهرهم می نهخوشی دکهت، و نه فی تیکچوونه نه فین نخواری نه:

i - تێڮچوونێن ب *نەشى ڤە* (Somatization Disorders)

گرنگترین ساخلهتین وی بریتینه ژ گازندهیین نهخوشی ب ههبوونا نیشانین نهشی یین هژماری و بهردهوام، و نه چهنده گهلهك جاران ژ ماوهیه کی بو ماومیه کی دی دهینه گهورین، کو ماوی چهندین سالان بهردهوام دبیت. و نهخوش سهرهدانا گهلهك نوشدار و تایبهتمهندا دکهت، و گهلهك جورین پشکنینین نهشی نهنجام ددهت، و چوو ژ وان پشکنینان تشته کی لنك نیشان نادهن. و دبیت نهخوش خو تووشی نشته گهریی ژی بکهت. سهرهرای هندی کو ژ لایی نوشداران قه دهیته رهتکرن، به ای نهو بهردهوام گازندهیان ژ همبوونا نهخوشیی دکهت، و نسهر گوتنین خو یی رژده.

ديارترين گازندەيين نەخۆشى يين نەشى بريتينە ژ

- لایهنی گریدای ب ههرسکرنی فه وهکی (ژانین دزکی دا، ههلافیتن، فهرهشیان، عیلنجی، ... هتد).
- لایهنی گریدای ب پیستی قه وهکی (خورهان، سوتن، رینجیبوون،
 گلیزانقهکرن).
- نیشانین گریدای ب لایهنی سیکسی قه و خوین دیتنی لنك (رهگهزی می).

ئه فی گازنده کرنه ل ژبیه کی زووی دهست پیدکه ن، و دگه ل دا ژی نیگه رانی و پهریشانی و خهمگینی یا ههی، و ژن پتری زه لامان تووش دبنی.

چارەسەرى

پیدفیه زیدهروویی دئهنجام دانا پشکنین یان بکارئینانا دهرمانین جوراوجورین زیده و نهپیدفی نههیتهکرن، داکو ریگری ژ زیانین وان یین بهرهلایی بهیتهگرتن، و پیدفیه لدویف شیانان بوفان جوره پشکنینان گهلهك گوهداریا داخوازیین نهخوشی نههیتهکرن، بهلکو تهکهز لسهر چارهسهرکرنا دهروونی بهیتهکرن، و نهخوش بهیته پشتراستکرن و نارامکرن.

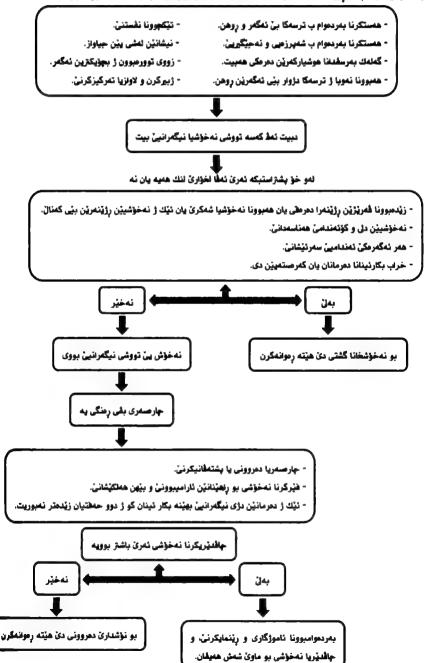
ب– میلانفولیا (Hypochondriasis)

دفی کاودانی دا نهخوّش گازندا ژ هندی دکهت رمنگه تووشی نهخوّشیه کا کوژه ک ببیت، و لسهر فی چهندی ههمی جوریّن شروفه کرنا پیشکه ش دکهت، داکو نیشان بدمت نه و یی تووشی فی نهخوّشیی وه ک نموونه (پهنجه شیری) بووی، و نهفه لدهمه کی یه نوّشداریّن بسپور فی جهندی رمتدکه ن نیشانیّن فی نهخوّشیی وه کی یا به ری نوکه یه بتنی نه و نهبیت نه خوّشیی وه کی یا به ری نوکه یه بتنی نه و نهبیت نهخوّش بتنی گازندا ژ ژان و نیشانه کی یان چهنده کیّن کیّم دکهت.

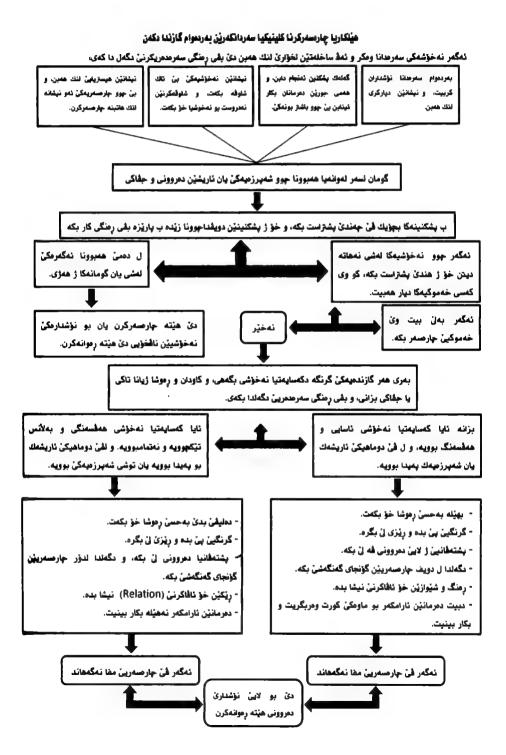
پیدفیه کهس و کارین نهخوشی پشتراست بن کو پیدفی ب نهنجام دانا پشکنینین بی مفا و بی بنهما ناکهت، و پیدفی ناکهت نهخوش دهرمانان بکاربینیت. گرنگه نهخوش بهردهوام بهیته ئارامکرن و نهخوشی و رهوشا تیدا بهیته رونکرن و رهتکرن. ههروهسا بهیته گوتن چارهسهرکرنا فان جوره نهخوشان گهلهك یا بسانههی و سفك نینه، بهلکو چارهسهری زویکا سهرناگریت و فهدکیشیت.

هلكاريا جارسه ركرتا ندخوشيا نيكهرانيي

ئەگەر ئەخۇشى ماوئ چەند رۆژمكان دھەيقەكى دا يان گەلەك ھەيقان بەردەوام گازندا ۋ ئۆك قان ئىشانىن ئىغۋارى بكەت،

- ۱- نیشانین لهشی، (سهرئیشان، گیشبوون، ده هشکبوون، بزهحمهت کهفتنا داعویرانی، ژانین بهردهوام دزکی دا، هناڤچوون، ههستکرن ب خهندهین و بیهنتهنگیی، ئیشانین گشتی یین لهشی، ژانین زهقلهکان، لهرزینا دهستان، تیکچوونا خولا ههیهانه، ... هتد).
- ۲- چارهسهریا پشته قانیکرنی: (گوهدانا گازندهیین نهخوشی،
 پشکنینه کا باش، نارام و تهناکرن و پشته قانیکرن، راویزگاری).
- ۲- راهینانین ئارامیبوونی (Relaxation): (بیهن ههلکیشانا کویر،
 رمهکرن و نهرمکرنا زمفلهکان لدویش ئیك، کویر هزرکرن).
 - ئەو دەرماننن بەربەلاق ينن بۆ جارەسەركرنا نىگەرانىن بكاردھنن:
- اً دایازیبام (فالیوم) (۲ ۵ میللیگرام) رِوْژێ (۳) جاران ب لایهنێ کێمڤه (۳۰) میللیگرام رِوْژێ.
- ب- کلوردایزیبوکساید (ئیبریوم) (۵ ۱۰ میللیگرام) روّژی (۳) جاران با بایهنی کیمقه (٤٠) میللیگرام روّژی.

تیکچوونین دمروونی یین تاییه تانک نافرمتان (Psychiatry Of Women)

ژبهر تایبهتمهندی و ساخلهتین لهشی و بایولوژیکی و دهروونیین نافرهتی، وهکو خیزان و ژنا مالی پیشکیش دکهت، و رابوون ب روّلی سه خبیریکرن و چافدیریا خیزانی و زاروکان، و نهو چهندا ل دهمی دووگیانیی و زاروکبوونی، و پشتی هینگی چافدیری و مهزنکرنا زاروکی دبنه فاکتهرهك بو جیاوازیکرنی ژ زهلامی، لهوما نهگهر لاوازی و تیکچوونهکا دهروونی یان میشکی دنهرك و کاری ژنی دا پهیدا ببیت، دی کارتیکرنهکا راسته و خو دروّلی وی دا وهك نافرهت کهت، و دبیت نه چهنده ببیته نهگهری بهنده لایهنین نهرینی، و کارتیکرنی لسهر ههمی نهندامین خیزانی بکهت، لخوّاری دی بکورتی ناماژه ب وان تیکچوونین رهنگه تووشی نافرهتی ببن نیشان دهین:

١- تيكجوونين دەروونى بين تايبەت ب خولا ھەيڤانە قە

أ- خۆين ژبهر چوون:

ئهگهر ئافرهت ژ روویی دهروونی قه بو خولا ههیقانه یا ئاماده نهبیت، و بقی رهنگی دهست پی بکهت، دبیت جورین ترس و نیگهرانی و شهپرزهیی لده پهیدا ببن. رهنگه خوین دیتن گهورینین وهك (زووی دهستپیکرن، یان درهنگ هاتن یان دووبارهبوون یان راوهستیان یان زووربوون یان کیمبوون) تیدا روی بدهت، و دگهل قی چهندی ژی بهری هینگی یان دگهل دا هندهك نیشانین نهخوشیین ژ لایی دهروونی یان لهشی، وهکی (خهموکیی یان شهپرزهیی و زووی ههنچوونی) دگهل دا بهین، و ههروهسا هندهك ئیش و ئازراندنین زمقلهگان و

ئیشانین گشتی دزمقنهکین و دهست و باسکا) دا پهیدا ببن، و نافی فی رهوشی (شهپرزهیا بهری خوّین دیتنی (Premenstrual Tension) یه. ههروهسان راوهستیانا ب ئیکجاریا خوّین دیتنی (Amenorrhea) ژ وان تشتانه گهلهك جاران روّی ددهت. نه چهنده رهنگه ببیته نهگهری پهیدابوونا نهخوشیا خهموکیی، و دگهل نیزیکبوونا ماوی خوّین دیتنی کیمتر دبیت.

ب- ماوى پشتى شيانا زاروكبوونى (راوهستيانا خۆين دينن و دووگيانيي):

دگهل راومستیانا شیانا زاروکبوون (Menopause) و خوّین دیتنی هندهك نیشانیّن خهموکیی پهیدا دبن، و بکارئینانا تیّگههی (ژییی بی ئومیّدیی) دهٔی راستیی دا جورهکی خهلهتیا یی تیّدا ههی، و هوسا دهیّته تیّگههشتن کو ئههٔ بی ئومیّدیه یا لایهنی دهروونی و جهٔاکی یه، و نههٔه خهلهتیهکا رهوشهنبیریه و یا دروست نینه، بهلکو یا راست و زانستی بی ئومیّدیه ژ خوّین دیتنی، کو هوّناغهکه ژ هوّناغیّن ژیانا ئاهرمتی ئیّدی نهشیت ب دووگیان ببیت، بهای ئههٔه رامانا هندی نادمت کو ئهو نهشیّت ب روّلیّن خوّییّن دیتر ومکی ئاهرمت رابیت.

۲- تێڮچوونێن دەروونى يێن تايبەت ب دووگيانى و زاروكبوونى قه ا- زاروك نەبوون:

دبنهرمت دا شیانا ئافرمتی بو ب دووگیانیی گریدایه ب پروسیسا گهشه و ومرار و هنارتنا هیکا ژ هیکدانکان بو ناف دمفهرا فالوپ، و ئه چهنده پشتا خو ب پروسیسا هورمونی یا تایبهت بفی چهندی فه گریددمت، و فهکولینین زانستی نیشان ددمن، کو ئه پروسیسه یا پهیومنداره دگهل پروسیسا میشکی، کو دسیستهمی کوئهندامی دهماری دا روی ددمت، دبیت هنده هه هه پروونین سوزداری ومکی (نیگهرانی یان ترس) کارتیکرنی دفی سهنتهری دمماری دا بکهن، و دوماهیکی ژی کارتیکرنی دریژمیا فهریژا وان هورمونین کارتیکرنی لسهر کاری هیکدانکان دا بکهن.

ب- رێڰريكرن ژ دووگيانيێ:

ریّژا لهوانهیا دووگیانیی ژ کاری سیّکسی بو ههر جاری دباشترین ویزاغیّن ههلکهفتی دا ناگههیته (۲۵٪)، بهای ئاماریّن وهلاتیّن روّژناقای نیشان ددهن (ئیك لسهر سییّ) ژ وان دهیکبوونیّن دهیّنه توومارگرن بهرههمی سهرنهگرتنا ریّکیّن ریّگریکرن ژ دووگیانیی نه، و ئهفی چهندی کارتیّکرنهکا نهریّنی یا لسهر باری دهروونی یی دهیکی ههی بشتی زاروك دبیت، ژ لایهك دیترقه نهبوونا ریّکهك و شیّوازهکی باش بو ریّگریکرنی ژ دووگیانیی و نهبوونا پلانهکی بو قی چهندی بخو ئاماژهیهکه ب ههبوونا شهپرزهیی و خرابیا سیستهمی خیرانداری و بهبوهندیا ئهندامیّن خیّزانی.

ج- ژ بهرجوونا زاروكان:

رِیْرًا تووشبوویا ب تیکچوونین دهروونی یین پشتی ژ بهرچوونا سۆریلانکی دفان کاودانین لخوّاری دا زیدهتر لی دهیّت:

- ۱- هەبوونا رابردوويەكا نەخۆشيا دەروونى لنك وى كەسى بەرى كارى ژ بەرجوونا زاروكى.
- ۲- ئەگەر پلانا ژ بەرچوونا زاروكى ب دروستى ژ لاين ژن و زەلامى قە
 نەھاتبيتە دان، يان ژى ئەق چەندە ب گومان و دوودلى ھاتبيتە ئەنجام دان.
- ۳- نهگهر دیاربوونا روویدانا دووگیانین نیگهرانی لدویش دا هاتبیت، و نهخاسمه دهمی زهلامی چوو مایی خو تیدا نهکربیت، و پویته بی نهدابیت و بخو نهکربیته خهم.
 - ئەگەر كارى ژ بەرچوونا زاروكى بۆ چەند جاران دووبارە ببيت.

بههرا پتریا ئهو تێکچوونێن پشتی کارێ ژ بهرچوونێ تووشی ئافرمتان دبن ژ جورێن تێکچوونێن ههڵچوونینه ومکی (خهموکیێ، نیگهرانیێ، ترسێ). و ب دهگمهن ژی تێکچوونێن سایکوسێس (Post-Abortion Psychosis) ڕۏٚی ددهن.

٣- تيكچوونين پشتى زاروكبوونى

ژ دمیکبوونا زاروکی نوی وهك بۆنهیهکا گرنگ دبیته ئهگهری خوشحالی و بهختهومریا خیزانی، و نهقه ژی پشتی کو دمیکی بو ماومیهکی دریژ گهلهك ژ ئیش و ئازار و نهره حهتیان زاروکی خو ئینایه سهر دوونیایی. بهای قوناغا پشتی زاروکبوونی ئیکه ژ وان قوناغین دبیته ئهگهری هندی دمیك بکه قیته دکاودانه کی تایبه ت دا، و تووشی تیکچوون و ئیش و ئازارین دمروونی دماوی دمروونی و گهلهك مژویلاهیین هزری ببیت. ئه نازارین دمروونی دماوی (سی ههیفین ئیکی) ژ پشتی زاروکبوونی ژ ههمی وان (دوو سائین) بهری هینگی و پشتی هینگی پترتر ئیدهین.

نه ڤێن نخوٚارێ هندهك ژوان تێکچوون و ئازارێن دهروونی نه

أ- دل نهخوّشيا دەيكايەتىيّ (Maternal Blues):

ئه نازاره ب ریّرٔا (۵۰٪) (ئانکو دنیههک ژ ریّرٔا زاروکبوونی) روّی ددمت، و ژ دمیکبوونیّن ئیّکی دا پترتر لیّدهیّت، و بتایبهت نهگهر دمیک دبنهرمت دا و بهری خوّین دیتنیّ گازنده ههبن.

ئازارهکا دهمکیه دگیونی دهیکی دا، و تیدا ئافرهت ههست ب خهموکی و نهجیگیری و دویرکهفتنی ژ زاروکی دکهت، و دگهل وی دا ژی خهونهخوشی و سهر ئیشان و کیمبوونا ئاستی کویربیریی دهیته دین. ب گشتی ئه فه چهنده ل (حهفتیا ئیکی) ژ زاروکبوونی پهیدا دبیت، و (دوو تا سی) روژان بهردهوام دبیت، و ئهگهرین وی تیکهای یهکن ژ یین دهروونی و کهرهستین کیمیاوی و بایولوژیکی.

سهبارمت چارمسهریی ژی ئارامکرنا ئافرمتی و پشتهفانیکرنا دمروونی و چافدیدریکرن و ئاگههدارکرن و تیگههاندنا خیزانی ژ فی راستیی، کو نهفر دوشه تشتهکی دممکیه گهلهکا پیدفی و گرنگه.

ب خەموكيا پشتى ژ دەيكبوونىّ (Postnatal Depression):

ژ همر (دهه) زاروکبوونا (ئێك) ئافرهت تووشی ڤێ ئازارێ دبیت، و ئهڤ ئازاره ژی وهکی همر خهموکیهکا ههڵچوونی یه، ئانکو دکاودان و دهمێن دیترێن جودا جودا، و نهگرێدای ب زاروکبوونێ روٚی ددهت.

پتریا جاران ل (حمفتیا دووی یان حمفتیا سیی) پشتی زاروکبوونی پمیدا دبیت، و (۱ همتا ۲) حمفتیان قمدکیشیت، و ئمگمرین وی قمدگمرن بر همدسوکمفت و ئمگمرین بایولوژیکی و دمروونی و جفاکی (Psychosocial) و مک (چموا دقوناغین زاروکبوونی دا روی ددهن، همرچمنده بملگمیین دروست بو ئمگمرین جفاکی لبمردهست نینن)، و ریژا وی لنك وان ئافرهتین کمسایمتیا وان دبنمرهت دا کمسایمتیمك تووره (Neurotic Personality) زیدهتر ژ ئافرهتین سمربورمکا زیدهتر ژ ئافرهتین دیتر روی ددهت، همروهسا لنك وان ئافرهتین سمربورهکا نمخوش دگمل زاروکین پیشتر همی و نمخاسمه ژی ژ لایی پمیوهندیین خوقه ئمق ریژهیه باندتر دبیت.

ژ نیشانین وی یین دیار ههستکرنه ب خهموکیی، و جار جاران ژی حهزگرن بو گریانی و نهجیگیریی، و دگهل دا ژی ههستکرن ب ماندیبوون و وهستیانی، و نهشیانا دابینکرنا پیدشیاتی و سهخبیریا زاروکی، و کیمبوونا حهزا خوّارن و تهرکیز و کویریی و ئارهزوویا سیکسی یه.

ئەڭ ئازارە بريكين لخۆارى دھينه چارەسەركرن

- ۱- شێوازێن پشتهڤانيكرنا گشتى ب ڕێكا پالدان و شرۆڤهكرنا نهخۆشيێ
 و ئارامكرنا ئافرەتێ.
 - ۲- پیدان و خوارنا دورمانین وهکی دژی (نیگهرانی و خهموکیی).
 - ۳- جارهسهریا دمروونی یا ژن و میراتیی (Marital Therapy).

(ئەڭ شێوازە جورەكێ دەرمانكرنا دەروونى يە، كو بۆ دروستكرنا ھەڤسەنگى و بەلانسا دەروونى دسەرەدەريكرنێ دگەل ژن و زەلامى دا دهێته بكارئينان بۆ هندێ كو ئەڭ كەسە ژ لايێ بيروباوەران قە لدۆر هندەك ژ وان بابەت و تشتێن لسەر ناكوك وەكى لايەنێ (جڤاكى، ھەڵچوونى، سێكسى و ئابوورى بگەهنە ئاستەكێ وەكى ئێك) وەرگێر.

هوشداری (Prognosis)

نیزیکی (۹۰٪) نهخؤشیّن فی نهخؤشیی دماوی کیّمتر ژههیفهکی و نیّزیکی (۶٪) ژوان دماوی سالهکی دا باشتر چارهسهر دبن.

ج- سایکوسیسا نیفاسی (Puerperal Psychosis):

ژ ههر (۵۰۰) نافرهتین زاروك دبیت ئیك ژ وان تووشی فی رهوشی دبیت، و نیشانین وی پرتر دحهفتیا (دووی یان سیی) پشتی زاروگبوونی دمردکهفن، و هندهك جاران پیدفی ب هندی ههیه بو چارهسهربوون و نهمانا وان نیشانان (۱ ههتا ۱۲) حهفتیان ب سهردا دمرباز ببن.

نهخوشی بو هاکتهرین بوماوهی و زکماکی و بایولوژیکی، ههروهسا یین دمروونی دز شریت، کو دگهل زاروگبوونی دا پهیدا دبیت، بهلی بو زاروکبوونین لدویف دا ئاستی ریژا تووشبوونی بلندتر دبیت (ههتا کو دگههیته پینج زاروکبوونان).

نيشانين نهخوشيي

خوّهدان و ماندیبوون و نهجیّگیری دهست پیدکهت، و دگههیته ئاستی شیّوانا هوّشیاریی لنك مروقی ههتا كو حیبهتیبوونی ژی دگهل خوّدا دئینیت، و هندهك جاران تووشی وههم (Delusions) و ههنوهسا (Hallucination) كو (ئهقه ههنوهسه گریّداینه ب خوّدی زاروکی قه) دبیت، و نهمانا تیژبینیی کو (ئهقه ههنوهسه گریّداینه ب خوّدی زاروکی قه) دبیت، و نهمانا تیژبینیی رئی دا ژی حهز و قیانا خوّ كوشتنی یان كوشتنا زاروکی ژی لنك دهیکی پهیدا دبیت.

چارەسەرى

بههرا پتریا قان نهخوشیان دخوازن ئهف نافرهته ل نهخوشخانهیین دهروونی بهیته نقاندن، و باشتره قاویشا ئافرهت تیدا دهیته تومارکرن و نقاندن ب دهیکی و زاروکان (Mother And Child Unit) قه یا تایبهت بیت، بو هندی دا نافرهت ناگههداری زاروکی خو ببیت، داکو ببیته هاندانهك و پهیوهندی و نیکگرتنهك (Bonding) دناقبهرا وان دا. و پیدقیه دهیك بهیته ناگههدارکرن و تیگههاندن کو رابیت ب شیردانا سروشتی (شیری دهیکی)، و بایی زاروکی ژی بهیته هاندان کو ببیته خهلهکا پهیوهندیی دناقبهرا دهیکی و نهندامین دیترین خیزانی دا. ههروهسا پیدقیه بهیتهگوتن دناقبهرا دهیکی و نهندامین دیترین خیزانی دا. ههروهسا پیدقیه بهیتهگوتن بکارئینانا دهرمانین دژه سایکوسیس رولهکی گرنگ دچارهسهرکرنا دهیکی دا دگیرن. هندهك جاران هندهك نافرهت پیدقی ب هندی نه ل ناستین گهلهك خراب و دژوار دا، بو چارهسهرکرنا وان مفا ژ شوکا کارهبایی (ECT) بهیته خراب و دژوار دا، بو چارهسهرکرنا وان مفا ژ شوکا کارهبایی (ECT) بهیته

هوشداری لدۆر نەخۆشىي

گهلهك كهس ژقان جوره نهخوشان و ب ریزهیا (۷۰٪) ژ وان ب نیکجاری چارهسهر دبن، ههر چهنده دگهل زاروكبونین لدویث دا ریزا روویدانی تا (۱۶ ههتا ۲۰٪) زیدهتر لیدهیت.

نه خوشیین دمروونی بین تاییهت لنك زاروكان

- ۱- تیکچوونین رمفتاری و سوزداری و توورهیی کو پترتر ل قوناغا زاروکینی یان سینیلهیی دهست ییدکهن.
 - أ- تێػڿۅۅنێڹ گرێدای ب لاوازبوونا تهکهزکرن و کوڀريێ و زێدهلڤينێ ڤه.
 - ب تێکچوونێڹ ڔمفتاری ژ وان:
 - ۱- تێڮڿۅۅنێڹ ڔڡڣتارى يێڹ تايبهت دناۿ ژينگهها خێزانێ دا.
 - ۲- تێػڿۅۅنێڹ ڔڡڡٚؾاری یێڹ تایبهت ب خوٚدێ زاروکی قه.
 - تێکچوونێن رمفتاری یێن تایبهت ب گرۆپی ڤه.
 - ٤- تێڮچوونێن رمفتاري يێن تايبهت دلايهنێ سوزداريا ههڤپشك دا.
 - ج- تێکچوونێن سوزداری و دهماری (عصاب) ژ وان:
 - ۱- تێڮڿۅۅنێڹ سوزداريێ يێڹ هاوشێۅێ مهزنان.
 - ٢- تێڮڿۅۅنێڹ تايبهت ب زاروكان قه.
 - ٧- تێڮچوونێڹ ومرارا دمرووني ژوان:
 - ا- تێڰجوونێن جوري.
 - ب- تێکچوونێن ههمه لايهن ژ وان:
 - ۱- ئوتىزم.
 - ٢- شيزوفرينيا زاروكان.
 - ٣- تێڮڿۅۅنێڹ ڰهسايهتيا شيزوفريني.

قهکولینین جیاواز نیشان ددهن کو نیزیکی (۷٪) ژ زاروکان ل سهرانسهری جیهانی تووشی تیکچوونین دهروونی دبن، و نه پیژهیه دجفاك و باژیرین مهزن و تژی مروق دگههیته ناستهکی بلندتر.

زاروکین (کور) پتر ژ زاروکین (کچ) تووشی نهخوشیین دهروونی دبن، و ئههٔه ژی ژ ئهگهرین نهدیاره، و ئههٔ ریژهیه ل هوناغا سنیلهیی پتر نیزیکی ئیک دبن، و لدهمی پیگههشتنی و هوناغین لدویهٔ دا ثالیی تهرازویی بو کچی گرانتر لی دهیت (می پتر تووش دبن).

لخوّاريّ ديّ ڤان نهخوّشيا ب كورتي شلوڤهكهين

۱- تیکچوونین رمفتاری و سوزداری یین کو ل فوناغا زاروکینی یان سنیلهیی پرتر دهست پیدکهن. ژوان:

i- تیکچوونین گریدای ب لاوازبوونا تهکهزکرن و کویریی و زیده نشینی قه (Attention Deficit & Hyperactivety Disorder) (ADHD)

ریّژا تووشبوونی هنده ک جاران دگههیته (۹٪)، هٔهکولینیّن نوی نیشان دده ن کو ژ ههر (۱۰۰۰) زاروکان (٦٥) زاروک ب شیّوهیه کی نافنجی، و دناف سنیّلاندا (۲٪) تووش دبن، و نهگهر ژ (رهگهزی می کهسه ک تووش ببیت ل بهرامبهردا چوّار کهسیّن نیّر تووشی فی نهخوّشیی دبن). ههتا نووکه ژی نهگهریّن فی نهخوّشیی دیار نینن، به ای قهکولین ناماژی ب هندی ددهن نهگهریّن بوماوه یی و ژینگههی ل پشتن، و هوّناغا زوی یا زاروکینیی دهست پیدکهت.

ئەقين ئخوارى ساخلەتين وى نە

- ۱- نێشانێن وێ بهري حهفت ساڵيێ دمست پێدگهن.
- ۲- نفینه کا زیده دهیته کرن، و نارسته یا وی دیار نینه و نارمانجه کا دیار کری ژی نینه.
- ۳- ئاستى كوپرىئ لاواز و كيم دبيت، و شيانين سەرنجدانى نامينن و
 تيكجوون تيدا دروست دبيت.
 - ٤- لڤين و سهماكرنهكا بهرهلايي ژێ پهيدا دبيت.
- ٥- ب لايهنى كيمڤه ئهڤ نيشانه ل دوو جهان بو نموونه ل (مال و قوتابخانى) دهينه ديتن.
- ٦- ئەق نىشانە رىنرەويا ئەرك و كارىن ژيانا رۆۋانە يا گۆنجاى دگەل
 ژيين زاروكى تىك ددەت.

چارەسەرى

دهرمان: بو کونتروّلکرن و سنوردارکرنا لفینا زیده پشتی هینگی ژی بلندگرنا ئاستی سهرنجدان و تهکهزیی و کویریی گرنگه، ب تایبهت پیشهاتهیین (ئهم فیتامین) (ئهو ژی جورهکه ژ هوشیارکهران)، و بو فی نهخوشیی کارتیکهره. ههروهسا دروسته ئارامکهرین بهیزین وهکی (لارجکتیل) ژی بو چارهسهریی بهیته بکارئینان، دنوکه دا دهرمانی (ستراتیرا) ژی دهیته بکارئینان، و دهرمانی (فینوباریتون) بو فی نهخوشیی ناهیته بکارئینان، چونکی ئاستی ئازراندنی لنك زاروکی بلندتر لی دکهت، و (ئهفه بهروفاژی وی چهندی یه ئهوا دگهل مروفین) مهزن روی ددهت.

فیرکرن: ل پول و جهین تایبهت دا دهیته بکارئینان، لی تیدا ئالاقین هوسا لبهر دهست نینن کو ئاستی سهرنجدانا زاروکی و گهورینا هزرین وی مسوگهر بکهت.

هوشداريهك تاييهت بقى نهخوشيي

دبیت زیدهافینا زاروکی هیدی هیدی و دگهل مهزن بوونی کیمتر لی بهیت، و دبیت ب نیکجاری دفوناغا سنیلهیی دا نهمینیت، و رهنگه ههانچوون و گوهنهدان و خهمساری لنك زاروکی ههریا بهردهوام بیت، و بهلکو ژی ل نایندهی دا جهی خو بدهته تیکچوون و نهساخیهکا رهفتاری یان تاوانین بچویك.

ب- تێکچوونێن ڕڡڡٚؾاری (Conduct Disorder)

رمفتارین تووندووتیژ و تاوانین بچویک ژ وان نیشانین بهربهاقن ل قوناغا ناقین ژ زاروکینیی دهینه دیتن، و ریژه هنده جاران دگههیته (٤٪)، و دبیته نهگهری هندی گهلهک جاران سهمیان یان ماموستا لیدانی ل دژی وان بکاربینن، و دهیته دیتن کو تاوانین بچویک ل قوناغا سنیلهیی دا لدویف تیکچوونین رمفتاری یین قوناغا زاروکینیی و ل بشت وان بهیوهندیین خراب دمالباتیدا ههین، و تیدا توندووتیژی دهیته بکارئینان، یان ژی نهو خیزان نیک یان ههر دوو سهمیان نهماینه (مرینه) یان ژی نهگهر دهیک یان باب کهسایهتیهکی نهجهاگی بیت یان ژی نهو بخو نهخوشهکی دهروونی بیت.

همروهسا نه فنهخوشیه نهنجامی وان نازار و نهخوشیین گریدای خهموکیی یان نهخوشیهکا دهماری یا دیتر یین کو لنک زاروکی همین پهیدا دبیت، و ب تایبهت نهگهر دزاروکهکی دا بهیته دیتن، کو بهری هینگی رهفتارین توندووتیژیی و نهخوشیین دهروونی همین.

ئەڭ تۆكچوونىن رەڧتارى دابەشى چەند گروپىن ئخوارى دبن

ئیّك: تیّكچوونیّن رمفتاری ییّن گریّدای دناف ژینگهها خیّزانیّ دا: بریتینه ژ رکمانهیا زاروکی بهرامبهری تشتهکی بو نموونه (ژن بابیّ یان ل ئاست پهیومندییّن خو دگهل ئیّك ژ دمیك و بابیّ)، و مهرج نینه ئهفتییّکچوونه ببیته نهگهری روّیدانا تاوانیّن بچویك.

دوو: تیککچوونین رمفتاری یین تایبهت ب تاکی بخوقه: زاروك بخو پی رادبیت و بهرههمی وی بیبههریا سوزداریی یه، کو زاروکی ل سائین دمستپیکا ژیانا خو ههی یان ژی دبیت نهگهر بو هندی برفریت کو زاروکی هندهك ساخلهتین تایبهت یین ههین، کو دبنه ناستهنگ بشیت پهیوهندیین باش و گهرم و گور دگهل کهسین دیر دروست بکهت.

سێ، تێکچوونێن ڕمفتاری یێن تایبهت ب گرۆپی قه، بههراپتر ئهو پنکڤه ب گروپهکێ زاروکان ژ دهرڤهی خێزانێ، کو پێکڤه ب (دزیکرنێ، ڕمڤین ژ قوتابخانێ، ... هتد) رادبن.

چۆار: تێػچوونێن ڕمفتاری يێن تايبهت دلايهنێ سوزداريا ههڤپشك دا: لدويڤ خۆدا خهموكى و نيگهرانيێ يان نهخۆشيهكا سوزداريا ديټر دهێنيت.

نيشانين تيكچوونين رمفتارى

- تووندوتیژی: ئازار و ئهشکهنجدانا خهلکی دیتر، زیانگههاندن ب کهل و پهل و کهرسته یان گیانهوهریّن خوّمالی، فیّرهان، نهوبیّن دژوار ییّن توورهبوونی، حهزا خرابکرنی، بهردهوام شهرکرن دگهل کهسیّن دیتر، ژ ساخلهتیّن فان کهسانه.
- رمڤین ژ قوتابخانی (Truancy) و مانا ژ دمرڤهی ماٽی ب بدردهوامی.
 - دزیکرن، قۆپیهکرن، درەوکرن.
- فهخوّارنا فهخوّارنيّن كحولي و خوّارنا دمرمانيّن سركهر و بيّهوشكهر.

چارەسەرى

پروسێسا چارهسهرکرنا نهخوٚشیێن ڕهفتاری بتنی دهستنیشانکرنا نیشانێن نهخوٚشیی بخوهٔه ناگریت، بهلکو هندهك فاکتهرێن دیترێن ههین وهکی:

- كەسايەتيا زاروكى.
- ئەزمون و كاودانين ژيانا وى.
- ژینگهها خیزان و هوتابخانی.

دەمى تىكچوون بەرھەمى كريز و ئارىشەكا خىزانى بىت، زاروك مەترسىى ل سەر جىگريا خىزانى دروست دكەت، وەك نموونه (پىك نەكرنا ژن و زەلامى، ژىكجودابوونا ھەقۋىنان، مرنا سەميانى زاروكى، ھەرداربوون، بى كارى، ... ھىتد).

چارهسهرکهر خوّ دهندیّرا دبینیت هاریکاریا قیّ خیّرانیّ بهیّتهکرن دا بسهر نههامهتی و نهخوّشیّن خوّدا زالّ ببن، و پشتی هینگیّ نهوبهیا زاروکی دهیّت کو ب ریّکا چارهسهریا رمفتاری و خیّرانی دهیّته چارهسهرکرن.

به لی ده می نیک ژ ده بیا نه خوشیا ده روونی هه بیت پید فیه نیکه م جار نه و به بیته چاره سه رکرن، و پشتی هینگی ب ریکا چاره سه ریا ده روونی چاره سه ریا ده روونی چاره سه ریا زاروکی ژی به بیته کرن، و نه گهر نه خوشیا وی ده یکی یان بابی گه له کا دژوار بیت، و کارتیکرن نسه ر ناستی شیانا خیزانی بو په روه رده رکرنا زاروکی بکه ت، پید فی ب هندیی ه خیزانه ک دی تر به به به به نیشانکرن (دا زاروک دگه ل بژیت)، هه لبه ت جهی ناماژه پیدانی یه به به به گوتن پید فیه زاروکین بحویک ژ ده یک و بابین خو نه هینه دابراندن بتنی

جاریّن تهنگاف و دژوار دا نهبیت، بهای نهو زاروکیّن مهزنتر نهگهر ژ خیّزانی دویر ببن بو نموونه دوان فوّتابخانیّن ب شهف و روّژ (زاروك تیّدا دژیت) تارادهکی دی باشتر بیت.

به لی نه و تیکچوونین گریدای سوزداری و وژدانیشه پیدهیه نهگهرین وی بهینه چارهسه رکرن.

ج- تیکچوونین سوزداری و دهماری (دابهشی سهر دوو جورا دبن) ۱- تیکجوونین سوزداریی (دهماری) وهك کهسین مهزن:

بههرا پتریا جورین وی وهکی یین مهزنانه لهوما لفیری نهم دی بتنی جورهکی جیاوازیی شلوفهکهین، کو ترسه ژ هوتابخانی (School Refusal) جورهکی خوبیایی یه، کو بخو جورهکی نیگهرانیا ژیکفهبوونی یه کو زاروك حهز ناکهت بچیته هوتابخانی، و ب تووندی دژی فی چهندی یه و سپیدههیا خو ژی ددهته پاش، ههر چهنده دبیت ناستی فان زاروکان یی خواندنی یی باش ژی بیت، بو چارهسهرکرنا هوتابی پیشنیار دهیتهکرن چارهسهریا رهفتاری دگهل دا بهیته بکارئینان، و هیدی هیدی بزفریته هوتابخانی، و دبیت نهگهری دهروونی یی دژوار یان ژبهر کاودانین ژینگهها خودی هوتابخانی بیت، یان دبیت ژی نهگهر نهو بیت زاروکی تشتین دیتر ل خیزانی دا بخو کرینه نارمانج.

ترس ژ قوتابخانی جیاوازه ژ رمقین ژ قوتابخانی (Truancy)، کو بخو تیکچوونهک رمقتاری یه، و تیدا زاروک ژ قوتابخانی درمقیت یان ب ئیکجاری ناچیت، بهانی نازفریته مال و ل دمرفهی خیزانی دمینیت، و دهمی خو دبورینیت، و ئاستی قان جوره قوتابیان گهله کی لاوازه، و دبیت ل ئایندهی دا تووشی تاوانین بچویک ببن.

۲- تێکچوونێن رمفتاری پێن تايبهت ب خودێ زاروکی فه.

گەلەك جورن و گرنگترنين وان ئەفين لخوارينه:

۱- ههستیاریا جفاکی: (ههروسا نافی وی شهرمینیا جفاکی یه)، سهرباری هندی کو زاروك دگهل یین دیتر ههنسوکهفت و دانوستادنی دکهت، به ی ژ ههبوونا بیانیان دلگرانه، و ههست ب به خته و هری و نارامیی ناکهت.

۲- نهخوّشیین دهماری یین تایبهت ب زاروکان قه، دبیت ههبوونا نیگهرانیا زاروکان ببیته نهگهری هندی ناستهنگ بو دروست بن، کو نهشیّت پهیوندی و ههلسوکهفتهکا سوزداریی دگهل خهلکی دیتر ههتا کو کهسوکاریّن ناسیار و نیزیك ژی دروست بکهت، و سهر بوّرا نهخوّشی نیشان ددهت، نهقا که مه تووشی گهلهك زهجمهتیا دژیانی دا دبیت، و گفاشتنین دهروونی لنك پهیدا دبن، و تیّدا زاروك حهز و نارهزوییّن تووندووتیژ لنك خوّ تهپهسهر دکهت، و ل شوینا وان تووشی گوشهگیری و خوّدانه پاش و گریان و هندهك جاران خهموکی لنك پهیدا دبیت. نهق جوره نهخوشیه وهك نیّك تووشی کچ و کوران دبیت، و چوو پهیوهندیهك دگهل وی و لایهنی جفاکی یی خیّزانا زاروکی نینه، و دبیت بهرههمی هندهك ناریشا و ناستهنگین گریّدای ب قوتابخانی قه یان ژی نهگهرهکی وهك ژیّکفهبوونا خیّزانی ل پشت بیت. بو زانین پتریا کهسیّن تووشبووی خوّدان ناستهکیّ باشیّ خوّاندنیّنه.

۳- تیکچوونین گریدای ب گونجاندنا جفاکی قه: گرنگترین جورین وی لاربوونا پشتگیره (ههلبژارتیه)، کو تیدا زاروك حهز ل جههك تایبهت کو دگهل باخفی ناکهت، بهانی ههر ئه فرزاروکه ل جههك و هه لویسته کی دیتر ب شیوه کی ئاسایی دئاخفیت. ههروه سا هنده ک جاران ئه فی نه خوشیه بو تیکچوونا پهیوهندیین زاروکی دگهل که سین دهوروبه ر دز فریت، نه خاسمه ئهگهر زاروک گهله د لایی دهیك و بابان قه بهیته پشتگوه هافیتن، یان

رمفتارمك دگهل دا بهيتهكرن ههستين نهومك ئيك بهرامبهر خهلكى لنك زاروكى دروست دبن، يان ژى زاروك تووشى گوشهگيريا سوزدارى و نهگونجاندن و ههرومسا بگههيته نهگونجاندن و ههرومسا بگههيته ئاستهكى نهخوش بهردهوام دترسهكا مهزن دا بژيت، و نهچار بيت ههمى دهما يي هوشيار و قهقهتاندى بيت، و چاقديريا خهلكي ديتر بكهت، و دكاودانهكي هوسا دا بژيت كو ههر دهمهكى ئهو چاقهريي هندي بيت دي تشتهك يان رويدانهكا نهخوش سهردا بهيت. يان ژى دبيت ئاستي رمفتار و ههنسوكهفتكرنا زاروكى گهلهك ژ سنورين خو يين سروشتى دهرباس ببيت، ب رهنگهكى كو چوو ترسهك يان شهرمهك لنك نهمينيت، و زاروك وان برانسيسا يين دناقبهرا خو و خهلكي ديتر ب چوو رهنگهكى ل بهرچاق نهگريت.

٤- بخوقه میزکرنا ب شهقی: ژ نهخوشیین بهربه لاقه پشتی ژییی (چوّار یان پیننچ) سالیّن ئیّکی دهیته دهستنیشانکرن. (۱۰٪)ی ژ زاروکان بخوقه دگریت، و کور پتر ژ کچان تووش دبن، و دبیت فاکتهریّن بوماوهیی روّلی تیّدا ببینیت. نههٔ نهخوشیه دناهٔ تهخیّن جمّاکییّن ناست نزم پترتر دهیّته دیتن، و دگهل دا ژی هنده ک تیّکچوونیّن سوزداری یان رهفتاری یان تیّکچوونیّن و درارا دهروونی ومکی (پاشکهفتنا شیانیّن ناخفتنیّ، و ریّقهچوونیّ یان سهرنهکهفتن دخوّاندنی و ... هتد) دهیّنه دیتن. ههروهسا کولبوونا بوّرییّن میزکرنیّ ب تایبهت دزاروکیّن کچ دا روّله کیّ دیار دهی چهندی دا دگیّرن، و پشتی میزکرنی ب تایبهت دزاروکیّن کچ دا روّله کی دیار دهی چهندی دا دگیّرن، و پشتی حارهسه کولبورنا وی ژی نههٔ بخوّهٔ میزگرنه چارهسه دبیت.

ئەڭ نەخۆشيە بقى رەنگى ئخۆارى دھيتە چارەسەركرن

- ا- لدویف شیانان یاباش ئهوه زاروك ب شهفی تشتی شل نهفهخوّت، و بهری نفستنی بچیت بمیزیت، و ب شهفی جارهکی یان دووجاران زاروکی بو میزکرنی هوشیار بکهن.
- ب چارهسهرکرن ب دهرمانان: دهرمانین سی خهلهکی یین دژی خهموکیی و نهخاسمه ژی (توفرانیل) بوّفی چهندی یی کارتیکهره.
- ج- چارهسهریا رمفتاری: کهرهستهیهك تایبهت بنافی زمنك و لحیف بوفی مهرهمی دهیته بکارئینان.
 - د- ب رِيْكا هندهك رِاهينانيْن ومرزش و لڤينيْ ييْن سڤك.
- ٥- بخوّقه پیسکرن ل جهیّن دیتر: هندهك وهکی بخوّقه میزکرنی یه دبیت پشکهك ژوی دگهل دا بیت. بو زانین هندهك زاروك تووشی کولبوونا جهی (دهست ناقا ستیر) دبن، و چارهسهرکرنا قی ناریشی ژی دی قی چهندی ژ ناقبهت.
- ۲- ترتری بوون دئاخفتنی دا: تشته کی به ربه لاقه و نه خاسمه دخیزانین هه ژار و کیم ده رامه ت دا، و ب نه ساخیه کا ده روونی ناهیته هژمارتن، گه له ک جاران دقوناغا سنیله یی دا نامینیت، به ای هنده ک جاران ژ ئه گه ری رژدیا خیزانی و گفاشتنین وی لسه ر زاروکی بو رویب روی بوونی ئه نجامین نه رینی ژی په ید ا دبن.
- ۷- تێػڿۅۅنێن دیټێن تایبهت ب زاروکینیێ ڤه؛ ترس ب تایبهت ژ
 زاروکان، غیره ژ خوشك و برا، نیگهرانی ژ جودابوونا دهیبابان.

٢- تيکچوونين ومرارا دمرووني

- أ- تێکچوونێن جوری: ئێك ژلايهنێن وهرارا دهروونی بخوقه دگریت: لايهنێن دیتر وهکی خوّ دسروشتی نه بوّ نموونه ئهڤین لخوارێ بخوّڤه دگریت:
 - تێػڿۅۅنێڹ زمانهوانی و ئاخفتنێ.
 - تێػڿۅۅنێڹ ػارامهيي يا لڤينێ.
 - تێػڿۅۅنێڹ پهيوهنديدار ب لايهنێ شيانێڹ ڤوتابخانهيێ ڤه.
- ب- تێػڿۅۅنێن ههمه لايهنى (دشياندايه ناڤێ وێ بناڤێ سايكوسێس لنك زاروكان) بهێته دانان، و ئهڤێن لخوارێ ژ وان تێػڿۅون و نهخوٚشيانه:

ئيك: ئوتيزم

(Autism)

ریژا تووشبوویین وی دگههیته (۲ ههتا ٤) زاروکان دناق ههر (۱۰,۰۰۰) زاروکان دا، و دناق کوران دا بهربهلافتره، و نهخوشی پترتر دماوی بهری (۳۰) ههیفین ئیکی ژ ژییی زاروکی دهردکهفیت. سی ساخلهتین دیارین وی نهفین لخواری نه:

- ۱- بی سهروبهری دسهرهدهریکرنا سوزداریی دگهل خهلکی دیتردا، و خوّ دهندی دا دبینیت کو زاروك خوّ ژ تهماشهکرنا راستهوخوّ یا ناق چاقیّن کهسیّن دویتر دباریّزیت، چوو نیشانهك ژ نیشانین کهیفخوّشی و خوشحال بوونی لنك ناهیّنه دیتن دهمی کهسهك ههلبگریت یان ژی یاریان دگهل دا بکهت.
- ۲- نمتمام بوونا رموشا ئاخفتنی و لایهنی زمانهوانی: ب جورهکی زروکی چوو شیانین ئاخفتنی لنك نینن، و نائاخفیت یان ب شیوهیهکی نهئاسایی دئاخفیت بو نموونه بتنی نهو تشتی بو دهیتهگوتن وهکی بلبلی دووبارهدگهت، یان وشهیا بهروفاژی جه و کاری وان بکار دئینیت.

- ۳- گهلهك ل سهر هندهك كار و كرياران يئ رژد و ركمانهيى يه، بۆ نموونه چهوانيا خۆارنى يان ل جههك تايبهت بوونا تشتهكى. و ههر جوره گهۆرينا دفئى چهندى دا بهيتهكرن دبيته ئهگهرى پهيدابوونا رمفتارين تووندووتيژ لنك.
- ٤- چوو جوره ئامادهیهك لنك نینه بۆ پشكداریكرن دكارلیّكرنهكی دا نهب ریّكا دهربرین یان چافلیّكرن یان یاریكرنی، و خوشی وهرگرتنی دگهل خهلكی دیر.

زاروكين ئه ف نهخوشيه لنك ههى دهيربووني دا تووشى ئاستهنگان دبن و دلاواز و خافن، و لفينين وان بي سهروبهر و بي ئارمانج و دووباره و روتينن، و وهك ئيكن.

پشتی کو زاراقی (رمنگین ئۆتیزمی) دمرکهفتی، و تووشبوویین وی هممان تایبهتمهندی و ساخلهتین ومکی نهخوشیا ئوتیزمی یابهرنیاس ههین، ریزا بهلاقبوونا قی تیکچوونی خو گههاندیه (۱) زاروک ژ سهرجهمی ههر (۲۲) زاروکان، و ریزا تووشبونا (کوران چوار جاران پترتره ژ یا کچان) قهکولینین قان سالاین دوماهیکی نیشان ددمن نهگهرین جودا جودایین بوماومیی و دووگیانی و ژینگههی ل پشت قی نهخوشیی نه.

چارەسەرى

بوّ وان نهخوّشیّن تیکچوونا رمفتاری یا در وار لنك ههی دهرمان دهیّنه بکارئینان، و ههروهسا دهرمانیّن بیّهووشی (صرع)ی ژی بوّهی چهندی ب تایبهت ل هوّناغا سنیّلهیی دهیّنه خوّارن، و پیّدهی ب هندی ههیه زاروك بهیّته فیّرکرن دا بشیّت ب شیّوهکی باش و ریّهاتی مفای ر ریانا خو یا فیرکرنی دگهل ماموستا و هوتابیان و هرمارهك ر زاروکان وهربگریت، و

هندك جاران بو قى مەرەمى پىدقى ب هەبوونا قوتابخانەيىن ب شەق و رۆژى نە (كو تىدا فىركرنا تايبەت دهىتە بكارئىنان، بو هندى رەفتارىن زاروكى بهىنە ئامادەكرن). چوو پى نەقىت پىشكەشكرنا پىشتەقانى و ھارىكاريا خىزانى ژى بو چارەسەركرنى يا گرنكە.

هوشداري

پیشبینیکرنا قوناغین نهخویی نه هٔ چهنده گریدایه ب دروست دهستنیشانگرنا نهگهر و هاکتهرین دروست بوونا وی، و چهوانیا سهرهدهریکرنی دگهل دا. ب شیوهیه کی گشتی نه هٔ کاره بزه حمه ته، و پترتر ژ نیفه کا زاروکین تووشیوی ب (پهنگی نوتیزمی) پیدهی ب چاهدیریه کا تایبه تیا نوشداری نه بو ماوهیه کی دویر و دریژ، و به لکو ژی هه تا هه تایی. هه بوونا زمانه وانی و ناخفتنه کا باش به ری (۵ پینج) سائیی لنک زاروکی نیشانه ک باش و نه رینی یه، و ب شیوه کی گشتی فه کولین نیشان ددهن کو:

- ۲۱٪ گەلەك باشن.
- ۱۰٪ پیچهك باشن.
- ۲۰٪ تارادمیهکی پهسهندگرینه.
- ٤٦٪ ب شێوميهكى نهگهلهك باشن.
- ۱۲٪ ژی گهلهك خراب دهێنه پێش بینیکرن و هوشداریدان و بریار لسهردان.

دوو: شيزوفرينيا زاروكان

شیزوفرینیا زاروکان هاوشیّوهیا مروفیّن پیّگههشتی و مهزنه، تیّدا نشیانیّن وهکی وههم و ههلّوهسان و رهفتاریّن نهئاسایی دهیّنه دیتن، و چارهسهری ژی وهکی چارهسهرکرنا تووشبوّییّن مروفیّن مهزنه، نه فنهساخیه بدری کهنه کیّم بهری (۸ ههشت) سالییی و بهری سنیّلهیی روّی ددهت.

سيّ: تيّكجوونا كهسايهتيا شيزوفرينياييّ

دقی جوری تیکچوونی دا زاروك شهرمین و گهلهك ههستیار و ناسکه، حهز و ئارهزوویا گوشهگیریی یا لنك ههی، و پشکداریی دگهل خهلکی دیتردا ناکهن، و پهیوهندیین وان دگهل ههقالان گهلهك دلاوازن و هندهك جاران ژی جوو پهیوهندیهك نگوری نینه.

نهوا جهی سهرنجدانی یه دماوی خواندنا هوتابخانی دا ناستی هان زاروکان گهلهك کیم دبیت بیی هندی چوو پهیومندیهك ب ئاستی هوشی و میشکی فه ههبیت، بهلکو نهگهری وی نهفیانا وانه بو خواندنی و پشکداریکرنی دفی پروسیسیدا. نهوا پیدفیه لفیری بهیتهکرن نهوه شیانین نهخوشی بو مالبات و ستافی و هوتابخانی بهینه رونکرن و تیگههاندن، و زوری ای نههیتهکرن بو هندی ژ لایهنی جفاکی فه پشکدار و چالاك بیت.

چەرخى نەشيان و ئاستەنگىن فىربوونى (Learning Disabilities)

(ناڤىٰ وىٰ يىٰ جاران ياشكهفتنا مينتالى بوويه)

ئەگەريْن وى گەئەكن و گرنگترينيْن وان ژى

- ۱- تێػڿۅۅنێڹ ب کروٚموٚسوٚم و دووگيانيێ څه گرێدای.
- ۲- همودانین جورا و جورین وهکی؛ وان همودانین ژ دهیکی بو زاروکی دهه فالبچویکی دا دهینه فهگوهاست، وهکی (حمسبهیا نماانی، نمخوشیا ژههری، توکسوبلازموسز، انفلونزا)، و همروهسا همودانین دژوارین چهند سالاین دهستپیکا ژیانی وهکی همودانین (سمحمیا و میشکی) تووشی زاروکی دبن.

- ۳- ژههراویبوون ب تشتین جورا و جور: ومکی ژههراویبوون ب رساسی، ههروهسا فهخوّارنیّت کحوّل، کو تیدا دهیّته دیتن زاروکیّن دهیکیّن وان فهخوّارنیّن کحولی بکاردئینن پتر تووشی نهشیانیّن فیّربوونی دبن بهروارد دگهل ژنیّن وان فهخوّارنان بکارنائینن.
 - ئەخۆشيا حەلبوونا مێشكى.
 - دەمئ ژدەيك بوونئ.
 - ٦- بزهحمهتی یا ژدهیك بوونیّ.
- ۷- خرابیا خوّارنی ژ لایی دهیکی و زاروکی قه، و کیم بوونا ریّژا خوّی نه خاسمه دههر (۲ دوو) سالیّن ئیّکی ژ ژیانا زاروکی.

نيشان

دبیت ومکی نهخوشیین (مهنغولی، مهزن بوونا میشکی و بچویک بوونا میشکی) بیت، نیشانین هٔی نهخوشیی ژی لدهستپیکا زاروگینیی ئاشکرا دبن، و هندهک جاران پیشبینی دهیتهکرن ژ بهر نهگهرین توشبوون ب هندهک نهخوشیین دژوار لقوناغا زاروکینیی زاروک تووشی پاشکهفتنا میشکی ببیت.

جارین دیتر ناشکهراکرنا نهخوشیی پشتی ماوهیه کی روّی ددهت، و هینگی هیّدی ناستی وهراری ژ وی ناستی پیّدهی و لدویه هوناغ و ژییی زاروکی درهنگ دهیّته هرمارتن. و هنده ک جاران نههٔ چهنده گهله پاش دکه فیت، کو ندهمی و مرگرتنا زاروکی ل هوتابخانی ناشکرا دبیت.

چارەسەرى

وهك یا دیار ههتا نوكهژی زانستی نوشداری نهگههشتیه وی ئاستی خوارهسهریی، کو بشیّت هوشی مروفی پیش بیخیت، و سهرباری هندی کو هندهك گوتن لقی بیافی و لدور ههبوونا هندهك دهرمانان بو فی مهرهمی ههنه، بهای فهكولینین رهسهن هیشتان راستیا فی گوتنی نه سهلاندیه، لهوما لفیری پیدفیه تهکهز لدور تهوهرین سهرهکی بهیتهکرن کو تهوهری پشتهفانی و راهینان و بهرههفکرنا نهخوشانه.

ا- پاراستن ژ نهخوشیا نهشیانین چهرخی هیربوونی: ب نیک ژ وان بابهتین گرنگین گریدای ب چاقدیریا تهندروستا دهستپیکی دهیته هژمارتن، و ب چوار قوناغان دا دهرباز دبیت ژ وان:

أ- فۆناغا بەرى ژ دەيكبوونى: ب رێكا ڤاكسينكرنا دەيكى لدژى نەخۆشيێن وەكى (حەسبەيا ئەلمانى و... هتد)، و راوێژكاريا بۆماوەيى، و رێكخستنا خێزانى دهێتە ئەنجامگرتن.

ب دووگیان و سهخبیریکرنا وی، و پیدانا خوارنین تایبهت نهوین درهنگین و ب دووگیان و سهخبیریکرنا وی، و پیدانا خوارنین تایبهت نهوین درهنگین و تژی (خوی و ترشاهولیك)، و پاراستنا وی ژ دهرمانین ب زیان و ههخوارنین کحولی و نیکوتینا جگارا، پیسبوونا ژینگههی و ب تایبهت رساسی، و پاهژکرن ژ نهخوشیین جوره و جورین کو تووشی ناهرهتا ب دووگیان) دبن، و براهکرن بو چارهسهرکرنا وان نهخوشیان، و ناشکراکرنا بهروهخت یا وان کاودانین زاروك دهههٔالبچویکی دا تووشی خهلهتی و شیوانی دبیت، و دیتنا ریکهها گونجای بو ژبهر برنا کورپهلهی.

ج- هۆناغا ژ دەيكبوونى: گرنگى دان ب ئاهرەتا ب دووگيان لدەمى ژ دەيكبوونى و پاراستنا وى ژ زەحمەتيا ژ دەيكبوونا زاروكى، ھەتسىن يان ئاستەنگى دبينهن ھەلكىنشانى دا، و زووى چارەسەركرنا قى رەوشى. پشكنىنا زاروكى و ئاشكراكرنا ھەر تشتەكى نەچاقەرى لدەمەكى زۆى و دبەروەخت دا، و چارەسەركرنا وى بەرى كو ببيتە درەنگ. بۆ نەوونە ئەگەر زاروك تووشى كىمبوونا قەرىدىن (رژينئەرا دەرقى) يان نەخۆشيا (قىنىلكىتون يوريا)، يان مەزنبوونا مىشكى ببيت، و دبيت بۆ چارەسەركرنى دەرمانىن دژە خەموكىى مەزنبوونا مىشكى ببيت، و دبىت بۆ چارەسەركرنى دەرمانىن دۇە خەموكىي مەدنبوونا مىشكى بېيت، و دبىت بى چارەسەركرنى دەرمانىن دۇە خەموكىي دەرمانىن دۇە خەموكىين دۇە خەموكىين دۇە كەموكىين دۇە كەموكىين دۇە كەموكىين دۇە كەموكىين دۇە كەموكىين دۇم كىرىئىنان، نەخاسمە ئەگەر بىندقى ب ھىدىن ھەبىت.

د- قۆناغا پشتی بوونا زاروکی: جێبهجێکرنا کارێ ڤاکسيندانا زاروکی، رێگريکرن ژ تووشبوون ب نهخۆشيێن ومکی (ههودانان ب ههمی جورێن وێ ڤه)، و چارهسهرگرنا وان ب باشترين و بدروسترين شێوه و زووی و پشتی رۆيدانا نهخۆشيێ. ههروهسا کونترولکرنا نهخوشيا بێهوشی (صرع)ێ، و پاراستنا زاروکی ژههر رويدانهکا نهڤيای و دژوار يان قوتان و خراب ههالسوکهفت و سهرهدهريکرن دگهل دا، پشتگوهاڤێتن و پيسبوونا ژينگههێ بگرنگ و پێدڤی دهێته زانين.

7- راهینان و ناماده کرنا زاروکین تووشبووی: ئه فه جهنده ب ریکا راهینان و جافدیری و سه خبیریا وان ژ لایی ساخله میی و جفاکی فه دهینه کرن، و پارستنا وان ژ رویدانین ئه خوش و خراب سهره ده ریکرن دگه ل وان، و خراب بکارئینانا وان بوکارین نه دشیانین وان دا دهینه جیبه جیکرن. پیدفیه بهینه راهینانکرن دا بگه هنه وی ناستی کو باشترین شیوه مفای ژ شیانین خویین مینتالی و هربگرن.

نامادهکرن: لایهنهکی گرنگ و کارتیکهره بو هندی ناراستهیی ژیانی و لایهنی جفاکی لنك نهخوشان بهیته دیارکرن و بهرچافی و ورگرتن، و نهف کاره ئهرکهکی سهرهکیی لایهنین پهروهردهیی و جفاکی یه، کو ب ههماههنگی هاریکاریا لایهنین ساخلهمیی دکهن.

لاوازیا فیربوونی (Slow Learneng)

نهو زاروکین دهنیربوونی دا دلاواز نهو زاروکن نهوین هنده شیانین گریدای ب لایهنی نهکادیمی و ژمیریاری و ناخفتنی دا ناسته کی لاواز ههی، و پروسیسین میشکی یین ناست بلندین وه کی (تیگه هشتن، و ژیک جوداکرن، و شروفه کرن، و نهنجام دهرئیخستن، و بیرهاتن، و چاره سه ریا ناریشه یا، و فه گوهاستنا ریکخستی ژهر ره کی بو هزره کا دیتر) لنك وان لاوازی تیدا دهیته دیتن. لدویف تاهیکرنین تیتیست دهاو کیشه یین هوشی دا ناستی هوشی (IQ) دنافی وان دا دکه فیته دنافیه را (۷۰ تا ۹۰) پلهیان دا، دگه ل فی چهندی دا نه گروپه ناکه فنه دچوار چووفی وی گروپا ناستی هوشی لنك وان کیمتر ژ (۷۰) پلا، به لکو وان زاروکین تووشی نه خوشیین نه شیان و ناسته نگین هیربوونی پخوفه دگریت.

نه ف چهنده دبیته کیم و کاسیه کا گریدای کار و نهرکی کونهندامی دهماریی ناوهندی دزفریت، سهرباری فی چهندی نهشیانین وی بو نهگهرهکی بتنی نازفریت، و نهگهرین وی گهله بورا و جور و دنالوزن، لهوما بو سهرهدهریکرن دگهل وان تووشبوویان پیدفی ب ههبوونا پروگرامه کی تایبهت یی پهروهرده یی ههیه، بو چافدیری و سه خبیریکرنا وان کهسان. ب شیوه کی گشتی نهگهر مه بفیت بهراوردیه کی دنافیه را وان زاروکان دا بکه ین دگهل زاروکین ناسایی دی بینین نه فرزاروکه دهست هنده و ژ وان ناستهنگان دنالن، کو دبیافه کی بتنی یان چهند تایبه تمهندیین رهفتاری دا دبنه ریگریه ک لبهر شیانین وان بو فیربوونی، گرنگرینین فان تایبه تمهندیان نه فین لخواری نه:

١- رمفتارين دناڤ پولا خواندني و قوتابخاني دا:

زیده نقافینین جفجفوکی، زهحمهت دهست پیکرن یان بدوماهیك ئینانا کارهکی و سهرنجا وان یا پهرت و بهلاقه، پویته نهدان ب پرهنسیپ و رینمایین ئاخفتنی، و ههستکرن ب ماندی بوونی، گهلهك نهنامادهبوون دقوتابخانی دا گری و بیدهنگیهکا زیده، و خودانهپاش و گهلهك پشتگیری دان بکهسین دیر، ههبوونا ئاستهنگین خو گونجاندنا جفاکی، زیدهباری ههبوونا نیشانین نهباوهرپیکری دخواندنی دا.

٢- دبياڤي خوّاندني دا:

ئه ف جوره زاروکه تێکهلیێ دگهل وشه و پیتێن وهك ئێك بوٚ نموونه (ج - ح - خ) دکهن، و بوٚ خوٚاندن و دویڤداچوونا هێلهکێ مفای ژ تبلا خوٚ ومردگریت، و حهزوئارهزویا وان بوٚ خوٚاندنێ یا لاواز و کێمه.

٣- دبياڤێ ژمێرياريێ دا:

نه هٔ جوره زاروکه پروسه کریاریّن ژمیّریاری ییّن نالوز و بزهحمهت باش تیّناگههن، و ییّن سهرهکی ژی باش نزانن، و نهشیّن جیاوازیی دناهٔ بهرا ستوینا بوّشاهیان دا بکهن، بکارئینان و مفا وهرگرتن ژ ژماره و سیمبوّلا لنك وان تشتهکیّ برهحمه ته.

٤- دبياڤي ئاخفتنيدا:

نه خوره زاروکه نه شین وه ک پیدهی و ب دروستاهی پیتا (هـ) دوشه یه کی دا بکاربینن، و نه شین بو ههر پیته کی دهنگه کی گونجای ب دریخن، و پیت و وشه یا بهروفاژی دکهن، یان ژی هنده ک جاران پیته کی دوشه یه کی دا زیده دکهن، یان لاددهن و نابیژن، یان بهروفاژی دکهن.

٥- دبياڤێ نڤێسين و رێنڤيسينێ دا:

ئەڭ زاروكێن ئەڭ ئاستەنگە ھەين نەشێن بەردەواميێ ب دويقداچوونا وشەيان دھێلەكێدا بدەن، و نەشێن دووبارە ئەو تشتێن ئسەر تەختەى ھاتينە نڤێسين ئنك خۆ تۆماركەن و بنڤێسن.

٦- دبياڤێ رمفتارێن گرێدای ب دمربرينا زارمکی ڤه:

ددهسپێکرنا ئاخفتنێ دا تووشی نیگهرانی و گوٚمانێ دبن، و دناڤبهرا ئاخفتن و ژیێ وان دا چوو گوٚنجاندنهك نینه (ئانکو ئاخفتنێن وان نهلدویڤ ژییێ وانن).

تاييه تمهنديين لهشى

ئاستى گەشە و ومرارا لەشى قان زاروكان نەومكى ھەقائىن وان يىن ئاساينە، و ئەق جورە زاروكە بدەست ھندەك نەخۇشىيىن بچۆيك دنالان و ب گشتى دلاوازن و لەشەكى زيندى و ھوشيار نينە، و ھندەك كىماسىيىن لەشى ومكى كىماسىيىن گرىداى ب لايەنى (ئاخفتنى، گۆھلىيبوونى، دىتنى، دانانى، و... ھتد) يىن لىك وان ھەين.

دەستنىشانكرن

ئاشکراکرن و دهستنیشانکرنا دروست و بهروهخت بو ژیان و ئایندهین وان زاروکان گهلهکا گرنگه، بهانی ژبهر ئهگهرین وهکی تیبینی نهکرنا نیشانین فی نهخوشیی (کو بو ئهگهری نهزانین و نهشههرهزایا دهیك و بابان دزفریت) گهلهك جاران پروسیسا فهدیتن و دهستنیشانکرنا فان نهخوشیا درهنگ دهیته ئهنجامگرتن، بههرا پتر ئهف چهنده (دهستنیشانکرن) پشتی کو زاروك ل فوتابخانی دهیته وهرگرتن چیدبیت، دهمی ماموستا ههست ب هندی دکهن ئهف جوره زاروکه ل چاف هوتابیین دیتر درهنگتر هیری تشتان دبن. (ژبهر فی چهندی زانینا فان جوره زانیاریان بو ماموستایان بگرنگ دهینه زانین، بو هندی بشین زووی ژ وان تیبینیان ئاگههدار بن).

نه ق چهنده و ناشکراکرنا دروست گریدایه ب نه نجامین هندهك کریارین وهکی نه فیزن لخوّاری:

- ۱- هه نسه نگاندنا په رومردهیی: ماموستا ل قوتابخانی بقی کاری رادبیت، و پشتاخو ب تیبینیکرن و وهسفکرن و شروقه کرنا شیانین زاروکی دفیربوون و رمفتارین جفاکی و لایه نی هه نچوونی دنافی پولی و دمرفه می پولی دا، و هه روه سا دویفدا چوونا ریژا ناماده بوونی ل قوتابخانی دا گریده ت.
- ۲- هه لسه نگاندنا جفاکی: ئه ف چهنده کاری فهکوله ری جفاکیه و ب ریکا فهکولینان لدور وهرار و گهشهکرنا زاروکی و رموشا وی یا جفاکی و ئاریشه و ئهو ئاسته نگین تووشی خیزانی دبن دهیته نه نجامگرتن.
- ۳- پشکنینین نوشداری: بسپورین نوشداریا.ساخلهمیی پی رادبن، و نه چهنده بو مهرهما دیارکرنا ئاستی ساخلهمیا زاروکی ژ لایهنی دهروونی قه دهنته بریقهبرن.

٤- تاهیکرن و ئهزموونا دهروونی: بههراپتریا فی کاری ئهرکی فهکولهرین دهروونی یه، کو رادبن ب پیفانا دهروونیا فان زاروکان بو دیارکرنا ئاستی بلهیا هوشی (IQ)، و فهکولینا کهسایهتیا وان و پیگههشتن و ئاستی گونجاندنا جفاکی.

ب شیوهیه کی گشتی نه فی پروسیسه بو نیکه م جار ژ هوتابخانی دهست پیدکه ت، و تیدا ماموستا هنده ک نیشانین کورهه هی و لاوازی یا هیربووونی لنک زاروکی تیبینی دکه ت، پشتی هینگی دی رهوانه ی سهنته رین ساخله میی که ت، داگو ژ لایی نوشدارانه بهیته پشکنینکرن، و پشتی هینگی دی هیته رهوانه کرن بو لایی کومیسون و لژنه یا نوشداری یا تایبه ت بو هندی کاری پیدفی بهیته نهنجام دان، و بریارا دوماهیکی بهیته دان. نه گهر هاته سهلاندن نه فی زاروکه یی تووشی لاوازی یا فیربوونی بوی دی هیته فه گوهاستن بو هوتابخانه یین پهروه ردا تایبه ت، یان نه و پهیمانگه هین تایبه ت یین بو مهرهما راهینان و ناماده کرنا زاروکین پیدفی ب پیداویستیین تایبه ت و لدوی خوری رهوشا زاروکی به یته ومرگرتن.

دگهل قی چهندی ژی یا پیدقیه خیزان و مالباتا زاروکی ژ رهوشا وی بهینه تیگههاندن و هوشیارکرن، و بزانن کو ئه قزاروکه بو چاقدیری و سهخبیری و فیربوونی پیدفی بهاریکاری و ماندیبوون و بیهنفرههیا وانه.

تىكچوونىن كەسايەتى (Personality Disorders)

بەرى ھەر تشتەكى پېدڤيە ئاماژە بـ دوو داخۆازيېن گرنگ بدەين:

نيك

نیشاندان و پشکنینکرنا قان تیکچوونان (Disorder)، و قهکولین لدوّر وان نابیت ببیته جهی هندی کو نهقه بریارا دوماهیکی لسهر تاکی بیت، و وان تومهتبار بکهین و پشتگوه پاقیزین و بیّریّز بکهین، بهلکو پیدقیه نهم بزانین نهق کهسانه دنهخوّشن و ییّن تووشی قان نهخوّشیان بووین، و پیدقی به هندی نه دبن چاقدیّریا نوّشداری دا بن.

دوو

نهوه داخوّازی ژ نوّشداریّن چاقدیّریا تهندروستیا دمستپیّکی ناکهین، کو رابن ب دمست نیشانکرن یان چارهسهرکرنا قان تیّکچوونیّن کهسایهتی، بهلکو بتنی زانینا نوّشداری لدوّر وان تیّکچوونان دی هاریکار بیت، کو ب شیّوهکی گونجای و ژ ههژی سهرهدهریی دگهل قان کهسایهتیا بکهین.

كەسايەتى

بریتیه ژ جورین نهگهور دهزرکرن و ههست و سوز و رهفتارکرنی لنك تاکی، یین کو دبنه نهگهری گونجاندنی دگهل خهلکی دیتر و جیوازیا کهسی ژ یین دیتر، و کهسایهتیا ههر تاکهکی ناسنامهیهکا پیناسهکهره (ژ لایی دمروونی قه)، و لسهر بنهمایی وی نهم دشیین ههانچوون و کارقهدانین کریاری و رهفتارین وی دکاودان و ههانویستین جودا جودا پیشبینی بکهین.

تێکچوونێن کهسایهتی (Personality Disorders)

بریتیه ژ تێکچوونا رێکخستن و رێزبهندیێ (دکهسایهتیا تاکی دا)، یاکو کارتێکرنا وێ لسهر ئاستێ گونجاندنێ دگهل ژینگههێ دکهت، و ئهڤه ب مهرجهکی کو ئهڦ تێکچوونه ژبهر ئهگهرێ نهساخیهکا دهروونی نهبیت. گهلهگ جاران ئهڦ تێکچوونه دکهسایهتیا کهسێ تووشبووی دا ئاریشهیا بو خودێ وی و خێزانێ دروست دکهت، چونکی دێ گهلهگ ئاریشه و گیروگرفت و زهحمهتیێن جڤاکی ژ ئهگهرێ رهفتار و کریارێن نهخوٚشی دروست بن.

ب شێومکێ گشتی نیشانێن تێکچوونا کهسایهتیێ زووی دهردکهڤن، و پشتی مهزنبوونێ ژی بهردهوام دبن، به ێ چهند مروڤ مهزنتر ێ دهێت هێزا وان کێمتر لێ دهێت، و بو ئاشکراکرن و دهستنیشانکرنا وان پێدڤی ب کومهکا باش ژ زانیاریێن دروست و بابهتینه لدوٚر نهخوٚشی و رهوشا کهسی بهێنه کومکرن. و بو ڤێ چهندێ ژی گهلهك مفا ژ ڤهکولینێن جڤاکی دهێنه وهرگرتن، چونکی کهسێ تووشبووی بخو گهلهك جاران ههست پێناکهت کو نیدڤی ب چارهسهریێ یه، و چوو گازنده و گلهییهك نینه لدوٚر وان ئاریشه و نهخوٚشیێن ئهو بو خیٚزان و خهلکێ دیتر دروست دکهت، لهوما پێدڤیه گوهداریا مالٚبات و هوتابخانێ و لایهنین دیترین پهیوهندیدار بهیٚتهکرن، و جاران مفا ژ پشکنین و تاقیکرنین دمروونی (Psychological Tests) بهینه و مرگرتن، بو فهدیتن و ئاشکراکرنا کهسایهتیێ، و گههشتن بکارێ څهدیتنا و مورگرتن، بو فهدیتن و ئاشکراکرنا کهسایهتیێ، و گههشتن بکارێ څهدیتنا نهخوٚشیێ.

دبیت کهسی تووشبووی هندهك ساخلهتین نهریّنی و هندهکیّن ئهریّنی ههبن، و ئهرکه قان ههر دوو جوره ساخلهتان لنك پهیدا بکهین، و بزانین هاریکاریا نهخوشی ژی بکهین. داکو ئهویّن ئهریّنی پیش بیّخین و بسهر ئهویّن نهریّنی دا زال ببن، و بو زانین ساخلهتیّن تیکچوونیّن کهسایهتیی ژ کهسهکی بو کهسهکی دیتر دئاست و پلهییّن خوّدا جیاوازن، و دبیت کهسهك دئیك دهم دا پتر ژ ئیّك جوری تیکچوونا کهسایهتیی ههبیت.

لخوّارى دىّ هندمك ژوان تيّكچوونيّن ژههميان يترتر دبهربه لاڤ رونكهين

تیکچوونا کهسایه تیا پارانوید (Paranoid Personality Disorder)

نه ق تیکچوونه دگهسایهتیی دا پترتر دناق چین و تهخین ههزار و ئاست نزمین ئابوری و جفاکی دا دهیته دین، و ژ ساخلهتین ههره دیارین فی کهسایهتیی گومان و ههستیاریا زیدهیه بهرامبهر کریارین خهلکی دیتر، و کهسی تووشبووی:

- ۱- ههمی دهما هوسا چاقهری دکهت کو دی ژ لایی خهلکی دیترقه فرت فیل ای هینهکرن، لهوما ههمیشه تشتی دقهشیریت و گهلهك یی هوشیار و ب گومانه.
- ۲- لومههیین خهلکی بو جهی قهبیلکرنی نینن ئهگهر دجهی خودا ژیبن.
- ۳- کار و چاکی و قەنجىين باش يين خەلكى بەرامبەرى خۆ لبەرچاف
 ناگريت و چوو بۆھايەكى پينادەت.
- گوهێ ڤان كهسا گهلهك يێ ل پاڵدمرێن ڤهشارتى يێن ههر ڕمفتارهكا
 خهلك پێ ڕادبيت.
- ۵- چکۆسی لنك گەلەكا ب هێزه، و هندهك جاران دگههیته ئاستێ
 وههمان.
- ۱- زووی تووره دبیت، دارهه و چوو دلوفانیه د دلی دا نینه،
 مروفه د دلگرتیه و یاریا نزانیت.
- ۷- دگهل قان ههمی ساخلهتان ژی ههست ب خومهزنکرن و شانازیی دکهت، و خو ب کهسهك بابهتی و ژیرانه دزانیت.

نهگهر نه قحوری کهسایه تیی تووشی نهخوشیه کا لهشی ژی ببیت دبیت ههسته و مرین تووره بوون و توند و و تیزیا خو بهافیژی ته ستویی خه لکی دیت و نوشد اران، ژبه رهندی پیدفیه ب رهنگه کی رون و ناشکرا و روی ب روی سهره ده ری دگه ل دا به پیته کرن، و نه و که س ژهویر کاریین چاره سه ریا خو به پیته ناگه هدار کرن، و دگه ل فی چهندی ژی گهله ک خو لیک نیزیک نهکه ین و پهیوهندیین گهرم و گور دگه ل دا در وست نه که ین.

تیکچوونا کهسایه تیا شیزوفرینی (Schizoid Personality Disorder)

ئەو كەسين تووشى فى كاودانى دبن ئەف تايبەتمەندى و ساخلەتين لخۆارى يين لنك ھەين:

- ۱- گۆشهگیره و دویره ژ پهریزیا جفاکی یاکو خو دهندی دا دبینیت کو گهلهگ کیّم همفال همین.
- ۲- ههستیاریا گیولی و لاوازیا ههست و سوزان، و نهبوونا ههست و سوزین نهرم و تیر دلوفانی لنك.
- ۳- دهزرکرنی دا گهلهك نموونهیی و تیوریکه و نهکریاری یه، و چوو پویتهی بیداگوتنا خهلکی و رهخنهیین وان نادمت.
- ئارەزويا ھەى بۆ كارين بتنى، و بى ھەڤرك و چوو حەز و
 ئارەزويەك بۆ يىكىئىنانا ژيانا ھەڤژينيى نىنە.

تووشبوون ب تێڮچوونا كەسايەتيا شيزوفرينى وێ چەندێ ناگەھينيت ئەڤە بەرھەڤى يە كو بۆ تووشبوون ب نەساخيا دژوارا شيزوفرينيا مێشكى. ئەگەر ئەڤ كەسايەتيە تووشى نەخۆشيەكا لەشى ببيت گەلەك درەنگ سەرەدانا نۆشداران دكەت، ھەتا وى دەمێ تێڮچوون لدەف گران دبيت. رەنگە ئەڤ كەسە بێى ھندێ گوھدارى يا شيرەتێن نۆشداران ل نەخۆشخانێ بمينيت، يان نەخۆشخانێ بهێليت و بچيتە ماڵ، پێدڨى يە نۆشدار بزانيت بدەست ڤەئينانا ڤان جورە كەسايەتيان بزەحمەتە و پێدڨى ب دەمى و بێهنفرەھيێ يە، و گرنگە نۆشدار بـ دلوڤانى و نەرمى سەرەدەريێ دگەل دا بكەت. مايێ خۆ دكاروبارێن وى پێن تايبەت دا ئەكەت.

تیکچوونا کهسایه تیا هستیری (Histrionic Personality Disorder)

ئافرمت پترتر ژ زهلامان تووش دبنی، و گرنگترین ساخلهتین وی ئهفین لخوّاری نه:

- ۱- بهردهوام چافین وان ل گوتنین مهتحی یه، و نهگهر نه ف جهنده چینهبیت و نهبیته جهی سهرنجا خهلکی تووره دبیت، و رهفتارین تووند و تیژ نهنجام ددهت.
- ۲- سهرباری هندی کو بسهرقه دلفهکهر و نهرمه، بهانی کهسهکی خوّیی یه و گهلهک خوّ مهزن دکهت، و شیانه کا بی ویّنه ددره و کرنی دا، و زیاد مروّیی دده ربرینا ههست و سوزان دا یا ههی، ئاخفتنیّن وان کارتیّکه رن و حهز ژ مهزنکرنا تشتی و خوّ نیشاندان و روّلگیّرانی دکهن، بهانی دهممان دهم دا ههست و سوزیّن وان نهدکویر و ژدلن و زوی ب زوی دهیّنه گهوّرین.
- ۳- حهشخوّکهره و گهلهك گرنگیی بخوّ ددمت، و چوو پویتهی بههست و سوزیّن خهلکی دیتر نادمت.
- ٤- بێهن تهنگه و نهشێت تشتی پاش بێخیت، و کهسهك پشتگرێدایه ب کهسانێن دیترڤه، نهیێ شولکهر و رێنجبهره، و بهردهوام چاڨێ وان یێل هندێ خهلك تهنا بکهت دا بڨێ چهندێ ترسێن وان نهمینن.

ئافرمته کا ژقی جوری که سایه تیی بزاقی دکه ت سه رنجا خه لکی دیتر بو لایی خو براکیشیت، و ب هه می رهنگ و شیوازین سه ردابرنی و مکی گه له ک پویته کرن ب جل و به رگین خو، و ب ئارمیشت و میکیاج و لیکدانی به ری خه لکی بده ته که سایه تیا خو، و دهه مان ده م دا حه زین سیکسی لنك نه گه هشتینه ئاستی بیگه هشتنی.

ئهگهر ئه ق کهسایه تیه ژ بو کارهکی و بنی نهگهر سهرهدانا نوشداران بکهت گهله لیکدای و جوان دهیته دینن، (و نهخاسمه نهگهر نوشدار ژ رهگهزی دیتر بیت)، و لفیری پیدفیه نوشدار پابهندی رهفتار و داب نهریتین پیشهیی خو ببیت، و دگهل هندی کو ب نهرمی و دلو فانی سهرهدهریی دگهل نهخوشی دا بکهت، و پشته فانیا دهروونی لی بکهت، و دهه مان ده م دا خو ژ سزادان و رهخنه گرتن و لومه هی و گازنده ژیکرنی بپاریزیت.

تێکچوونا کهسایه تیا خوٚقهدمر (نیگهران) (Avoidant (Anxious) Personality Disorder)

ئەقىن لخۆارى تايبەتمەندىين فى جورى كەسايەتىي نە:

- ۱- هند شهرمین و بترَسن خوّ ناگونجینن دگهل کاودانی نهو تیدا دژیت.
- ۲- حاشاتین ل دروستکرنا پهیومندیین جڤاکی دکهت لدهمهکی کو د دل دا حهز و ئارهزویهکا مهزن یاههی بو تیکهایی دگهل خهلکی دا، و ئه څخو دویرکرنه ژ ئهنجامی وی چهندی یه کو ئه کهسه ههست ب ترسی دکهت، کو ژ لایی خهلکی څه بهیته رهتکرن، و دترسیت خهلك رهخنی ل رهفتارین وی بگرن، لهوما دهیته دیتن ئهو بخو رهخنهیی ژ خو دگریت، و بهردهوام لومههیا خو دکهت، و مورالا لنك بهردهوام یا نزمه.
- ۳- خۆ ل وان پیشهو چالاکیان ناگههینیت یین ب کوم، و ری نادمت وان کاران ئهوین دخوازن دگهل خهلکی دیتردا بن، بهلکو بهروفاژی پترتر حهز ژ وان کارین تاك دکهت، و ب دهگمهن ئه فه کهسه پیشكه فتنی دکار و پیشهیی خودا ب دهستخوفه دئینن.
- 3- هەول نادەت چوو جورە شيوميەك ژ شيوين دەستههلاتداريى لدەمى دان و ستاندنى دگەل خەلكى ديردا بكاربينيت، بەلكو دەمى دگەل خەلكى دير دئاخقيت هووسا سەرەدەريى دكەت ھەروەكى نيشان ددەت كو ئاستى باوەرى بخۆبوونى لنك يى لاوازە.
- ٥- بهردهوام يئ دترسئ دا و پيشبينی دکهت ژ ژيدهرهك نهديار گهفهکا لئ دهيتهکرن، و دهمئ ئه څ ژيدهره بو ئاشکرا دبيت کارڅهدان و رهفتارين تووند و دژوار ئهنجام ددهت، و پتر يئ شهپرزه و گرتيه، و کهنی لدويف هه لويستی په.

دەمى سەرەدانا نۆشدارى دكەت ھارىكارە و خۆ راگرە و رىنىمايىن ساخلەمىى جىنبەجى دكەت، و پەيوەندىيىن دگەل كارمەندىن (پىرسونىل) نۆشدارى باشە، بەلى پىدىئىيە بەيتە زانىن ئەق كەسە گەلەگ دھەستىارن بەرامبەر ھەر رەخنەيەكى يان ھەر جورە رەفتارەكا مەرەم ژى ترانە پىكرن بىت.

تیکچوونا کهسایه تیا و هسواسی - بخورتی (Obsessive - Compulsive Personality Disorder)

ئەف كەسايەتى يە خۆدانى قان ساخلەت و تايبەتمەندىين لخۆارى يە

- ۱- گەلەك حەز ژ رێكخستنى دكەت، و گەلەك مژيلى ب تمامى دروستكرن و كاركرنى يە ھەتا كو ئەڭ چەندە دبيتە ئەگەرى ھندى جێبهجێكرنا كاران لنك پاشدكەڭن.
- ۲- عیناد و رکمانه یی و حهسویده، و دبیر و باوهر و هه نویستین خودا
 گهلهك یی رمقه.
- ۳- شیانا دهربرینا همست و سوزین نهرم و دلوقان لنك نینه، و نهشیت
 بو کهسین بهرامبهرین دیتر باش و قهنج بیت.
 - ٤- گەلەك پويتەى ب پاقژى و سەروبەرى خۆ ددەت.
- ۵- لدهمی روینشتن یان راوهستیانی گهلهک یی رژده و پویته کا مهزن ددهته دهمی و دهفتهرین بیرموهریان و یاسایین دهست ریشهدانی.
- ۲- ژگرنگترین ساخلهتین نهخوشی رژبوونه دکاری دا، و گرنگیدانه ب
 دهمی و دهفته را تیبینیا و داب و نهریتان.
- ۷- دئاخفتنی دا بهری بگههیته ئهنجامان گهلهك پویتهی ب هویركاریان ددمت، و دوماهیكا ئاخفتنا خو گهلهك ژ دهمی خو بناق بابهتان دا دبهت و دناقدا دجیت.
- ۸- سهرباری هندی کو هنده پیدفیاتی و کهرهستین بی کار و ژ کارکهتی کو چوو بوهایه کی سوزداری یان ماددی بو سهنگی وان نینه به لی ئه و نه شین خو ژ وان فورتال بکه ت (بده ته که سُه کی دیتر).

- ۹- دهزراندا مژویلیه کا بی وینه و بی بنه ما و یاسا و سیسته م و هویرکاری یا ههی، و ئه چهنده ب سهر هزرین تاکی دا زاله، و گهله ک بی تام پابه ندی بوها و رهوشت و تیتالین جفاکی دبیت.
- ۱۰ گهلهك ژ ژیانا خوّیا جفاکی دکوژیت، دهمی مژویلی کار و چالآکییّن دیتر دبیت، و دهم و هیّزهکا مهزن بو کاری دمهزیّخیت.

دەمى ئەڭ كەساپەتيە تووشى نەخۆشيەكا ھەستان دبيت ھندا ديىر نيشانىن واسواسى لنك زىدەتر دبن، و پىرتر ركان دگریت و عیناتی دكەت، و پىر ژ جاران رەق و ھشك دبیت، و ئەڭ چەندە دى گازندا لنك كارمەندىن نەخۆشخانى دروست كەت، و پىدىلىيە نۆشدار دەلىقەيەك باش بدەتى دا بريارىن خۆ لسەر پىكنىنىن نۆشدارى و جارەسەركرنى بدەت.

تیکچوونا کهسایه تیا دری داب و نهریتین جفاکی (Anti Social Personality Disorder)

ئەڭ كەسايەتى يە ب قان ساخلەتين لخۆارى دھيتە نياسين:

- ۱- خوّدان دیروکه ک دریّر و رفتاریّن بهردهوامه دزیان گههاندنی دا ب مافیّن خهلکی دیتر ژ لایی موّرالی و مادی قه.
- ۲- ئە
 دەسە خۆ پەرستە و ھەمى تەكەزاوى ئسەر خۆدى وى يە، و خەمسارىي دراستا خىزان و زاروكىن خۆدا دكەت.
 - حوو ههستهك بهرامبهری ههست و سوزنن خهلكی دیتر لنك نینه.
 - پیگر و خواز خوازوکی یه.
- ۵ تووندووتیژ و شهرهنگیزه، و زووی هه لدچیت، و گهله ک جاران شهروکیه، و رمفتارین روژانه نهنجام ددمت دیدمقانن ب تیکدانا یاسایین رمفتاری یین دناق جفاکی دا دبهربه لاق، و سهرهباری قان جوره رمفتاران و زیان گههاندنی ب خهلکی دیر به ای چوو ههست ب شهرمزاری و ویژدانی و خهم و نازاره کی ناگهت.
 - حوو پهند و سهربۆرمكێ ژ ئهزمونێن ژيانا خۆ وهرناگريت.
- ٧- چوو پلانهك بۆ ئايندەيى خۆ نىنه، و سەربەردايە و خرابيى دكەت.
- ۸- درموکهره و دشیّت ب فرت و فیّلی و ههلپهرستیی باومریا خهلکی بو لایی خو رابکیّشیت، و بقی چهندی نارمانجیّن خو ب دهستخوقه بینیت، و چوو پاپهندیهك بو نهرك و كارین خویی لنك نینه.
- ۹- خوّقهدزین و رمقین ژبن باری کاری یا لنك همی، و بمردهوام کار و پیشهیی خوّ دگهوریت.

۱۰ هیبوون و بکارئینانا دهرمانین سرکهر لنك وان بهربه لأقه، و سهرهدانا نوشدارین دهروونی ناکهن، بتنی ژ نهچاری نهبیت، چونکی ئه ف کاره ئانکو بزا فکرنه بو رمفینی یه ژ بهرپرسیاره تیا تاوانی، و ئه ف که که به به هراپ ته و که سن یین بهرده وام ل دادگه هان دا دهینه دیتن، یان تووشی زیندانکرنی دبن.

ئه فروره کهسایه تیه ده می دچنه سهرهدانا سهنته رین ساخله میی فیلبازیان دکهن، و چوو هاریکاریا چاره سهرهدانا خو ناکهن، و بهروفاژی رینمایان دلهیزن، و بو کارمه ندین ساخله میی سهره ده ریکرن دگه ل وان کاره کگران و ب زه حمه ته، چونکی جهی باوه ریی نینن، و هنده ک جاران سه رباری نهوه رگرتنا موهله تا نه خوشخانی ده رد دکه فن و دره فن. پیدفیه نوشدارین چاره سهرکه ر دگه ل فان جوره که سان تاراده یه کی دره ق بن، و دگه ل هندی دا ژی پهنایی نه به ر با بارئینانا شیوازین سزادان و هوشداری دانی دگه ل دا بو سهره ده ریکرنی.

بيهووشی (صرع) (Epilepsy)

هندهك نهوبهیین بهردهوامن ژ خراب کارکرنا میشکی، کو ب شیّومیه کی ژ نیشکه کی قه چیّد بن، و ژبهر خوّ بدوماهیك دهیّن، و دگهل خوّدا تیکچوونه کا بهشی یان گشتی دهوش و هایداری و رمفتاریّن کهسی دا دئینیت، و ژ ههر (۱۳) کهسان (۱) تووشی وی دبیت.

ئەگەرين بيھووشيى

- ۱- ئەگەرين خۆدى (سەرەكى Idiopathic) ئەڤ ئەگەرە ھەتا نۆكە ژى نەديارن.
- ۲- ئەگەرين دیتر (Secondary) بیپهووشی بخو ژ ئەگەری هندهك
 نەخۆشیین دیتر دروست دبیت ومکی:
- أ- نهخوّشييّن گريّدای ب میّشکی قه ییّن جههك دیارگری، وهك (ههودانیّن و کیّم و عهداقکرنیّ) یان نهخوّشییّن گشتی و ههودانیّن مهزن، و نهو دربیّن ب سهری دکه قن.
- ب- تێڬڿۅۅنێڹ بگهوٚر (Metabolic) و نهخوٚشيێن ديټێن كو تووشى ئهندامێن ديێن لهشێ مروڨى دبن، و كارتێڬرنێ لسهر كار و بزاڨ و چالاكيێن مێشكى دكهن، وهك (ژههراويبوون، كێمبوونا رێژا ئوكسجينى، هاتنه خوّارێ يا رێژا شهكرا خوٚينێ، كالسيوم و جورێن ديټرێن خوٚيێ، و تێڬڿوونا كارێ ههر ئێك ژ خالخالك و گولچيسكا و دلي، و ههبوونا تايهكا دژوار، ... هتد).
- ج۔ نیشانین گریدای ب فهخوارنین سهرخوشکهر و دهرمانین سرکهر و ژههراویبوونی ب وان.

جوریّن نهخوّشیا بیّهووشیی دابهشی دوو جوریّن سهرمکی دبن، و هرُمارهك لقیّن لاوهکی ژی بخوّقه دگریت، و گرنگترینیّن وان نهقیّن لخوّاریّ نه:

- ۱- بێهووشيا گشتی و ئێکهم (Generalized):
 - ا۔ بيهووشيا مهزن (Grandmal).
- ب بيهووشيا بچۆيك (Petitmal Or Absence).
- ج- بێهووشيا ههژههژوكيا ماسوٚلكهيى (Myoclonus).
 - ۲- بێهووشيا ژ جورێ بهشي (Partial).
 - أ- بينهووشيا ساده (Simple).
 - ب- بێهووشيا ئاڵوز (Complex).
- ج- بێهووشيا بهشی (لاومکی) يا کو خو فهدگوهێزيت بو جورێ گشتی يا دمستيێکی (Partial Evolving To Secondary Generalized).
 - ١- بيهووشيا گشتى سهرمكى.
 - ا بيهووشيا مهزن (Grandmal).

ژ ههمی جورین دیر بهربه لافتره، و ژ ژییی زاروکینی یان سنیله یی دهست پیدکهت، و هنده جاران ژی پشتی هینگی دهردکه فیت، و ههر نهوبه یه کا وی دگهل ریزه کا بلند دهستر پیدکهت، و نهو کهس وه کی داره کی ده وه کی داره کی ده وی دی که نه وی بینوش دبیت (نه هایداریه کا تمام) بسه ردا ده یت، و پشتی (نیف خوله کی) تیکچوونه کا دژوارا ماسولکه یی لنك پهیدا دبیت، و ههمی لهشی بخوقه دگریت، و ددانین نه خوشی فیک دکه فن و نه زمان ده ددر که فیت و که فه ک ژ ده فی ده یته ده دری، و تووشی خو پیسکرن و میزکرنی دبیت، و رهنگه نه فی جهنده هه تا (خوله که کی فه کیشیت و هیدی

هیدی پشتی هینگی نهخوش خهولوته دبیت، و ب ماندیبوونی هه بهرهه فی خو دریژکرن و نفستنی دبیت، و هنده ک جاران تووشی ژانهسهر و گیژبوون هه لافیتنی دبیت، و نهو کهس پشتی هینگی نزانیت چوو ب سهری هاتیه.

ههروهسا هندهك جاران ئه كهسه ههست ب نيزيكبوونا نهوبهيين في نهخوشيي دكهت، و ئهو ژی ب ريكا ئهو هوشداريا بهری هينگي دروست دبيت كو نافي وي ئوورا (Aura) يه.

ب بيهووشيا بچۆيك (Absence Petitmal):

پتر ل هوناغا زاروکینیی دهست پیدگهت، و هوناغا سنینهیی دوماهیکا وی یه، و ژ دهست دانا هوشیاریی دهی جوری بیهووشیی دا زووی ناهیته تیبینیکرن، و بتنی چهند چرکهیان فهدکیشیت، دگهل دا چافین مروفی بتنی یین ل سهر خالهکا نهدیار یان دبیت نهو کهس بکهفیت یان تووشی خرابکارکرنا ماسولگان (تهشهنوجاتان Myoclonus) یان (لفینهك تووند و نهخویست و بلهز و دهم کورت) ببیت، و دبیت نهف نهوبهیه بیی کو نهخوش برانیت چوو بسهری هاتیه ب دوماهیك بهیت.

یا پیدفیه لایهنین پهیوهندیدار ل قوتابخانی هایداری فی جوری بیهووشیی ببن، چونکی دبیت ب سهری قوتابیه کی بهیت و ب رهنگی بهلاقبوونا هزری یان مژویلبوونا میشکی ب تشته ک دیتر فه خو نیشان بدمت، و بفی چهندی گهله ک ناریشه و ناستهنگان بو پروسیسا خواندنی و خودی زاروکی دروست بکه ت، و ناستی خواندنی لده گهله ک لاواز تر ببیت، و لدوی دا گازنده و لومه هی و چکین ماموستا و دهیبابان بهینه سهر وی، و تووشی سزادانی بکهن بیی هندی بزانن نهوا بسهری زاروکی دهیت نیشانین نهخوشیه کی نه، کو پیدفی ب هاریکاری و سه خبیری و چارهسه ریی یه.

ج- بنِهووشيا ههژههژوكيا ماسوّلكهيي (Myoclonus):

خۆ ب رەنگى رەقبوون و لڤينين نەخۆيست و بهيز ديار دكەت، و پشك پشكى يان گشتى دماسۆئكين لەشى دا نيشان ددەت، كو تيدا رەفتار يان هوشى مروڤى چوو تيك ناچيت، و ئەڤ چەندە هەمى بتنى چەند چركەيان قەدكيشيت، و هەمى جارى وەك ئيك دبيت لدويڤ خۆدا جورى ديترى بيهووشيى دئينيت (بيهووشيا مەزن) ، يان ژى دگەل بيهووشيا بچۆيك دهيت، يان دبيت لنك وان كەسين تووشى خراب بوونا ميشكى يان نەخۆشيين گهۆر (Metabolic) يين زكماكى دبن.

- ۲- بيهووشيا ژ جوري بهشي (هوير) (Partial):
- أ- بيّهووشيا بهشي يا ساده (Simple Partial)

نموونا وی بیهووشیا بهرنیاسه ب (جاکسون)، و نهگهری وی ژی پتر ژ بو خراب بوونا کاری میشکی یه، وهکی وان ههودانین تیدا و خو ب رهنگی بی سهروبهر دکارهکی میشکی دا دبینن، چوو لایهنی بزافی یان ههستهوهری یان ژی سیستهمی (سمبثاوی) یان لایهنی دهروونی بیت، و ژ بهر کو نهخوش هیشتان لسهر هشین خویه (هوشیاره) تا ماوهیه کی کورت ناگه هداری وی یه. نه بیهووشیه ژ نیشکه کی فه دروست دبیت، و ههر جار وه کی نیك و ب شیوهیه کی نهگهور روی دده ت، و نه و بخو ب دوماهیك دهیت، و نهگهر تیدا بی سهروبه ربوونا هوشیاریی روی بده ت، دبیت بو رهنگه کی دیتی وهك بیهووشیا ژ جوری به ش به شی یان نالوز به یته گهورین.

ب- بێهووشيا بهشي و ئاڵۆز (Complex Partial):

نموونا وی بیهووشیا ههر دوو رهخین میشکی سهری یه یان ژی جوری بیهووشیا ههستهومری و برافییه. و بههرا پتر بو تیکچوون و خراب بوونا جههکی دئیک ژ ههر دوو لایین میشکی مروفی دزفریت، و هاوشیوهی جوری پیشتره بتنی ئهو نهبیت کو دگهل فی جوری بیهووشیی دا (لدهستپیکی یان لدویف دا بیت) ئاستی هوشیاریی لنک مروفی دئاستین جیاوازدا تیک دچیت، و دبیت خو بو رهنگهکی دیتری بیهووشیا گشتی بدهته گهورین.

ج- بێهووشیا بهشی (لاومکی) یا کو خو قهدگوهێزیت بو جورێ گشتی یا دهستیێکی:

نه ف جوری بیهووشیی خو ب رهنگی بیهووشیا ساده یان نالوز دهست پیدکهت بهلی پشتی هینگی دبیته بیهووشیا گشتی، وهکی بیهووشیا مهزن، و جیاوازیکرن دنافبهرا وان دا برهحمهته بتنی ب ریکا وی نوورا (Aura) یی نهبیت نهوا بهری هینگی و ب ناشکرایی و دماوهیه کی باش بهری نهوبا هاتنا بیهووشیا مهزن و دووانی روی ددهت، و نهخوش بخو ههست پیدکهت، و بههرا پتر ژ نهگهری خراب بوونا دجهه ک ژ میشکی دا پهیدا دبیت.

تیبینی: ههر چهنده گهلهك جورین فی نهخوشیی یین ههین بهلی دهرفهت بو شروفهکرنا ههمیان نینه، و پیدفی ژی بفی چهندی ناکهت.

ئاشكراكرن و دمستنيشانكرنا نهخۆشيا بيهووشيي

پیّدقیه نوّشدار بوّ مهرهما دمستنیشانکرن و ئاشکراکرنا فیّ نهخوّشییّ بقان کاریّن لخوّاریّ رابیت:

- ۱- بدهستقهئینانا رۆنكرنهكا باش و ئهكلینیكی ب ههمی هویركاریین خوقه لدوّر نهوبهییّن نهخوّشیی، كو ژ ئالیی خوّدی نهخوّشی یان كهس و كاریّن وی دهیّنه پیشكهشكرن، و پیدقیه ژی بزانیت دگهل وی دا ئاستی هوّشیاریا كهسی ژی تیّك دجیت یان بیّهووش دبیت.
- دیتنا هێلکاریا کههرمبا مێشکێ نهخوٚشی (Gram)، کو تێدا دهێته نیشان دان چوو گهوٚرین لدهمێ تووشبوونێ ب نهخوٚشیێ یان پشتی هینگێ ڕوٚی ددهت، و چهند ماوه پێدچیت. ههرچهنده پێدڤیه بهێته زانین ئهگهر ئهۀ جورێ هێلکاریێ تشتهك ومسا ژی نیشان نهدهت، و سروشتی بیت رامانا وێ ئهو نینه ئهۀ کهسه تووشی ۀێ نهخوٚشیێ نهبوویه.
- ۳- ئێخستنا بهر تیشکێ بو ههستیێ سهرێ نهخوٚشی، و پشکنینێن خوٚینێ بو ئهنجام دان و دهستنیشانکرن و دیارکرنا دوماهیکێ لدوٚر نهخوٚشیێ رادوهستیت لسهر هندێ کو نوٚشدار چهند دشێت ب رێکا پشکنینێن ئهکلینیکی و یێن دیتر کاودانێ نهخوٚشی بزانیت، و دگهل هندێ کو بزانیت ههر نهخوٚشیهکا بێهووشیێ پشتی ژییێ (۲۰) ساڵیێ پهیدا دبیت، و ژ جورێ نهسهرهکی (دووێ) دهێته هژمارتن، و پێدڤیه ژی پشتی پشکنینا ئهگهرێن (فیزیولوٚژیکی و بایولوٚژیکی) یێن نهخوٚشیێ بهێنه زانین و چارهسهرکرن، بهێ ئهو جورێن نهخوٚشیێ بهری هی ماوهی (۲۰) ساڵیێ پهیدا دبن ژ جورێن سهرهگینه، و ئهگهرێن وان دیار نینن ئهوما نوٚشدار نهچار دبیت جورێن سهرهگینه، و ئهگهرێن وان دیار نینن ئهوما نوْشدار نهچار دبیت بتنێ بشتا خوٚ به هندهك پشکنینان هٔه گرێبدهت.

دەستنىشانكرنا جياوازكەرانە

پێدڤیه نهخوٚشیا بێهووشیێ ژ ڤان ڕهوش و کاودانێن لخوٚارێ بهێته جوداکرن، جونکی هاوشێوهی ئێکن:

- ۱- نهوبهیین کهتنا فهگوهیزهر (یا کو بهری بنافی هستیریایی دهاته نیاسین).
- ۲- بێهووشبوونێن ساده يێن کو ژ ئهگهرێن جودا جودايێن وهکی کێمبوونا فشارا خوٚینێ (Syncope) یهیدا دبن.
- ۳- کاودانین گریدای ب بیهووشبوونا کو ژ ئهگهری ترسی پهیدا دبن (Vasovagal Syncope).
 - ٤- نهوبهيين ترسياني (بانيك يان بزدياني) (Panic Attacks).
- ۵۔ تێکچوونێن گرێدای ب لایهنێ بایولؤژیکی (Metaboli) فه وهك هاتنا خوّارێ یا رێژا شهکرێ یان کالسیومی دخوٚینێ دا.

چارەسەرى

۱- چارهسەريا نەوبەيى: پېريا جاران ئەڭ نەوبەيە بخۆ بدوماھىك دھێن، و بێدڤى ب چوو مايتێكرنەكى ناكەت، بتنى ئەو نەبىت كو چاڭدێريا چەوانىا بێهن ھەلكێشانا نەخۆشى بهێتەكرن، و حەفكا نەخۆشى ھندەكى بۆ لايى پشتى بهێتە خۆاركرن، و ھەر چوو تشتەكى لدۆر حەفكى و قۆمچكێن سەر سىنگى بهێنە قەكرن، و بهێتە پشتراستكرن چوو تشتەك ددەڤىدا نىنە دا نەخەندقىت، و دەمى نەخۆش دەڤى خۆ قەدكەت ياباش ئەوە تشتەكى وەكى پەرۆكى لىەر ددانێت وى بهێتە دەيناندن، بۆ ھندى داكو لەقا ل ئەزمانى خۆ نەدت.

- ۲- پاراستن و ریّگریکرن: ئه قحهنده بو ریّتریکرن ژ دووبارهبوونا نهوبهیین داهاتیین قی نهخوشیی یه ب ریّکا پیدانا دهرمانین دژی بیهووشیی، و گرنگترینین قان دهرمانان ئه قین لخوارینه، و پید قیه بهیته تیبینیکرن کو ریژا بکارئینانا وان وه کی لخواری هاتی گشتی نه و بو مروفین پیگه هشتیه، و جوری چارهسه ریی و دهرمانی و ریّژا خوارنا وان دمینیته لسه رنوشداری تایبه تمهند:
 - ۱- (Carbamazenpine Tegretol) میللیگرام روّژانه).
- ۲۰۰ تا ۲۰۰ میللیگرام/ (Sodium Valproate Depakine) -۲ .(Tid
 - ۳- (Phenobarbiton Gardenal) -۳ میللیگرام/ Tid).
 - .(Tid میللیگرام/ Phenytoine Epanutin) ـ٤
 - ے (Clonazepam Rivotril) (نیف تا ۲ میللیگرام/ Tid).
 - ۱- (Tid میللیگرام/ Ethosuxemide Zarontin) میللیگرام/
- سهبارهت بێهووشيا ژ جورێ مهزن يان جورێ بهشى ب ههمى
 جورێن خوٚڤه، نهخوٚش دشێت ئێك ژ دهرمانێن سهرى بكاربينيت.
- بهن سهبارهت بنهووشیا ژ جورێ بچویك دهرمانێ دووێ یان یێ شهشێ دهنته بكارئینان.
- بهنی سهبارمت بیهووشیا ژ جوری لهرزوّك دهرمانین بیهووشیا بچویك
 دگهل دهرمانی پینجی دهینه خوّارن.

هندهك تيبينيين گرنگ لدممي چارهسهريي

- دەرمانئ (فینوباربیتون) رەوشا نەخوشئ تووشبووى ب بێهووشیئ
 گەلەك خرابتر لێ دكەت.
- پیدفیه دهرمانی (فینتوین) بو کچان نههیته بکارئینان، چونکی
 دبیته نهگهری پهیدابوونا پرسکین سنیلهیی، و رهنگی سهر و چاف و دهنی و
 برهان تیک بدهت.
- باشتر ئەوە ھندى بشيت دەرمانى (ريفوتريل) بكار نەئينىت، چونكى
 دبیت ھیبوون (ادمان) ژئ پهیدا ببیت.
- پێدڤیه نهخوٚش پشتی دوماهیك جارا تووشبوون ب بێهووشیێ، بوٚ ماوێ نهكێمی (سێ) سالان دهرمانان بخوٚت، و پشتی هینگێ و هێدی هێدی دماوێ چهند ههیڤان دا وان دهرمانان كێم بكهت.
- پێدڤیه هوشیاری کارتێکرنێن دهستپێکی یێن ڤان دهرمانان ببیت، و
 لدهمێ پێدڤی بیت بگهوٚرین، دئێك دهم دا پڗتر ژ دهرمانهکی بكار نهئینین.

بشتی گهۆرینی دهرمانی نوی بهیته بکارئینان، و دهرمانی کهفن (هیدی هیدی) بهیته دویرئیخستن، داکو نهخوشیا بیهووشیی بهردهوام نهبیت. (ئانکو نهوبهیین هیرشین بیهووشیی بهردهوام و بی پهرژان روی نهدهن) (Status Epilepticus)، و دبیت نهفی چهنده ژ نهگهری فهفهتیانا ژ نیشکهکی فه ژ دهرمانی (نهخوارنا دهرمانی) پهیدا ببیت، و نهفه کاودانه ک تهنگافه و دبیت بگههیته ناستی مرنا نهخوشی نهخاسمه نهگهر بهیته پشتگوه هافیتن، و چارهسهری ب ریکا دهیناندنا دهرزیکا (فالیوما ۱۰ میللیگرام) دهینهکرن، کو ژ لایی دهستی فه دهیته لیدان، و پشتی هینگی دووباره نهفی جوره دهرزیکه بهیته بگارئینان بو چهند جاران (۲۰ میللیگرام

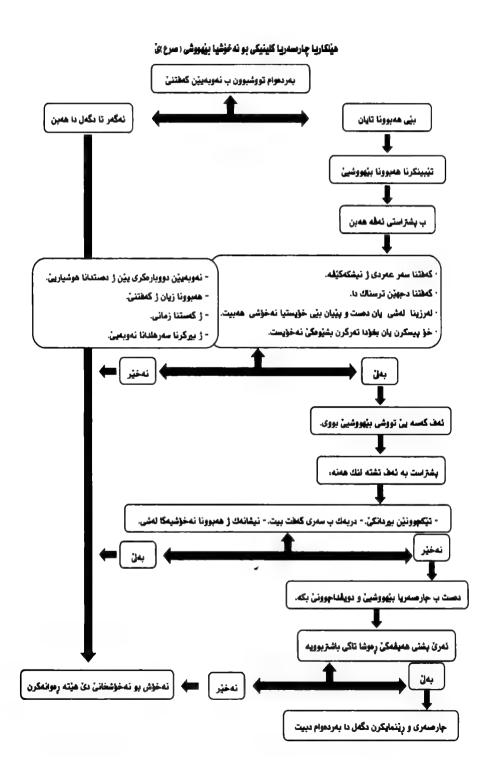
فالیوم دگهل (۲۵۰) کلوکوزا سیّلانیّ)، و نهخوّش هیّدی هیّدی بکار دثینیت، و ریّرا ویّ دگهل ئاستیّ گوّنجاندنا رموشا نهخوّشی بهیّته کونتروّلکرن).

هندهك شيرهت بو نه خوشي و مالباتا وي

- ۱- پیدفیه ب ریک و پیکی پابهندی خوّارنا دهرمانان و سهرهدانا نوشداران (ب شیّومیه کی بهردهوام و ماوه ماوه) بهیّته کرن، یان ل ههر دهمه کی پیدفی بیت، و لدهمی تشته ک نوی چیّدبیت نابیت گوهداریا کهسیّن دیتر ژ بلی نوشداران بهیّته کرن، و لدویف ناخفتنا وان رهفتار و سهرهدهری بهیّته کرن.
- ۲- پیدفیه جیاوازی دنافیه را نهخوشی و کهسانین دیترین نیزیکی وی دا نههیته کرن، و نهخوشیا وی نهبناف چافان دادهن، و بیر ل نهخوشیا وی بینین، و پیدفیه نهو کهس ب شیوهیه کی ناسایی ژیارا خو بیه ته سهر، بو نموونه ژ کاری و پیشه و دهواما خو نههیته دویرکرن و راوهستاندن.
- ۳- دروسته ئه نهخوشه ژیانا هه شرینی پیک بینیت، به نی ب مهرجه کی که سی به رامبه ر ژ خیزانه کی نهبیت، کو نه ش نهساخیه لنك ههبیت.
- ٤ نهخوّش دشیّت ب شیّومیه کی تمام رابیت ب کار و کریار و جالاّکییّن خوّ، به ای پیدشیه خوّ ژ هنده ک نازرینه ریّن وه کی دهنگ و روناهی و برساتی و روژیگرتن و ماندیبوونی بپاریّزیت، و ناساییه نهگهر تهماشه ی تهله فزیونی بکهت. ب مهرجه کی گهله ک نیّزیک نهبیت، و دشیّت ههر ومرزشه و کاره کی بکهت، به ای نابیت خوّ نیّزیکی جهیّن گهله باند و نامیر و کهرهستیّن زفروک و تیّلیّن کارهبایی بکهت، و دشیّت دجهیّن نه گهله کویردا خوّ فیّری مهله فانیا بکهت ای (بینه هیه جافدیّره ک بو ههبیت).

همرومسا دشیّت سواری ماتوری ببیت نهگهر کهسهك یان دوستهك لنك بیت، و دویری وان جه و ریّکیّن قهرمبالغ بیت، کو گهلهك ترومبیّل تیدا همین.

۵- نابیت نه هٔ جوره نهخوشه ههتا پشتی (۸ ههشت) سالآن (ب لایهنی کیمیهٔه) ژ وهرگرتنا چارهسهری و دهرمانان (پشتی هیرشا نهوبهیا بیهووشیی) و (۵ پینچ) سالآن ژ راوهستاندنا چارهسهریی ژ لایی نوشداری تایبهتمهندهٔ ب هاژوتنا ترومبیلی رابیت، و پیدهیه بو هی چهندی پرسیاری ب نوشداری خو بکهت.

دهرمانین دژی بیهووشیی: (پیژا خوّارن و بکارئینانی ژ لایی نوّشداری تایبهتمهندهٔ دهیّته دیارکرن):

کاربامازبین (تکریتول) (۲۰۰) میللیگرام/ رۆژێ ۳ جاران.

جاران.

- فینوباریتون (لومینال) (۱۵ ۳۰) میللیگرام/ روّژیّ ۳ جاران.
- سودیوم فالبروات (دیباکین) (۲۰۰ ٤٠٠) میللیگرام/ رۆژێ (۲ ۳)

پهیومندیا دناقبهرا نهخوش و نوشداری دا (Doctor - Patient Interaction & Communication)

ئیّك ژ وان فاكتهریّن روّله كیّ سهره كی دسهر كهفتنا كار و سهرهده ری یا نوّشداری دهروونی دا دگیّریت شیانیّن وی نه ددروستكرنا پهیوهندیهكا باش دگهل نهخوّشی دا، ئه ق جوره پهیوهندیه دبیته ئهگهریّ:

- ۱- هاریکاریکرنا نوّشداری دگههشتن ب دهستنیشانکرنهکا دروست بوّ نهخوّشیی، و دانانا پلانهکا گونجای بوّ چارهسهرکرنیّ.
- ۲- ئاستى باومريا نەخۆشى ب نۆشدارى بلندتر دكەت، و پېرتر (قەناعەتى) لنك دروست دكەت، و دبيته ئەگەرى ھندى پېرتر پابەندى چارەسەرىى بيت.
- ۲- ئاستى باومرى بخۆبوونى لنك خۆدى نۆشدارى ژى بلندتر دكەت، و
 پترتر ريزى لخۆ بگريت.
- ٤- رێژا مەزاختنێ بۆ چارەسەرىێ دێ كێمتر ئێهێت، و ئاستێ مفایێ ئابوورى ژى بلندتر ڵێ دكەت.
- ۵- دێ ڕێۯا وان ئاریشه و کاودانێن لهوانهیی یێن یاسایی و ئابووری
 کێمټر لێهێن.

جیاوازیا شیانیّن نوّشداران دئاقاکرنا قان پهیوهندیان لدویف ئاستیّ زانینا وان بوّ زانستیّ پهیوهندییّ (Communicetion) و شههرهزاییّ دجیّبهجیّکرنیّ دا وهك ئیّك نینه و جیّاوازه.

پهیومندیکرن وهك پیناسهیه کا ساده بریتیه: (ژ پروٚسیّسا لیّك تیّگههشتنی ب ریّکا قُهگوهاستنا زانیاری و هزران (پهیامیّ) ژ میّشکی کهسه کی دکهسی ئیّکی دا ئانکو هنیّردهر بو میّشکی کهسی دووی (وهرگر)، و ههروهسا بهروّقاژی، کو تیّدا ئه پهیامه دناقبهرا واندا دهیّته ئالوّگهوّر کرن دا تیّگههشتنه کا هه قیشك بو بابهتی لبهر دهست پهیدا ببیت.

پهيومنديكرن ب شێوميهكى گشتى دوو جورن:

- ۱- پهیوهندیا زارهکی: ئانکو ئهو زانیاریین ب ریکا بکارئینانا وشهیان (چوو ب نقیسین یان ئاخفتن) بهینه ئائوگهور کرن. و ئه جوره نیزیکی (۳۵٪) ژکوما ههمی پهیوهندیین سهرکهفتی پیک دئینیت.
- ۲- پهيومنديا نهزارمكى: پێك دهێت ژ ههمى وان زانياريێن ب ڕێكا (هێمايان (ئيشارمتان) و لڤين و دمربرينێن سهروچاڨان و ... هتد)، دهێنه ئاڵۆگهۆر كرن، و ئهڨ جوره ژ پهيومنديێن گهلهك گرنگه، و نێزيكى (٦٥٪) ژ ههمى وان پهيومنديان پێك دئێنيت، (ئهوێن دناڨبهرا نۆشدارى و نهخۆشى دا) دروست دبن. ئهڨ جوره پهيومنديه پشتا خۆ ب دوو جورێن دمربرينا يان نيشانێن كو زانياريێن پێدڨى لدۆر كهسێ بهرامبهر ددمنه مه و گرێ ددمت:
- أ- سهروبهری نهخوشی یان نیشان ناهینه گهورین: و مهرهم ژوینه و سهروبهری وهکی (دریژاهی یان کورتی، جل و بهرگ، لبهرکرنا زیر و زیفان، جوری نارمیشی، و ... هند) یه.
- ب سهروبهر و نیشانین دهینه گهورین (نفین)؛ وهکی (شیوازی نهشی و براق و لفینین وان، جوری بهریخودانا ناق چاقان، دهربرینین سهروچاقان، شیواز و چهوانیا ناخفتنی، چهوانیا دهنگی و بلندی و نزمیا وی، و ... هتد) نیشان ددهت.

بۆ گەھشتن ب پەيوەندىيەكا باش پێدڤىھ نۆشدار پويتەى ب سەروبەرى خۆ بدەت، و رۆبەكى نۆشدارىي پاقژ لبەر خۆ بكەت، و ب ھێواش و ئارامى و گەلەك لسەر خۆ و بگرنژين پێشوازيي ل نەخۆشى بكەت، وەك دلۆڤانى و رەوشت و رێزگرتن لى، و باشترە نەخۆش ل رەخ نۆشدارى روينيتە خۆارى نەك لبەرامبەر بیت، و دناڤبەرا وان دا چوو مێزەك نەبیت، داكو نەچیتە دچۆارچووڤەیی چاڤبێكەفتنی دا، و نەبیته پرسیار و بەرسڤدان، و ھەروەسا بزاڤ بهێتەكرن جھ و دەمەكى گۆنجاى بۆ دروستكرنا پەيوەندىيكا باش بهێتە دابینكرن (ژینگەھا پەيوەندىي یا گۆنجاى بیت).

ئخۇارى دى ئەڭ شىوازىن دروست ھىنە رۇنكرن، داكو كارمەندى نۇشدارى ب سەركەفتىانە وان دكارى خۇ يى كريارىدا جىبەجى بكەت

- ۱- راستهوخو بهریخودانا ناف چافین نهخوشی ههر ژ دهستبیکا هاتنا وی بکه، و وهکو دهربرینهك بو ریزگرتن و پویته پیدان ل نهخوشی ب رهنگهکی تیر دلوفانی پیشوازیی لی بکه.
- ۲- ب رِیّکا هندهك پرسیاریّن فهکری و نازاد نوّشدار دی گوهداری گازندهییّن نهخوّشی ب (به لیّ) یان (نهخیّر) کهت.
- ۳- پیدفیه تیگهه و زارافین ساده بهینه بکارئینان، دا نهخوش دوان بگههیت، و زاراف و تیگههین ئالوزین زانستی یین وهسا بکار نهئینیت، کو نهخوش تینهگههیت.
 - گازندین نهخوشی باش تیبگههیت و رون بکهت.
- ۵- سوزداریی نیشا نهخوشی بدمت، ئانکو فیر بکهت، و دوی تشتی بگههیت ئهوین دهردبریت، و ریزی ل ههست و سوزین وی بگریت.

- ۱- نیشانی ب نهخوشی بدمت، کو ههر ژ دهستپیکی ومره ئهو یی ئاماده و بهرهه فه و پژده بو هاریکاریکرنی، (و ئه فی جهنده بو ئارامکرن و پشتراستکرنا نهخوشی و هاریکاریکرنی بخویه. ههروهسا بو پروسیسا جارهسهریی گرنگ و پیدفیه).
 - ٧- گۆھدارەكى باش بىت (باش گوھداريا نەخۆشى بكەت).
- ۸- ژێ هایدار بیت، و دهربرپنێن نهخوٚشی یێن سوزداری لبهرچاۀ بگریت، ئهو دهربرین نیشانن ژ رهوشا بارێ دهروونیێ نهخوٚشی (وهك خهمگینی، ترسیان یان توورهبوونێ) لنك، و ههر ئێك ژ وان ب شێوهكێ گونجای سهرهدهریێ دگهل بکه.
- ۹- ب رهنگهکی فهرمانده و دهسههلاتدار و خومهزنکرن رهفتاری نهکهت.
- ۱۰ نهگهر بیدقی ب هندی بکهت، دشیت هندهك جاران و ب شیوهیهکی دیپلوماسی نهخوشی ژ ئاخفتنی راوهستینیت، و وهك بیدقی مایی خو تیدا بکهت.
- ۱۱- پیدفیه خو ژ هندی بپاریزیت، کو ههر ژ دهستپیکی دچهند خوّله کین ئیکی دسهرهدانکرنی دا ههمی زانیاری و بیروباوهرین خوّ پیشکهش بکهت.
- ۱۲- پیدفیه دگهل نهوی کهسی ب خافی و هیدی و هیواشی رمفتاری بکهت، و خو ژ نفینین نهزگین و حیل و ناخفتنا ب تووندی و توورهیی بیاریزیت.
- ۱۳- هندهك جاران خو نيزيك بكهت (خو بو لايي نهخوشي خوار بكهت)، داكو دئاسايشي و بهختهوهري و ههڤاليني و بشكداريكرني بگههيت.
- ۱۶- مفای ژهیما و بهرسفین کو نیشاندهری گرنگی پیدان و هاندان بو بهردهوامی دانا پهیوهندیی بیت وهرگریت.

۱۵ خو ژ بکارئینانا وان وشهیان بپاریزیت، ههر ومکی ئهو هندهك
 فهرمانا ل وان کهسین سهرهدانکری دکهت.

۱٦- تێبینیین گرنگ لنك خو تومار بکهت، دا لدهمی پیدهی لی برهریت و پیداجوونی ب وان بکهت.

۱۷- هوسا بیت دهمی نهخوش دهربکه قیت ههست پی بکهت، کو نوشدار (یان کارمهندی نوشداری) ههر چهند شیای هاریکاریا کری، دا ناریشهیان جارهسهر بکهت.

دبیت خوّانده قان پیّران ب دیتنا ئیّکی و هسا هزر بکهت، کو ئه قی تشتین هاتینه گوتن ئیدیال و تیوّریك بن، و لسهر ئاستی کریاری نه هینه جیّبه جیّکرن، به ای ئهگهر هنده کی تیدا هویرتر و کویرتر هزر بکه ین، دی بینین ئه قاتشته نه دژی رموشت و یاسایین هه نسو که فتین جفاکی یین سهرده م و شارستانیانه نه، به نکو نه م گهله گ ژ وان رمفتاران روّژانه و ب کریاری جیّبه جی دکه ین و نه نجام دده ین.

همرومسا نمهٔ شیان و شمهرمزایه یین کو هیدی هیدی و هوناغ ب هوناغ ب جیبهجیکرنی دگاری دا، دبنه رمفتارین پیشهیی یین ناسایی و رونتین (لنك نوشدار و گارمهندین نوشداری)، و دجهی خو دایه ل دوماهیکا فی دمرگههی نمهٔ جوری پهیوهندیین باش دههمی لقین نوشداری دا گارهك پیدفی و نمرگهکی سمرهکینه، و بتنی گریدای ب وان نوشدارین تایبهتمهندیا وان دمروونی نینن ، بهلکو ژی دشیین بیژین بو ههمی دهلیفه و بوارین ژیانی و دگرنگ و پیدفینه.

راویژگاری و رینمایکرنا دمروونی

پروسیسهکا زانستی و مهرهمدار و ریکخستی یه، و پیکدهیت ژ گهنگهشهیهکا نهینی دنافیهرا راویزگاری (ریننمایکهری) دهروونی و کهسی سهرهدانکهر (مفاوهرگر) (یی کو دبیت تاکهک یان ژن و زهلام یان ههر کهسهک دیم بیت. ئه چهنده بو مهرهما هاریکاریکرنا کهسی سهرهدانکهر دهیته ئهنجام دان، داکو دئاستهنگ و کاودانی تیدا تیبگههیت، و باشترین شیوازی دهربازبوون ژ وی رهوشی ئهو بخو بههلبژیریت. راویژگاری پروسیسهکا چالاکه تیدا راویژگاری دهروونی ب هاریکاریا کهسی سهرهدانکری کار دکهت، بو ئاشکراکرن و شروفهکرنا (ئاریشهیان، هزران، ههست و سوزان، شیانین کهسی سهرهدانکمر و دیارکرنا وان لایهنین دهینه پیشکهشکرن)، وهک پشتهفانی و هاریکاریکرن، بو دهربازبوون ژ قان ئاستهنگان دشیاندایه مفا ژی بهیته وهگرتن، و ب باشترین شیوهیی ژ ههژی و گونجای بژیت.

راویْژکاری وهك پشته قانیه ك هاریکاریا که سی دکه ت، دا ب رهنگه کی په سندگری هه نسو که فتنی دگه ل کاودانی تیدا، و ژقی ره وشا بره حمه ت بکه ت و راویزژکار رادبیت ب هاریکاریکرنا نه خوشی بو هندی ب رهنگه کی نوی هزر و بیروباومرین خو ریزبه ند بکه ت، و رهه ه ند و لایه نین ناریشه یا خو ب رونی دیار بکه ت، و ریک و شیوازین چاره سه ری و سهره ده ریکرنی نک نیشان بده ت، و باشترینی وان ب هه نیز بریت. هه روه سا راویژگار (شیره تکار) وان زانیاری و باشترینی وان ب هه نیزی ده ی ده نیوانین کو گریدای نه ب ناریشا نه خوشی رین شیره تکاری ندا دوی قد اچوون هه بیت، و پیشکه ش دکه ت. گه نه که که دکاری شیره تکاریی دا دوی قد اچوون هه بیت، و ژقانی سهره دانا داها تی به یته دیارکرن، و گه نه که جاران نه ف که سه بید فی ب ژقانی سهره دانا داها تی به یته دیارکرن، و گه نه که باش بیند فی باش.

د پروسیسا قهکولینا ئاریشهیا سهرمدانکهری دا نابیت بوها و گرنگیا ههر ئیّك ژ گلهیی و گازندمییّن کو نهخوش دکهت بهیّته کیّمکرن، ههر چهنده دبیت ئه گازندمیه دمستپیّکی یان تایبهت بهیّته هرْمارتن، و نابیت داخوّاز ژ نهخوّشی بهیّتهکرن، کو ههست و سوزیّن خوّ داکهت (کهبتکهت). بو نموونه بیّریتیّ: (نهکهگری، هندهکیّ خوّ خاق بکه، یان بیّدهنگ به دا ئهم دئیّك بگههین)، بهروّقاژی پیّدقیه نیشا بدهین ئهم دکاودانی تیّدا دگههین، و ریّزی ل ههست و سوزیّن وی دگرین و یی ئازاده ددمربرینا وان دا.

پیدفیه شیرهتکار(راویژگار) وان ژیدهرین دبنه نهگهری پشتهفانیکرنا کهسی پهیدا بکهت و قهبینیت. بو نموونه (خیزانا وی، ههفال، کار، خواندن، شیانین وی، هاریکاریین یاسایی یان یین جفاکی)، پشتی هینگی دگهل دا قهکولینی لدور ناستی شیانا مفا وهرگرتنا کریاری و پراکتیکی ژ وان ژیدهران چهنده. گرنگه بفی چهندی بیرا ههوه بینین نهم چارهسهریی بو ناریشا نهخوشی دیارناکهین، بهلکو دی هاریکاریی کهین نهو بخو باشترین چارهسهریی ب ههابرژیریت، (چونکی نهکهسی راویژگاره بریاری لسهر باشترین ریکا چارهسهریی ددهت، بهلکو نهفه خودی نهخوشی یه بفی کاری رادبیت).

گرنگترین ئالاقین راویزکاری بریتنه ژ: (گوهداریهکا باش و جالاک، پرسیارکرنا پرسیارین گونجای لدهم و به شیوازهکی گونجای، هایداریهکا باش ژ رهوشا دهروونیا سهرهدانکهری، و نیشاندان و ریزگرتنهکا تمام بو ههست و سوزین نهخوشی، و هاندان و پشتهقانیکرن ل دهمی ههر تشتهکی جوان و ئهرینی ئهنجام ددمت، ههتا کو چهند بچویك و ساده ژی بیت).

جینبه جینکرنا شیانین راویژگاری و دروستکرنا پهیوهندیهکا باش دی وی شیانی دهته سهرهدانکهری باشترین بریارین گونجای لدور وان گهورینین کو رهنگه ئهو دژیانا خو دا بکهت و پی رابیت، و پینگافین باش بهره هندی بهافیژیت دویفدا جوونا وان جورین ژیانی بچیت یین کو باشترین مفای دگههینن، و ژ ههمیا ئارامتر و بهخته و مرتر و تهناهیی ددهنی.

چارەسەركرنا ئارىشەيان دى ب سانەھى كەڤىت ئەگەر:

- ۱- ئارىشەينن مەزن دابەشى سەر ئارىشەينن ھويرتر و بچۆيكتر ببن.
- ۲- پویته ب وی ناریشی بهیته دان یا گو بو نهخوشی ژ ههمی
 ناریشهیین دیتر گرنگتر.
- ۳ قەكولىن و دوويقداچوونا چارەسەرىي و رىكىن دويى و ئەلىرناتىقىن گۆنجاى بكەت.

ناڤێن بەرێزێن پشكدارى دپێداچوون و لێزڤرين لسەر پەرتووكێ ب زمانێ عەرەبى كرى، ل (عيراڤێ).

جهی کاری	ناڤێن نۆشداران	ژماره
المستشار الوطني للصحة النفسية	عماد عبدالرزاق عبدالغني	١.
معاون مدير عام دائرة الصحة العامة	محمد جبر حویل	۲
م. ابن رشد التدريبي للأمراض النفسية	باسم داود صادق	٣
شعبة الصحة النفسية وزارة الصحة	خالك عواد خليفة	٤
شعبة الصحة النفسية وزارة الصحة	عباس جبار صاحب	٥
دائرة الصحة بغداد - الكرخ	سرمد نزهة	٦
دائرة صحة نينوى	محمد صالح	٧
دائرة صحة نينوى	ماهر توفيق مجيد	٨
دائرة صحة صلاح الدين	ابراهيم سبعاوي	٩
دائرة صحة صلاح الدين	فراس ستار کریم	1.
دائرة صحة بغداد - الكرخ	انتظار ابراهيم اسد	W.
دائرة صحة البصرة	كاظم جبار	17
دائرة صحة بابل	عباس سعيد	14
دائرة صحة بابل	حميد نعمة سليمان	3/
دائرة صحة كربلا	صباح علي كاظم الغانمي	10
دائرة صحة كربلا	عامر فاضل	דו
دائرة صحة الديوانية	حسن جفات كروان	14
دائرة صحة ديالي	خالدة رشيد حسن	W
دائرة صحة دائرة صحة كركوك	احلام عزالدين عبدالجيد	19
دائرة صحة ذي قار	يحيى عادل حنون	7.

دائرة صحة واسط	عسام سالم اسماعيل	71
شعبة الصحة النفسية وزارة الصحة	امنة عدنان وهيب	77
شعبة الصحة النفسية وزارة الصحة	اكرام تحسين مهدي	77
الهيئة الوطنية للصحة النفسية	احمد شاكر ابراهيم	72
دائرة صحة النجف	مصطفى جمال مصطفى	70
دائرة صحة المثنى	عبدالله جمعة زعير	77
شعبة الصحة النفسية وزارة الصحة	عماد خزعل عيدان	**

ناڤێن بەرێزێن پشكدارى دپێداچوون و لێزڤرين لسەر پەرتووكێ ب زمانێ عەرەبى كرى، ل (ھەرێما كوردستانێ).

جهی کاری	ناڤێن نۆشداران	ژماره
وزارة الصحة اقليم كردستان	سامان احمد حلبجي	١
وزارة الصحة القليم كردستان	عبدلله مصطفى عبدالله	۲
دائرة الصحة السليمانية	رێزان حسين رشواني	٣
دائرة الصحة السليمانية	ئالان محمد طاهر	٤
دائرة الصحة السليمانية	سامان انور	٥
دائرة الصحة السليمانية	جوان مرزة مجيد	٦
دائرة الصحة اربيل	رومشت رشید	٧
دائرة الصحة اربيل	اسماء صبحي محي الدين	A ,
دائرة الصحة دهوك	برجان هاشم	٩
دائرة الصحة دهوك	ذکری احمد محمود	١.
دائرة الصحة دهوك	نزار عصمت	"

<u>ئەرھەنگ</u>

			,
کو ردی	انگلیزی	عربى	ژماره
سايكوسٽِس	Psychosis	الذهان	١
هوبيا	Phobia	الرهاب	۲
هستيريا	Hysteria	هستيريا	٣
خەموكى	Depression	اكتئاب	٤
نیگەرانی	Anxiety	قلق	٥
ترس	Fear	الخوف	7
ومسواس	Obsession	الوسواس	٧
تێػڿۅۅڹێڹ ڨ۬ؗڡڰۅٚۿێڒڡڔ	Conversion Disorder	اضطرابات تحويلية	٨
هيبوون (ئاڵودمبوون)	Addiction	الادمان	9
بێؠ؞ۺؠۅۅڹ	Deprivation	حرمان	1.
پەستانىن دەروونى	Stress	ضفط	11
دلوڤاني پێکرن	Empathy	التعاطف	17
ھەٽچوون	Emotions	الانفعالات	14
گێۅڶ	Temperament	المزاج	18
هەقركى، ململانى	Conflict	الصراع	10
نەقيان	Hatred	الكراهية	17
كەسايەتىي گرتى	Introversion	الانطواء	١٧
ڤەدەر	Isolation	العزلة	W
توورهبوون	Anger	الغضب	19
شەرۆكەر(شەرەنگىز)	Aggression	عدوان	۲٠
ټێکچوون	Disorder	اضطراب	71

بهختهومری	Happiness	السعادة	77
چکۆسی	Jealousy	الغيرة	77
لاوازى	Disability	العجز	45
رهتكرن	Contempt	الرفض	10
گرێيا دەروونى	Complex	عقدة النفسية	*1
داكرن	Repression	الكبت	77
خەلاتكرن	Enhancement	التعزيز	44
سزا	Punishment	العقاب	79
شيان	Ability	القدرة – المهارة	٣٠
خۆ گۆنجاندن	Adaptation	تكيف	77
چەلەنگ	Activity	نشاط	77
پێکهاتن (سازان)	Adjustment	توافق	77
كەتوار	Realism	الواقعية	**
داخۆازكرن	Reall	الاستدعاء	70
حەزكرن	Desire	الرغبة	77
نموونهیی ۲	Idealism	المثالية	**
همفسهنگی	Balance	الاتزان	44
خۆاربوون (لادان)	Adomaly	الانحراف	79
بهراوردكرن	Comparison	المقارنة	٤٠
ا ھەڤكىفى	Proficiency	الكفاءة	٤١
بدمسقهئينان	Achievement ,	التحصيل	73
ملكهچكرن	Submission	الخضوع	27
پشت گريدان	Dependency	الاتكالية	££

پاٽدمر	Motivation	الدافعية	80
حەزوئارەزو	Attitudes	الميول	٤٦
حەز	Desire	رغبة	٤٧
نەرمايەتى	Flexibility	مرونة	£A
ئاراستەگرن، رێنمايكر	Guidance	التوجيه	٤٩
پیڤهر	Norms	معايير	٥٠
پیڤان	Measurement	القياس	51
بها	Values	القيم	07
 رموشت و تیتال	Habits	العادات	٥٣
گهۆراو، بگهۆر	Variable	متغير	30
شكەستن	Frustration	الاخفاق	00
ڤەكريبوون	Extraversion	الانبساط	٥٦
غەريبوون	Alienation	الاغتراب	٥٧
پشت بەستن	Dependency	الاعتماد	۵۸
ئاشكراكرن، قەديتن	Discovery	اكتشاف	09
پێشبینی	Expectation	التوقع	7.
ھەلسەنگاندن	Evaluation	التقويم	71
ڤەزڤراندن	Recall	الاسترجاع	77
دووبارهكرن	Replication	الإعادة	7.5
سولين، جۆك	Pons	القنطرة	78
بهدهلقهكرن	Compensation	التعويض	70
پوئینکرن	Classification	تصنيف	77
هێماکرن	Coding	ترميز	٦٧

ۑێػڤهگرێدان	Correlation	ارتباط	ъ
تێبينى	Observation	الملاحظة	79
تپژبینی	Insight	الاستبصار	٧.
جەوھەر	Intimal	الباطئي	٧١
هزركرنا كوير	Introspection	الاستبطان	٧٢
نموونه	Modeling	النمذجة '	٧٣
کار، کردار	Action	العمل	٧٤
بيردانك	Memory	الذاكرة	٧٥
ژبیرکرن	Forgetting	النسيان	٧٦
هزركرن	Thinking	التفكير	~
دووبارمبوون	Frequency	التكرار	٧٨
كوگەھكرن، عەمباركرن	Storage	تخزين	79
هوشیاری	Attention	الانتباه	٨٠
درگپێکرن	Perception	الادراك	۸۱
نەبوونا ھوشياريى	Inattention	عدم الانتباه	٨٢
هوشیارگرن	Awareness	الوعي	٨٣
پاراستن	Keep	الاحتفاظ	A£
زانینی	Knowledge	المعريفة	٨٥
وزه	Energy	طاقة	۸٦
پێۮڨؽٳؾؠ	Need	الحاجة	AY
بيرتيژي	Intelligence	الذكاء	м
ژییی ژیری	Mental Age	العمر العقلي	49
لاوازیا ژیری	Amentia	الضعف العقلي	9.

ميّشك	Brain	الدماغ	91
تیڤلێ مێشکی	Cerbral Cortex	القشرة الدماغية	97
مەزىك	Cerebellum	المخيخ	94
تيڤلى ڤەلڤينێ	Motor Cortex	القشرة الحركية	48
خانەيين دەمارى	Neurons	الخلايا العصبية	90
كۆئەندامى دەماريى	Central Nervous System	جهاز العصبي	97
ناڤەندى	System	المركزي	
کریاریّن ژیری	Mental Process	عملية عقلية	97
ستری بهند	Spinal Cord	الحبل الشوكي	94
لهشي خانان	Cell Body	جسم الخلية	99
خۆيەتى، خۆد	Self	الذات	1
پێکهاتێ خۆيەتى	Ego Complex	المركب الذاتي	1.1
تێۣڰەھشىن	Understanding	القهم	1.7
پێۺبينيکرن	Prediction	التنبؤ	1-7
كونترۆلكرن	Control	الضبط	1-8
بهيانكرنا گشتى	Interpretation	التفسير	1.0
شروفهكرن	Analysis	التحليل	1-7
پێڰەھشتن	Maturation	النضج	1-4
فێربوون	Learning	التعلم	۱-۸
پەرومردە	Education	التربية	1.9
گشتاندن	Generalization	التعميم	11.
ڕێۣػڂڛؾڹ	Organization	التنظيم	111
كورتكرن	Summarizing	التلخيص	117

بەردەوامى	Continuity	الاستمرارية	117
ثارمانج	Goals	اهداف	118
رممەك	Instinct	الغريزة	110
مهرجداری	Conpitionment	الاشراط	דוו
وژدان	Conscience	ضمير	117
هەرەمەكى	Randomization	العشوائية	IW
خۆجهى	Constant	ثابت	119
راستگویی	Validity	الصدق	17.
 جێگيری	Reliability	الثبات	171
تاقیکرن	Test	الاختبار	177
ړاپرسی	Questionnaire	الاستفتاء	177
- چاڤپێۣکەفتن	Interview	المقابلة	37/
رێنمايكرن	Counseling	الارشاد	170
نیشان	Symptoms	الاعراض	177
ساخلەت	Features	السمات	177
بیردۆز (تیور)	Theory	النظرية	177
ژینگهه	Environment	بيئة	179
بۆماوە	Heredity	الوراثة	14.
ومرگرتی	Acquired	مكتسب	141
ومرار	Evolution	التطور	187
تام - چیژ	Egoțism	اللذة	188
گەشە	Growth	النمو	37/
تف رژیان	Salivating	اسالة اللعاب	170

ئازرێنەر	Excitement	المثيرات	ריוו
بەرسقدان	Response	الاستجابة	177
هەوڭدان و خەلەتكرن	Trial-Error	المحاولة والخطأ	١٣٨
بەرسقدانا مەرجى	Condition Response	استجابة الشرطية	189
ئازرێنەرێ مەرجى	Condition Stimulus	مثير الشرطية	18.
راهاتن	Practice	المارسة	181
مەشقپىڭكرن، راھينان	Training	التدريب	127
شارهزایی	Experience	الخبرة	787
ناڤەند، ناڤين	Average	المتوسط	188
بەرھەڤى	Readiness	الاستعداد - التهيؤ	120
ئەو	Id	الهو	187
ئەز	Ego	الشعور	157
ئەزى بلند	Super Ego	الضمير	184
بەھرەمەند	Gifted	موهوب	129
بەھرە	Giftedness	موهبة	٧٠.
بليمهت	Genius	عبقري	101
ههستكرن	Sensation	الاحساس	101
هەستەوەر	Senses	الحواس	101
ههستيارى	Sensitiveness	الحساسية	108
سەرسۆرمان	Surprise	الدهشة	100
سنێلەيى، ھەرزەكار	Adolescence	المراهقة	107
مەزن، پێگەھشتى	Adult	الراشد	104
ھۆرمۆن	Hormone	الهرمون	104
			

كەسايەتى	Personality	الشخصية	104
دمروونناسی	Psychology	علم النفس	17
رمفتار	Behavior	السلوك	17
تیورا رمفتاری	Behaviorism	النظرية السلوكية	17'
هزرا باش	Good Thinking	التفكير الجيد	17
ڤەكولىنا كاودانان	Case Study	دراسة الحالة	17
بههرمداری	Giftedness	الموهبة والتفوق	17
نەشيانا ژيرى	Mental Impairment	الإعاقة العقلية	17
نهشيانا ديتني	Visual Impairment	الإعاقة البصرية	רו
نهشيانا گوهليّبوونيّ	Hearing Impairment	الإعاقة السمعية	۱٦
نەشيانا ھەڭچوونى	Emotional Impairment	الإعاقة الانفعالية	١٦
نەشيانا قەلقىنى	Motor Impairment	الإعاقة الحركية	۱۷
نهشيانا فيربووني	Learning Disabilities	صعوبات التعلم	"
تێػڿۅۅنێڹ ئاخفتنێ	Speech Disorders	اظطرابات النطق	14
سازانا دمروونى	Psychological Compatibilities	التوافق النفسي	۱۷
خۆدى جڤاكى	Social Self	الذات الاجتماعية	11
هزرا بهردای، هزرا ثازا	Divergent Thinking	التفكير المنطلق	۱۷
هزرا سنوردار	Convergent Thinking	التفكير المحدد	11
ئاستەنگىن دەستىپىكى	Initial Difficulties	صعوبات اولية	۱۷
ئاستەنگىن لاومكى	Secondary Difficulties	صعوبات ثانوية	14

زمانيّ لهشي	Body Language	لغة الجسد	174
زمانی چافان	Eye Language	لغة العيون	W-
دمربرينيّن سهروچاڤان	Facial Expressions	تعبيرات الوجه	WI
ئاراستەيين دمروونى	Psychological Direction	الاتجاه النفسي	W
قەدەريا كومەلأيەتى	Social Isolation	العزلة الاجتماعية	W۳
فْیِّك گەھشتنا زمانی	Syntaxes	التواصل اللغوي	148
دەربرين	Expression	التعبير	140
راستقهكرنا رهفتاران	Behavior Modification	تعديل السلوك	WI
پێدڤيێن بايوڵۅٚجي	Biological Needs	حاجات بايولوجية	WY
ڕژێڹەر	Gland	الغدة	144
رژێنهرێن ب کهنال	Ductal Glands	الغدة القنوية	149
رِژێنەرێن بێ كەناڵ	Endocrine Glands	الغدة الصماء	19.
رژێنهرا ژێر مهژی	Pituitary Gland	الغدة النخامية	191
رژێنهرا کاژین	pineal Gland	الغدة الصنوبرية	197
رژێنهرا سايرود	Thyroid Gland	الغدة الدرقية	197
رژێنهرا سايموس	Thymus Gland	الغدة الصعترية	192
ڕڗٛێۣڹەرێۣڹ ئەدرينال	Adrenal Gland	الغدة الكظرية	190
, رژێنهرړ پهنکرياس	Pancreas Gland	الغدة البنكرياس	197
, رژێنهرێن سێکسی	Sexual Gland	الغدة الجنسية	197
·		(التناسلية)	